Марти Ларни

ПРЕКРАСНАТА СВИНАРКА

МАРТИ ЛАРНИ
ПРЕКРАСНАТА СВИНАРКА
СПОМЕНИТЕ НА СТОПАНСКАТА СЪВЕТНИЦА
МИНА КАРЛСОН-КАНАНЕН

Превод: Светослав Колев

chitanka.info

СВЕТОСЛАВ КОЛЕВ
МАРТИ ЛАРНИ — КАЛЕЙДОСКОП НА ЕДИН ТВОРЕЦ

Една от съществените пречки за общуване между народите е така наречената езикова бариера. По странно съвпадение много от малките народи се отличават с трудни национални езици. Такъв е и финският, който със своите 15 падежа заема водещо място по трудност. Затова е така зле позната у нас финландската литература, независимо че се гордее с множество големи писатели, а Франс Емил Силаня (1888–1964) е и носител на Нобелова награда. Единствен сатирикът Марти Ларни е невероятно популярен в България както с романите, така и с фейлетоните си. В същност той е разностранна творческа личност, с която заслужава да се запознаем по-отблизо.

Марти Ларни (Martti Larni) е роден на 22 септември 1909 година в Хелзинки. Баща му, Йохан Виктор Лайне, е бил строителен бояджия. Писателят е използувал неговото фамилно име до 1942 година, когато дал предпочитание на сегашното.

Проявил влечение към книгите от дете, Марти Ларни записва литература и филология, по-късно журналистика в Хелзинкския университет, но не завършва висшето си образование. Убеден, че журналистиката се научава най-добре не по университетските учебници, а в редакциите на вестниците, изоставя учението и се посвещава на журналистиката. Успоредно с нея прави първи стъпки и в писателството.

През 1936 година дебютира с юношеския роман „Ловец на приключения в Лапландия“ (Seikkailuja Saamemaassa), в който прилага изпитаната техника на класиците от жанра: много динамика, малко психология.

Скоро надраства младежката тематика и се залавя със сюжет от гражданската война във Финландия през 1917–1918 година, която не пресъздава особено блестящо в романа „Пропаст“ (Kuilu, 1937).

Същевременно се проявява и в поезията: през 1938 година отпечатва стихосбирката „Прелетни птици“ (Muuttolinnut), през 1940 година — „Майчина участ“ (Aidin osa). В лириката си разработва пъстри мотиви, които се движат между младежките любовни излияния и социалната проблематика. С особена топлота говори за бедните, отрудените, онеправданите в живота. Характерно за социалната му поезия е стихотворението „Майчина участ“ от втората стихосбирка, което е вдъхновено от смъртта на една майка, прекарала последните си дни в приют за старци и забравена от децата си. То започва със стиха:

В гробище невзрачно, пусто
пред ковчег приютски шушнат
две старици бедни,
а свещеник шишкав гъгне
думите обредни.

Поезията в творчеството на Ларни напомня огън от слама: внезапно лумнал и внезапно угаснал. Той продължава да твори в прозата и поднася на още немногобройните си читатели два нови романа със засилени социални елементи: „Селото на добрите хора“ (Hyvien ihmisten kylä, 1942) и „Светът на двамата“ (Kahden maailma, 1943).

През 1944 година писателят публикува първото си сатирично произведение, романа „Гордите бедняци“ (Arvokkaat köyhat). Неговото действие се развива по време на голямата стопанска криза в началото на тридесетте години, а главен герой с двадесет и шест годишният овчедушен Йере Суомалайнен, чийто богат баща е станал жертва на икономическия крах и се е превърнал в „горд бедняк“. Младежът се заплита в не твърде почтени интриги на ръба на измамата, които разобличават финландската и особено столичната интелигенция и безхарактерността на някои нейни представители.

Сатирата обаче изглежда случайно явление в творческата крива на писателя, чието внимание продължава да бъде насочено към социалните и психологическите проблеми, на които посвещава два свои нови романа: „Необуздана страст“ (Malttamaton intahimo, 1945) и „Близо до греха“ (Lähellä syntiä, 1946), и двата заснети на филм (1955).

Ларни се явява и като разказвач на приказки в сборника „Майчини ръце“ (Aidin kädet, 1945).

През 1947 година писателят събира в спретнат том и разказите си, като го озаглавява „Бликащият извор“ (luokseva lähde). Те са социално обагрени, а най-хубавият „Уличникът“ (Nulika, преведен на български в списание „Наша родина“, кн. 6, 1976 г.) получава няколко литературни отличия. Той представлява затрогващата история на малък гаврош от покрайнините на Хелзинки, който под неугледните дрипи на уличника крие нежно сърце и честна душа.

На следващата година Ларни опитва силите си в екзотичния исторически роман „Небето слезе на земята“ (Taivas laskeutui maahan, 1948). Той е свързан с прокълнатия поет Франсоа Вийон, чиито стихове писателят е превел на фински, с бурната епоха на селските въстания и покварата на френското духовенство през Средновековието.

Неспокойният нрав на Ларни го отвежда в Съединените щати, където прекарва от 1948 до 1949 година. Там се запознава с бита на американските финландци и стила на живот в страната на неограничените възможности. В родината се завръща с пътеписната книга „Камерата се върти сред американските финландци“ (Kamera kiertää Amerikan suomalaisten parissa, 1949), където проличава наблюдателното му око и усетът за комичното.

След като се прибира в Хелзинки, написва две от най-зрелите си епични творби: романите „Черната Венера“ (Musta Venus, 1950) и „Миневоута гори“ (Minnesota, paiaa, 1952). В първия пресъздава борбата на алжирските патриоти за освобождаване на родината им от френско иго, във втория възкресява големия пожар в щата Минесоута през 1918 година, като главен герой е американският финландец Хейки Мяка, поамериканчил името си в Хенри Хил. Ларни счита тези два романа за своите най-съвършени произведения и ги поставя много по-високо от по-късните сатирични романи, които му донесоха световна известност.

През периода 1951–1954 година той отново живее в Съединените щати и там се ражда замисълът на втория му сатиричен роман „Четвъртият прешлен“ (Neljäs nikama, 1957, преведен на български през руски от Стефана Димитрова, издателство „Христо Г. Данов“, 1961). Романът представлява продължение на „Гордите бедняци“. Главният герой се е преселил в Съединените щати, преиначил е името

си в Джери Фин и се занимава с измамническо природолечение. Сам авторът е боледувал от туберкулоза на гръбначния стълб и страданието на „четвъртия прешлен“ го е сблъскало с измамници от рода на Йере Суомалайнен, съответно Джери Фин. Естествено измамническото лечение е само повод да се нарисува широко платно на съвременната американска действителност и прехваления американски начин на живот, в който има немалко гнилота. Романът „Четвъртият прешлен“ пожънва най-голям успех измежду всички съчинения на Ларни. Преведен е на 19 езика, тиражът му в различните страни надхвърля 3000000. Той бе драматизиран и поставен на десетки сцени във Финландия, СССР, България, ГДР, Румъния, Унгария, Чехословакия.

В 1959 година Марти Ларни утвърждава името си на майстор в неблагодарния жанр на сатирата с романа „Прекрасната свинарка“ (Kaunis sikopaimen), който е преведен на 15 езика и е надхвърлил 2 000 000 тираж.

Успехът на „Четвъртият прешлен“ и „Прекрасната свинарка“ подтикват автора да съсредоточи всички сили в сатиричното творчество. От 1960 година нататък името му се среща почти изключително под сатирични произведения, а именно: два романа и три сборника с разкази, фейлетони и памфлети, в които е събрана само малка част от творбите, пръснати по вестници и списания.

Последните сатирични романи на Ларни са: „За това не бива да се говори“ (Tästä ei puhuta julkisesti, 1964) и „Първородният син“ (Esikoipoika, 1968). Действието на първия протича във въображаемата държава Лакомия и неин главен герой е бившият министър на полицията Лепус Тимидус. На присмех са извадени произволите на полицията и продажността на политиците. Вторият роман, където централно място заема психологът Атос Нявери, е насочен срещу злоупотребата с Фройдовата психоанализа и грешните методи за възпитание на младежта.

Сборниците с разкази, фейлетони и памфлети носят заглавията: „Фински котешки концерт“ (или в буквален превод „Финска миньорна котка“), (Suomalainen mollikissa, 1962), „Неверятно щастие“ (Uskomatonta onnea, 1966) и „Сократ в Хелзинки“ (Sokrates Helsingissä, 1972). Някои от фейлетоните и памфлетите на Ларни са толкова язвителни, че един критик в Хелзинки го нарече „ехиден присмехулник“. Действително те имат много силен заряд, но понякога

политическата заостреност или злободневност са за сметка на художествената издържаност.

В разностранното творчество на Марти Ларни влизат 14 филмови сценарии и двадесетина телевизионни и радио-пиеси.

Независимо от плодовитостта си като писател и журналист, Ларни винаги е намирал време за пътешествия и обществена дейност. Многократен гост на България, където има безчет приятели, и на Съветския съюз, където го свързва тясна дружба с Валентин Катаев и Михаил Шолохов, той е пътувал из цяла Западна Европа, в Америка, Азия, Африка. От 1958 до 1964 година е бил заместник-председател, а от 1964 до 1967 година председател на Съюза на финландските писатели.

Трудно е да се изброят всички награди и отличия, които е получил за творческите си прояви, но не може да се отмине българската награда „Сребърен младЕж“, която получи през 1967 година за сатиричния разказ „Живот на изплащане“, и международната Ленинска награда за мир между народите, с която бе удостоен през 1972 година.

Романът „Прекрасната свинарка, или спомените на стопанската съветница Мина Карлсон-Кананен“ заема особено място в сатиричното творчество на Марти Ларни, защото е „най-финският“ и му създава много врагове в родината. Като журналист авторът е имал възможност да надникне в многобройни тъмни кътчета на финландската действителност, до които не стига окото на обикновените граждани. Наблюдателният писател е „преснел“ своите герои от живота, засилвайки язвителните краски, но въпреки художественото претворяване героите са се познали и не са посрещнали с усмивка, макар и кисела, дръзкото предизвикателство. Дори главната героиня е действителна съвременница на Ларни, чието име веднага е влязло в устата на злодумците, защото са отгатнали кой се крие зад „прекрасната свинарка“. Този реалистичен похват, който е бил присъщ на Балзак, не е попречил на финландския му събрат да създаде пълноценна художествена творба. Тя е толкова убедителна, че когато романът бе преведен на български през 1962 година, понеже името на Ларни още не беше известно и не се знаеше нищо за него у нас,

множество читателки смятаха, че авторът е жена. Просто не можеха да повярват, че мъж ще представи в подобна изобличителна светлина вечните „свине“, които се кичат с лаврите на мъжествеността си, а в действителност са жалки самохвалковци. Тази на пръв поглед незначителна подробност подсказва, че романът притежава наистина художествени достойнства. Толкова е правдив, че се приема за отражение на неподправена действителност. Художествеността на творбата се подсилва от идейната дълбочина на проблематиката, защото сатирата е винаги по-действена от сухите доводи на публицистиката. Като се прибавят накрая духовитите сентенции, парадокси, сравнения, метафори, които се леят от перото на автора, кажи-речи, на всяка страница, романът „Прекрасната свинарка“ се превръща в празненство на остроумието, каквото рядко се предлага на българските читатели.

Светослав Колев

ПРЕДГОВОР, КОЙТО ЗАСЛУЖАВА ДА БЪДЕ ПРОЧЕТЕН

„На тази тема би могло да се напише роман,
ала тогава едва ли някой би повярвал
в истинността на съдържанието му“

Една вечер, през декември 1958 година, тъкмо когато слушах новините, телефонът иззвъня и непознат женски глас пожела да се свърже с мене.

— Обажда се стопанската съветница Мина Карлсон-Кананен. Искам да поговоря с вас по един важен за мене въпрос. Ще ви бъде ли възможно да дойдете веднага в дома ми? След десет минути колата ми ще ви чака пред входа на къщата ви.

Двадесет минути по-късно бях на Кулосари[1] в разкошното жилище на знаменитата стопанска деятелка и дарителка. Запознах се с домакинята, чийто лик срещах от години в безброй вестници и списания. Беше висока снажна жена с коси, които бяха почнали да посивяват над слепите очи. Красивото й лице носеше отпечатък на умора и сдържаност. Говореше финландски безпогрешно, но с лек акцент.

Извинявайте, задето дръзнах да ви безпокоя. Вие сте един от единадесетте финландски писатели, които досега не са искали помощ от учредения от мене Фонд за насърчение литературното творчество, и единственият, с когото успях да вляза във връзка по телефона. Моля, седнете! Какво ще пиете: уиски, коняк, херес?

— Благодаря, нищо.

— Добре. Аз също не пия, но аз не съм писателка, а стопанска деятелка и мога да си позволя някои малки екстравагантности. Не съм свикнала да водя празни разговори, затова ще премина направо към въпроса. Утре напускам Финландия и вероятно няма да се върна да

живея отново в тази страна, при все че може би отвреме-навреме ще идвам тук за малко. Напоследък преживях година-две в покой и използувах времето, за да напиша с помощта на дневника си спомени за някои събития из моя живот. Бих желала тези спомени да бъдат издадени. Моля ви да ми помогнете. Финската реч не е родна за мене и естествено в ръкописа има грешки. Ако обичате, изгладете го езиково и предайте го за печат. За труда си представете сметка на касата на учредения на мое име фонд. Ще наредя да приготвят пари за възнаграждението ви. Друго няма.

Домакинята ми подаде ръкописа и пристъпи, за да ме изпроводи до преддверието. Осмелих се да я запитам къде възнамерява да замине. Тя ми отговори с обичайната си сдържаност:

— Първоначално смятах да се преселя на Канарските острови, ала след като отидох там, за да проуча условията, тутакси се отказах от това си намерение. Би било все едно да се преместя на Коркеасари[2]. Секретарката ми търси цяла година и най-после намери подходящо място. Ще се заселя на южния край на един от островите; Галапагос[3] където купих пет хиляди хектара земя. Построих си вече пристанище за яхтата ми и летище. Там е идеално за човек, който се е наситил на хората: няма ни радио, ни телевизия, ни електричество, ни полиция, ни любопитни съседи. Днес предадох на моята Фондация и владението на това жилище с цялата му мебелировка.

Да-а! Разчитам, че ще удовлетворите молбата ми и ще успеете да пригодите за печат скромните ми спомени.

Приемът трая петнайсет минути.

Изпълнявайки желанието на стопанската съветница Мина Карлсон-Кананен, сега издавам спомените й. В съдържанието им не внесох промени, макар че ми се искаше да го сторя; единствено поставих измислени имена на някои знаменитости — от чувство на благоговение пред тях. Поддържам все пак, че лицата, които се срещат в спомените, не са плод на въображението.

Хелзинки, май 1959 година

М. Л.

[1] Столицата на Финландия, Хелзинки, е разположена на силно вдаден в морето островръх полуостров, от двете страни, на който има многобройни острови и островчета, почти всички обрасли с иглолистна гора. Кулосари (= остров Пожарището) се намира на североизток от града и е свързан с него с мостове. На този остров местните богаташи са построили вилите си. — Б.пр. ↑

[2] Коркеасари (= Високият остров) — малък остров, разположен недалеч от Кулосари, близо до входа на Северното пристанище и до центъра на Хелзинки. — Б.пр. ↑

[3] Галапагос (= Костенурките, испански) — група вулканични острови в Тихия океан на 900 км. западно от южноамериканската република Еквадор. Островите са прочути с гигантските си костенурки, които се срещат и до днес. През XVI, XVII и XVIII век островите са били свърталище на пирати; от 1835 г. са във владение на Еквадор и на тях биват пращани на заточение опасни престъпници. — Б.пр. ↑

ГЛАВА ПЪРВА

Мнозина измежду близките ми познати (истински приятелки и приятели нямам), които с широка ръка съм подпомагала в продължение на години, сякаш за да ми засвидетелстват своята признателност, неведнъж ме убеждаваха да напиша спомените си. Винаги се противопоставях твърдо на внушенията да правя изповеди, в искреността, на които всеки би имал право да се съмнява. Ласкателствата приличат на парфюмите, които упояват с благоуханието си, но не могат да се пият. Затова ме обхващаше чувство на погнуса, познатите ми почваха да се удивляват препалено на запазената ми външност, на сбирките ми от скъпи накити, на щедрата ми благотворителност и се провикваха едва ли не просълзени:

— Драга Мина, непременно да напишеш спомените си! Толкова си видяла и преживяла! На всички си известна като изтънчена и начетена жена! Та ти си истинска лейди!

При тези излияния се преструвах на дълбоко трогната (нима животът не представлява низ от непрекъснато сменящи се роли?) и благодарях на познатите си за милото им внимание, при все че, за да бъда честна пред себе си, трябваше да им отвръщам: „Хе-хе! От този тамян, с който ме кадите, скоро душата ми съвсем ще почернее. Напразно се напъвате! В зимника ми има току-речи неизчерпаем запас от качествен коняк и отлежало уиски, а шофьорът ми ще ви отведе по домовете ви, щом почнете да залитате и да губите нишката на мислите си…“

Съчувствувам напълно на нещастниците, които, попаднали в скучна компания, жадуват за усамотение и се оттеглят, макар и за миг, в тоалетната. И на мене животът сред хората, или по-правилно светският живот, взе да ми досажда още преди три години. Затова се отдръпнах навреме. Знаех, че съм лейди, но винаги съм се страхувала да не ме нарекат някой ден grand old lady[1].

И така, както изтъкнах вече, познатите ми ме подканяха да напиша спомените си. В същност те не очакваха, че ще изпълня

препоръките им. Бяха убедени, че не ще дръзна да се ровя в миналото си, без да се допитам до правния си съветник, или че не ще съумея да разкажа увлекателно неща, които по своята природа никак не са увлекателни. Така си мислеха моите ласкатели и това свидетелствува, че мозъците им са напълно закостенели. Не ме познават те и не подозират, че моята репутация не бе изградена на пропуснати възможности.

И ако сега, в разрез с предишните си възгледи, седнах на пишещата машина, за да обрисувам надълго и нашироко случки, някои от които дори са неприятни, сторих го по следните причини:

От известно време долавям как озлобен говорещ хор надига бесен клеветнически вик и ми се иска да заявя на всеуслушание, че не се скрих в уединената си мидена черупка, за да разговарям насаме с гузната си съвест, а за да избягам от женската завист и мъжката глупост. Ще се помъча да докажа, че и жената може да бъде обществено надарена и да играе добре и естествено характерни роли, за които й се ръкопляска.

През последните години прочетох цяла грамада мемоари и с разочарование установих, че за този род съчинителство не са необходими особено ценни суровини. Авторите на спомени насилват паметта си, защото е модерно да се пишат такива творби, а навярно и считат за непоправима беда опасността да отминат, без поколенията да узнаят нещо за незаменимата им личност, живяла в една толкова напредничава и културна държава. Те забравят, уви, че във Финландия гробищата са пълни с останките на хора, които на времето си също са мислили, че светът не би могъл да съществува без тях.

Сто и петдесетте тома спомени, които погълнаха петстотин дни, за да бъдат прочетени, и които библиотекарката ми тактично и незабелязано отнесе на тавана или на антикварите, така си приличаха, че прекрасно биха могли да бъдат написани от един и същ човек. Основният им отличителен белег е, както за поезията на Ерко[2], нравствената чистота. А авторите им! Ах, едва ли би било възможно да се намерят в нашата малка страна много такива себеотрицателни, благородни, прилежни, способни, образовани, мъдри, човеколюбиви, скромни, смирени, доблестни, патриотични и творчески личности! Случи ли се по духовния им образ да има луничка, която го загрозява, или брадавичка, която дразни естетите, четката на спомените бързо

засипва петната с праха на забвението. А ако мемоаристите са лежали в затвора за измяна или за подстрекателство към бунт, за укриване на облагаеми доходи или за мъжеложство, в спомените тези незначителни прегрешения добиват лъчезарността на граждански добродетели, за които се иска благословията на читателя.

Много мемоари приличат на защитна реч пред съда или на обществена баня: предназначението им е да измиват нечистотиите. Авторите на спомени сами се изобразяват като небесни ангелчета, които черпят помисли от въображението, хранят душата си с благочестиви блянове и бягат от всякакви земни съблазни. Нравствените им подбуди са възвишени; деянията им са винаги праведни не защото извършителите им очакват вечно блаженство, а защото съзнават какво е праведно.

Да си призная откровено, не съм в състояние да се добера до такива висоти. Аз съм себична и себичността ми се подхранва от всичко. Продължавам да полагам грижи за краката си само за да мога да нося много тесни обувки. Не откривам в себе си ни най-малки признаци на старост: винаги съм заета повече с мисълта за външността, отколкото за здравето си. И аз си имам своите непоколебими принципи: предпочитам да дарявам, вместо да давам в заем, понеже и в двата случая цената е една и съща. Не се считам за безнравствена, при все че моята нравственост не се ръководи от повелите на лютеранския катехизис. Нямам писателски заложби, както пък някои писатели нямат спомени. В продължение на двадесет години най-любимата ми книга беше чековата книжка, в която се намираха за мене и за близките ми познати псалмите на стопанската деятелка. Писателската ми дейност се ограничаваше до подписването на делови писма, на търговски договори и на чекове; написах и две любовни писма, които не изпратих. Не разбирам модерната поезия и картините на Пикасо, защото трябва да гадая съдържанието им.

Когато се наложи да се явя на някое тържество, вестниците поместват снимката ми с еднообразно обяснение, което почти винаги започва с думите: „Добре познатата дарителка и културно-просветна деятелка…“

От снимката си обикновено съм доволна, но от пояснението ми се повдига и тъй като имам лошия навик да ругая, възклицавам гласно: „По дяволите, що за гадост!“

„Добре познатата…“ Дума да не става! Добре позната, която никой не познава! Знаят ме, защото за лице раздавах наляво и надясно пари. Случайността ми поднесе богатство, а околната среда ме зарази с предразсъдъците си. Понеже е твърде вероятно след смъртта ми някой бледолик рицар на перото или лековерен новак в хуманитарните науки да се помъчи да опише живота ми, сега желая доброволно и съвсем безкористно да приготвя сухи дърва за готвача, който един ден ще се реши да сготви биографията ми. Иначе какво ще може да научи за мене? Единствено онова, което е отбелязано в справочника „Кой какъв е?“[3] и в няколко отметки из регистрите за гражданското състояние. Ала от такива дреболии гозба не се сготвя. Нима не ще се съгласи с мене читателят, щом отвори справочника „Кой какъв е?“ на буквата „К“ и намери само следното:

> Карлсон-Кананен, Мина Хермина Ернестина, стопанска съветница, Хелзинки. Род. Вирджиния (щат Минесоута, САЩ 19. IX. 04). Родители: Борис Баранаускас, полковник, съдържател на пивница, и Наталия Густайтис. Съпр.: 1) Армас Карлсон, индустриалец, 34 — 36; 2) Кале Кананен, минен съветник, 39, разв. 40. Изучавала езици. Стопанска съветница 46. Увлеч.: пътешествия и сбирки от накити.

Познавам стотици хора, които изгарят от любопитство. Желаят да научат нещо из миналото ми, сякаш за да могат да проникнат по-добре в настоящето ми. Отвреме-навреме над мене се излива порой от слухове, подир, които следват полицейски отряди от неприятни подозрения. Най-злостните разпространители на сплетни са мъжете, чиито мисли са заети със спекулации, измами и престъпления против живота. Жените се чувствуват по-сигурни в областта на брачните изневери, любовните приключения, изнудванията и абортите. Единственият човек измежду познатите ми, който е сравнително добре имунизиран против шарката на любопитството, е старата ми готвачка Ловиса, ограничена и трогателно простодушна женица. Тя намира в готварската книга ключа на всички загадки, които я вълнуват.

В действителност почти няма какво да скрия от живота си. На всички е известно, че годините ми все още клонят повече към петдесетте, отколкото към шестдесетте. Без да изпадам в самовлюбеността на красавеца Нарцис, ще се осмеля да заявя, че имам добре запазена външност. Благодарение на високия си ръст (сто седемдесет и три сантиметра) изглеждам много стройна, макар и да тежа около седемдесет килограма. Гръдта ми е заоблена и стегната, кожата на ръцете — мека, гушата — гладка и без гънки. По лицето ми няма ни една бръчка, ни едно отпуснато мускулче. Крайно съм задължена на Елизабет Арден[4], на Хелена Рубинщайн[5] и на Макс Фактор[6], които поддържат женския чар дори и тогава, когато страстите почват постепенно да изпепеляват.

Никога не съм се срамувала от потеклото си. Родителите ми бяха литовци. Баща ми е служил като военен в царска Русия, достигнал е чин полковник, сетне бил замесен в някаква афера за подкуп и уволнен. В разцвета на силите си бил, когато се преселил в Америка. Понеже владеел езици, постъпил на работа като сервитьор в пивницата на американския литовец мистър Густайтис. Там се залюбил с дъщерята на господаря, която му станала законна съпруга два месеца, преди да се родя аз. Следователно аз съм американка по произход.

Бащата на майка ми бил недъгав: страдал от задух, придобит в каменовъглените мини, и от професионалната болест на кръчмарите — хроничен алкохолизъм. Той, както са ми разправяли, бил особено пристрастен към мексиканския ром, който предизвиква тежки психически разстройства. Дядо ми си внушавал, че е ту Абрахам Линкълн, ту Иван Грозни. За щастие, малкият шут господен завършил земния си път на връх Коледа 1904 година и пивницата преминала в собственост на майка ми под управлението на баща ми. Две години по-късно баща ми получил американско гражданство и първите пристъпи на критическата възраст — не можел повече да бъде верен на съпругата си. Бракоразводът на родителите ми приключил просто идеално: аз и пивницата сме се паднали на майка ми, а баща ми получил домашната прислужница и куфарите.

Борис Баранаускас, тоест баща ми, за когото съм запазила още жив спомен, си стегнал багажа и заминал с втората си жена за Калифорния. Нищо повече не се чуло за него. Възможно е и да го е погълнала разтворилата се земя по време на голямото земетресение в

Сан Франциско или да е станал жертва на пламъците при последвалия пожар.[7] Твърде странно, но никога не съм тъгувала за баща си, дори тогава, когато майка ми разправяше за него увлекателни истории и вадеше от дъното на сандъка си стара фотография с лика на полковник Борис Баранаускас, напомнящ образа на каро поп. Според майчините ми слова баща ми бил русокос красавец, снажен като Петър Велики, ала с неспокойна природа.

Едва бях навършила пет години и получих нов баща. Този път майка ми взе, сякаш за опит, финландец и на всичко отгоре хяменец[8], който беше тридесет години по-възрастен от нея. Навярно бе познал „щастлива“ любов, защото бе останал стар ерген. Наричаше се Виктор Кейн (преди това Вихтори Кейнянен от Тулос) и бе работил дванайсет години в железодобивните мини в Минесоута. Беше превъзходен човек, кротък и едър като слон, но необщителен. Мечтата да забогатее го помамила в Америка, ала надеждите му останали само блян. Тъй като от английския език бе усвоил едва няколко думи, майка ми и аз се принудихме да учим фински. По неволя съвсем се превърнах в американска финка, защото Вихтори ме прати във финландското неделно училище.

Бракът на майка ми и пастрока ми излезе сполучлив, понеже майка ми имаше вече известен съпружески опит, а пастрокът ми — известни спестявания. Благодарение на езиковите трудности мина доста време, докато двамата се скарат здравата. Разправиите изникнаха най-вече заради името на пивницата: шестнайсет години то беше „Бар Кристал“, но сега Вихтори искаше да го промени на „Бар Вик“. И се наложи. В последния ден от септември 1922 година на витрината на пивницата увисна нова табела и в чест на тържеството всички клиенти бяха почерпени с по една ракия. Финландските миньори от Вирджиния дойдоха вкупом в храма на безгрижието, гаврътнаха рекламната ракия, сетне се изпонапиха срещу заплащане. И сякаш за да остане паметен целият, гуляй, вечерта предизвикаха масово сбиване, по време на което натупаха всички гости, неговорещи фински. След ден-два шерифът на града закачи на вратата на „Бар Вик“ запретителна обява „*Продажбата на спиртни напитки забранена за индианци и финландци*“.

Потънах от срам, при все че не бях индианка и още по-малко финка. Престанах да дружа с финландци и решително отказах да пея

на празненствата във Финландския дом финските народни песни, чиято монотонност има приспивно действие. Току-що бях изпълнила седемнадесет години; ходех на училище, където изучавах езици и търговска кореспонденция. Чувствувах се истинска американка и предпочитах да премълчавам потеклото си и народността на родителите си.

Тъй като в „Бар Вик“, вечер и в празнични дни, обикновено се събираха финландци, а за тях бе забранено да се сервират спиртни напитки, заведението опустя. Изглежда, щастието временно ни изневери и ни обърна гръб. Майка ми виждаше бъдещето в тревожна светлина, ала пастрокът ми продължаваше да живее с фантазиите си, които не струваха и пукнат петак. Във въображението му всичко се чертаеше възможно и той се мъчеше да зарази майка ми и мене с оптимизма си. Една вечер червеното му като иглика лице грейна от възторжено вдъхновение. Поднесе под носа си емфие и се изкашля многозначително, като че ли му предстоеше да се справи с трудна задача. Обикновено говореше малко, но на място. Този път обаче направи изключение и почна да го усуква отдалече:

— Никак на добре не отива тоя писнес[9]. На хората им се иска да понаквасят гърлото си, а не могат. Само заради шерифа, кучият му син! Не можем я кара повече така, носери[10]. А доларите намаляват, както се свива сурова пастърма. Ако отидеш в майните[11], ще се изгърбиш от работа, във фармите[12] пък зависиш от моркета[13]. Тъкмо сега му е времето да се пръждосаме…

Той говореше на простонародната реч, с която си служат живущите в Америка финландци, ала ние не успяхме да схванем смисъла на думите му. Всичко беше плитка старческа мъдрост, блудкава и постна като суроватка. На пастрока ми бяха потребни цели три часа, за да изрази мисъл, която можеше да се изкаже за три минутки. Неговото предложение, предадено на разбираем книжовен език, гласеше:

„Безпредметно е да се държи повече пивницата, понеже в нея нямат достъп финландците, а посетителите от коя да е друга народност не изпиват толкова, че да се разчита на обезпечаващ съществуването ни доход. Затова да продадем заведението на оногова, който ни предложи най-добра цена. После… после…“

— После какво ще правим? — запитах Вихтори, по отношение, на когото никога не успях да усвоя обръщението „татко“.

— Well[14], после ще стегнем сууткейсите[15] и ще вървим във Финландия.

— Във Финландия! Да не искаш с мама да отидем във Финландия?

— Йесери[16]. Само там. Няма какво да мъдруваме.

Предложението на Вихтори ми се стори пълно безумие. Не знаех нищо за Финландия, защото в училище географията не беше задължителен предмет, а малцина учат уроци, по които не ще бъдат изпитвани. Но доколкото бях чувала от американските финландци, в тази далечна северна страна царувало потискащо класово разслоение, ужасна омраза към господарите, непоносим студ и страшна беднотия; там хората се хранели единствено с балтийска селда и хляб от млени борови кори, носели плъстенн калцуни, раждали децата си в парни бани, биели се с ками и с тояги, четели църковни проповеди и Калевала[17] и мечтаели да се изселят в Америка[18]. В такава светлина ми бяха обрисували родината си мнозина американски финландци, които бяха емигрирали в началото на века и разработваха нови минни участъци в Минесоута. И в тази страна трябваше да се преселя аз, която бях родена в Америка. Чувствувах се излишна като карфица със строшена главичка. Засъпротивлявах се отчаяно и отказах безусловно да замина, като, спомням си, прибягнах и до убедителния довод на сълзите. Майка ми, напротив, се сви, както се свива джебно ножче. Тя бе заменила свободата си срещу съпруг, подир, когото бе готова да тръгне дори за Финландия. Действията и се ръководеха не от любов, не от привързаност към пастрока ми, а от особено чувство на беззащитност, от страх да не остане в живота сама, без мъж, който бе научен да се обръща към нея само като към автоматична каса или като към кърпачка на чорапи. Майка ми изслуша безмълвно сухите увъртания, с които Вихтори очерта пред нас бъдещето. Тя знаеше от опит, че ако жената не даде на мъжа всичко, което той иска, ще го загуби, както и че, след като му отдаде всичко, пак ще го загуби. Затова считаше за разумно да не предприема нищо. Така и постъпи. Задоволи се да чуе какво ще кажа и да види как ще реагирам. Сетне взе предпазливо да ме убеждава, като се опита да ми вдъхне лековерието

на Вихтори. Беше в състояние да ми обясни едва ли не всичко, освен собственото си становище.

— Драга Мина, премисли добре. Сама знаеш, че барът непрекъснато носи загуба. Налага се да го продадем час по-скоро. Баща ти е разбран човек…

— Баща ми?

— Да, имам пред вид Вихтори.

— Тогава не казвай баща ми, а чисто и просто Вихтори.

— Мина! Очаквах, че ще бъдеш по-почтителна…

— Стига сте се джафкали! Право е момичето — намеси се Вихтори. — Ще ме тайтлира[19] само Виктор или Вик. Всичките тия формалности само ме булират[20].

Разговорът залиня, но все пак продължи достатъчно, за да ми се изяснят кроежите на родителите ми. Двамата бяха решили да заминат за Финландия. Вихтори беше поспестил някой и друг долар и възнамеряваше да открие в Хелзинки „американска закусвалня“, тоест малко заведение, в което се сервират кълцани шницели, пържени картофи и „топли кучета“[21]. Нищо друго. Пастрокът ми желаеше да занесе в изостаналата си родина освежителния полъх на широкия свят. Той бе слушал от американските финландци, които бяха ходили на гости във Финландия, че в Хелзинки лудеят по всичко чуждестранно. Най-после бе ударил и неговият час! Кълцани шницели в столицата на Финландия — каква сензация! Ето кое щеше да бъде неговият джокер[22]!

Едновременно с кълцаните шницели Вихтори поднесе на майка ми и на мене друга изненада. Както бил чувал, Литва отстояла на хвърлей място от Хелзинки и понеже роднините на майка ми и на баща ми живееха в Каунас, бихме могли да им ходим на гости, когато ни се прище. Разбира се, по-късно узнахме, че Вихтори никога не бе стъпвал в Хелзинки и че нямаше представа за разстоянието между двете географски точки. Той направо си бе въобразил, че от Хелзинки до Каунас е почти толкова далече, колкото от Тулос до Хяменлина.

Новите за хелзинкчани кълцани шницели бяха джокерът, който щеше да помогне на Вихтори да надиграе съдбата. Литва представляваше двойка аса, с които пастрокът блъфира майка ми, но той държеше в ръцете си и други добри карти, които извади в покера,

открит срещу бъдещето ми. Майка ми се съгласи да му стане партньор и една-две вечери по-късно, когато бяхме двете насаме, подигра подадената й карта по следния начин:

— Мина, момичето ми, вече навърши седемнайсетте и ми се иска да поговоря с тебе като със зряла мома. Ако отидем във Финландия, можеш да разчиташ на чудесно бъдеще. Там мъжете имат небивала слабост към чужденките (както и жените лудеят по чужденците). За тебе се откриват прекрасни възможности за добър брак, тоест възможности да си намериш богат съпруг.

— Хм, да не искаш да зарежа учението?

— Ще продължиш във Финландия.

— Там има ли средни училища?

— Вихтори предполага, че има.

— Но аз дори не зная както трябва финския език.

— Доколкото са ми разправяли, него не го знаят и самите финландци. Те говорят шведски[23] и разни диалекти.

Последва продължително мълчание. Непонятно ми беше защо се налага да ходим в тази бедняшка и окаяна страна, от която всички бягаха и се изселваха в богатата Америка. Вихтори толкова ни бе говорил за суровия и първичен живот на Финландия (там не били познати даже кълцаните шницели!), че ясно си представях дървените лъжици, качето с кисел булгур и плъстените калцуни. Както често пастрокът ми бе заявявал, в „старата му родина“ миенето на съдовете не представлявало проблем за домакинята, защото от памтивека до ден-днешен всяка челяд се ръководела от правилото: от ръката в устата.[24]

Майка ми ме погледна в очите и, вместо благоразумно да продължи да мълчи, подхвана:

— Е, Мина? Кажи ми направо: ще дойдеш ли с Вихтори и с мене? Както Вихтори ти обеща вече — можеш да се върнеш, ако не ти хареса.

— Предварително зная, че няма да ми хареса. Във Финландия самите финландци не могат да преуспеят и гледат да се измъкнат кой накъде свари; сетне, прехвърлят ли границата, запретват се да хулят отечеството си.

Майка ми замълча и разговорът ни временно бе прекъснат. Ала след някоя и друга седмица майка ми намери нов повод да го

продължи. В местния женски вестник бе поместен хороскопът за идния месец (още по онова време вярвах в хороскопи и вярата ми се утвърди още повече, когато няколко години по-късно в ръцете ми попадна един учебник по астрология, написан от един финландски генерал). Майка ми прочете с пламенна убедителност предсказанията на астролозите. Макар като разсъдлива девойка и да знаех, че привлекателната външност и най-вече съблазнителните бедра са най-добрият хороскоп за бъдещето на жената, отнесох се с голямо доверие към делфийския гадател от Минесоута, който ми препоръчваше да замина за чужбина.

На трети юни 1922 година пристигнах с майка си и пастрока си в Хелзинки. Наехме малко жилище в Хаканиеми[25] и започнахме нов живот. Вихтори извади от портфейла си своите житейски правила и откри на единия край на пазара гостилничка, в която почна да обслужва посетителите в стила на великия запад. Ала само подир месец бе принуден да измени стила: никой не искаше и да знае за кълцаните му шницели и пържените му картофи. Финландците бяха свикнали с по-питателна храна. Мечтата на Вихтори да забогатее с помощта на кълцаните шницели се оказа примамлива песен, която бързо бе изпята. Отчаяние потисна пастрока ми. Почна да се държи на краката си само когато майка ми го крепеше. Отвреме-навреме той изпадаше в такова дълбоко помрачение, че единствен бог можеше да му помогне. За щастие, Калион Кирко[26] не беше далече, а от естонските гемии, които се приближаваха до брега, можеше да се купи алкохол[27].

---

[1] Grand old lady (английски) — в благородния смисъл на израза; знатна възрастна дама, а в подигравателния — надута старица. — Б.пр. ↑

[2] Юхана Ерко (1849–1906) — голям финландски поет и драматург; в своите творби проповядвал между другото и нравственото самоусъвършенствуване на личността. По-важни творби: Поеми, Нови поеми, Песни на ветровете, Кулерво (трагедия). — Б.пр. ↑

[3] Кой какъв е? — годишник със сведения за жени знаменитости, издаван най-напред в говорещите английски страни под заглавието „Who’s who“ и разпространил се по-късно и в други държави, във Финландия се нарича „Kuka Kukin on“. — Б.пр. ↑

[4] Елизабет Арден — канадка, собственица на светски салон за разхубавяване в Париж, по-късно и на парфюмерийна фабрика с клонове и в други страни. — Б.пр. ↑

[5] Хелена Рубинщайн — полска еврейка, собственица на светски салон за разхубавяване в Лондон, по-късно и на парфюмерийна фабрика, с клонове и в други страни. — Б.пр. ↑

[6] Макс Фактор — голямо предприятие за производство на козметически и парфюмерийни излелия със седалище в Лос Анджелис, САЩ, и с клонове в цял свят, основано в Холивуд от американеца Макс Фактор. — Б.пр. ↑

[7] На 18 април 1906 г. Сан Франциско, вторият по големина град на Калифорния, бил тежко засегнат от необикновено силно земетресение, последвано от разрушителен пожар, в който изгорели 28 000 къщи. — Б.пр. ↑

[8] Хяменец — финландец, спадащ към голяма етническа група, чиито членове се отличават със светли коси, набито телосложение, затворен и мълчалив нрав. — Б.пр. ↑

[9] Писнес (развален английски от business) — работа. — Б.пр. ↑

[10] Носери (развален английски от no, sir) — не, господине. — Б.пр. ↑

[11] Майните (развален английски от mines) — мините. — Б.пр. ↑

[12] Фармите (развален английски от farms) — фермите или чифлиците. — Б.пр. ↑

[13] Моркета (развален английски от market) — пазара. — Б.пр. ↑

[14] Well (английски) — добре. — Б.пр. ↑

[15] Сууткейсите (развален английски от suitcases) — куфарите. — Б.пр ↑

[16] Йесери (развален английски or yes, sir) — да, господине. — Б.пр. ↑

[17] Калевала — карело-фински народен епос, съставен от 50 песни, отличаващ се с богатство на мотивите, силна изразителност и голяма художественост. Песните са били събрани и подредени от финландския поет и фолклорист Е. Льонрот, който ги издал за пръв път в 1835 г. — Б.пр. ↑

[18] В края на XIX в. и началото на XX в. вълната на изселниците от Финландия за Съединените щати е била извънредно

силна за периода 1893 — 1914 г.: 159 406 мъже и 93 610 жени. — Б.пр. ↑

[19] Тайтлира (развален английски от title) — нарича. — Б.пр. ↑

[20] Булират (развален английски от bully) — смущават, дразнят. — Б.пр. ↑

[21] „Топли кучета“ (от английски hot dogs) — така в Съединените щати се наричат топлите кренвирши, поставени в цепнато на две бяло хлебче. — Б.пр. ↑

[22] Джокер — допълнителни карти, на които има изобразен смешник (на английски joker). Когато тези карти бъдат включени в играта, те стават най-силният коз; а при покер играчът, на когото се паднат, може да им даде каквато стойност пожелае и да прави всякакви комбинации. — Б.пр. ↑

[23] Финландия е била под шведско иго от 1293 до 1809 г., а шведският език се е запазил като единствен официален език на страната до 1863 г. Дори и сега шведският език е приравнен с финския, като втори официален език по отношение на шведското малцинство, което съставлява 8,6% от населението. — Б.пр. ↑

[24] От ръката в устата е финландска пословица, чието значение е равностойно на българските поговорки „живея от днес за утре“ и „ден за ден“ или „карам я пет за четири“ и „как дойде“. Тук е малко изопачена поговорката, за да се получи игра на думи. — Б.пр. ↑

[25] Хаканиеми (= Полуостров Пасището) — квартал в североизточната част на Хелзинки. — Б.пр. ↑

[26] Калион Кирко (= Църквата на скалата) — протестантска църква в квартала Калио (= Скалата), в североизточната част на Хелзинки. — Б.пр. ↑

[27] От 1922 до 1932 г. във Финландия е имало сух режим и алкохолните напитки са били внасяни по контрабанден път главно от Естония, която по това време не е влизала в състава на СССР. — Б.пр. ↑

ГЛАВА ВТОРА

Не съм положителна дали в мемоарите може да се прескочи наведнъж цяло десетилетие. В романите тази волност е разрешена. Така или иначе ще се пренеса сега в 1932 година, когато Вихтори престана да пъшка под бремето на живота и се раздели със земните неволи, а майка ми замина за Америка да дири нов съпруг.

За да си спестя подозренията на някои мнителни читатели, готови да допуснат, че съм отровила пастрока си, когото изобщо не успях да обикна, и оставила на улицата майка си, както постъпват мнозина, ще разкажа надве-натри как се изнизаха тези десет години. Дума да не става, че ако бях писателка или журналистка, на която се заплаща на сантиметър, щях да обрисувам надълго и нашироко как майка ми и Вихтори отвориха гостилница, която нарекоха „New America“[1]; как майка ми се блъскаше от тъмно до тъмно, докато Вихтори седеше на приказки с клиентите или се шляеше из пазара; как в брака на родителите ми измамните мечти отстъпиха място на изпитанията и как пастрокът ми заприлича на домашно добиче на майка ми; как Вихтори неусетно завърза приятелство с алкохола и най-подир се превърна в непоправим пияница, способен да погълне каква да е отрова, стига да е в течно състояние; и какво щастие изпитах в деня, в който намериха Вихтори мъртъв на брега на Хаканиеми. Беше се напил с политура и заминал за оня свят на седемдесет и четири годишна възраст — един ден само преди отменянето на сухия режим.

Да-а, за всичко това би могло да се напише роман — жалостив и трогателен до сълзи роман, с край — печален като завършека на чекова книжка.

Семейният живот на майка ми с Вихтори изцяло напомняше типичен финландски брак, при който мъжът взема, а жената дава, докато най-после мъжът престане да взема, а жената — изгубила и ума и дума — зачака нов приемател. Майка ми имаше славянска хубост и пращеше от здраве и сила. Когато прехвърли четиридесетте, формите й почнаха да се заоблят красиво. Какъв вдъхновяващ модел би била за

Юрийо Саринен[2]! Тъй като от някогашния Вихтори остана само сянка, майка ми го използуваше единствено за да й превежда и да й прави покупки от търговците на едро от хаканиемското пазарище. От пастрока ми не можеха да се очакват повече прояви на мъжественост. У него се изпариха съпружеските ласки, малките нежности и гальовните слова, които мамят като блясъка на женски накити, макар и направени от френско злато. Затова няма нищо чудно, че майка ми почна ревностно да следи в американските вестници обявленията за писмовна връзка, с помощта, на които разочаровани от брака и овдовели мъже и жени желаеха да опитат още веднъж щастието си. Около година и половина преди Вихтори да се унесе в блажения сън на политурата, моята майка ми повери тайната на сърцето си. Бе влязла в кореспонденция с един фермер от щата Уисконсин, вдовец на средна възраст, с малко радости и много пари (според уверенията му). Двамата разменяха снимки и мисли, пеейки дует за чаровния „живот, който щяха да започнат отначало“, и крояха планове за бъдеща среща. Съчувствувах на майка си и я насърчавах към брачна изневяра само с писма, разбира се. И ето, сякаш всевластната съдба се намеси: тя призова Вихтори пред съда на вечността и отърва майка ми от съпруг, който проживя близо десет години само за слава и чест на своето храносмилане. Щастието се усмихна на майка ми точно навреме.

Някои от читателите на спомените ми биха могли да ме счетат за патологично коравосърдечна, щом и смъртта на близък за мене човек не е в състояние да ме затрогне. Не ми се иска да се оправдавам. Но понеже в честността няма конкуренция, ще се осмеля да заявя открито, че животът на Вихтори приличаше на плосък виц, чийто завършек не буди у никого смях. Майка ми не забули лицето си с траурен воал; аз не пролях сълзи; при все че, след като научихме финладския език, разбрахме най-после и Вихтори: той беше толкова неразговорчив не защото бе женен, а единствено защото мозъкът му съвсем рядко раждаше мисли, достойни да бъдат изразени гласно. Но тъй като пастрокът ми е вече покойник и няма възможност да се защищава, не ще разголвам повече истината за него.

Майка ми беше на четиридесет и пет години (тъкмо възрастта, в която Балзак намира жената за истински зряла), когато се застяга за път. Цели три години бъдещите съпрузи си бяха писали редовно и не бяха си омръзнали, при все че и двамата се занимаваха най-вече със

себе си. Имах възможността да се убедя в това от писмата, които моята майка ми даде да прочета.

Въпреки недодялания си език и отчайващото невежество (блажени са невежите, защото са уверени, че знаят всичко!), в писмата си уисконсинският фермер се явяваше в светлината на порядъчен човек, понеже никога не пропускаше да прати и на мене любещи „бащински“ привети. Той очакваше майка ми да отведе и мене при него. Ала аз го поразочаровах, защото не желаех ни най-малко да се връщам в Америка, и при това да се заселвам в един див край, от който всички се изселваха в големите центрове. Точно тогава бе на мода бягството от селото и нищо друго не можеше да спре вълната, освен решението на американците да строят градовете си в селата. Самата аз бях възхитена от Хелзинки и увлечена по един младеж, на когото възлагах големи надежди. По-късно излезе, че връзката ни е била само повърхностен флирт, нещо като прехвърляне на брега на любовта без трайни последици. Ала по времето, когато майка ми се приготовляваше за път, любовното заслепение ми попречи да си стегна и аз куфарите. Пък и хороскопът ми препоръчваше да остана във Финландия, която, въпреки отзивите на американските финландци, ми се струваше твърде поносима, дори привлекателна.

Придружих майка си до пристанището в Туркус. Раздялата бе тежка. Разплакахме се и двете. Почувствувах се съвсем осиротяла. Единствената опора в живота остана хороскопът ми, но на него ще се спра по-нататък.

Америка е чудновата страна. Над четиридесет милиона американци членуват в най-разновидни и разноименни клубове на „самотните сърца“. Майка ми беше станала също член на един такъв клуб и почнала третия си роман. През май 1933 година Наталия Густайтис-Кейнянен стана мисис Стюарт, върху чието лице, но не и сърце, възрастта бе сложила своя отпечатък. Тя ми прати снимка от сватбата си, на която изглеждаше много сладка, и ми се похвали, че е щастлива. Американските именити социолози, които ръководят по научни методи клубовете за писмовна връзка на самотните сърца, заслужават гореща благословия. Те приличат на търговците на шапки, които твърдят, че две глави винаги струват повече от една.

Майка ми обичаше да повтаря: „Не забравяй, че бедните не са за никъде!“ Това беше мъдро житейско правило, учеше на трезвост и

означаваше: „Ако ще се жениш, вземи богат мъж!“ По мнението на майка ми имах толкова привлекателен вид, че не заслужаваше да се омъжвам по любов. Сама трябваше да се пласирам колкото може по-добре. Докато живеех с майка си, намирах съветите й за оскърбителни. Ала когато останах сама, неусетно съвсем промених възгледите си. Постепенно стигнах до заключението, че не е срамно, но е ужасно неудобно да си беден. А кой разумен човек би седнал да се измъчва, щом има възможност да живее в охолство? Впрочем моята майка ми остави в наследство двете стаи с мебелировката и малка сума в банката, която се получи, след като продадохме гостилницата на един търговец от халите. Затова изразът „клета сиромахкиня“, към който имат слабост нашите даровити писатели, не можеше да се приложи по отношение на мене. Пък и бях на работа!

Минаха доста години, докато се науча да чета и да пиша свободно финландски. Когато получих зрелостното си свидетелство от търговската гимназия, бях вече на двадесет и шест години. Благодарение на чуждите езици и на хубавата си външност веднага бях назначена като чужда кореспондентка в известната вносна къща „Потсику“. Всички просветени читатели знаят, че името „Потсику“ представлява съкратено название на фирмата Полтоайне туонти Сиканен я Кумпанит[3], но вероятно малцина са чували що за джентълмени бяха тези Сиканеновци. И на тях ще се спра, ала по-нататък.

А сега да разкажа нещичко за хороскопа си. Бях дванадесетгодишна ученичка, когато моята майка ми поръча хороскоп при прочутия в цял свят американски звездоброец професор Уилям Бушард, завеждащ по онова време катедрата по астрология при частния институт на мисис Биатрис Маккелър в Чикаго. Този хороскоп пазя в малкото чекмедже на огнеупорната си каса заедно с облигациите и акциите, затова мога да го предам тук дума по дума. Родена съм под знака на Дева и макар и да не бих желала да зачеквам особено деликатни въпроси, ще дръзна да заявя, че запазих целомъдрието си през, всичкото време, докато учех и дори и няколко години след това. Не правя тази изповед, за да се хваля, а единствено за да докажа каква забележителна оптимистка бях, такава вяра имах в бъдните си любовни успехи, че не намирах за наложително да бързам. Колко по-различни са мъжете! Песимистите твърдят, че всички жени са

леснодостъпни, а на оптимистите им се иска това да бъде истина. Но по-добре да дам думата направо на хороскопа ми. Ето какво е съдържанието му:

Върху съзвездието Дева е особено силно влиянието на Меркурий. Родените под този знак са разсъдъчни, дейни и надарени с усет към практичното. На ръст са едри, имат овално лице, обла брадичка, тъмни коси и са предразположени към пълнота. Качества: любов към реда, гостоприемство, жив ум, музикалност, сдържаност, красноречие. Характерна отлика — целомъдрие. Недостатъци: себичност, прекалена критичност, слабост към самоизтъкване и разкош, злопаметност.

Бракът им рядко бива хармоничен. Замислят нов брак, преди да са се освободили от стария. Най-подходящи партньори в брака са родените пак под Дева. Дева в петия дом: успехи в спекулациите, особено ако Луната е в благоприятни аспекти; подчертана склонност към развлечения и към обратния пол. Бракът ще бъде щастлив, ако съпругът се намира под влиянието на Марс, криви с ходилата навътре, когато стъпва, и спи на дясната страна. Ако Марс или Венера са в петия дом и при това взаимният им аспект е лош, може да се стигне до безразсъдни увлечения, дори до незаконни връзки. В хороскопа на жените това състояние на нещата не води до усложнения.

В случай че сте жена и се намирате под влиянието на Луната и на Слънцето, ще имате успех в живота. Очакват ви далечни пътешествия, необикновени сънища, силни преживявания, слава, но в същото време и опасности. Деловите начинания ще ви носят печалби и ще ви върви на комар. Трябва да си подирите съпруг в чужбина. Той може да бъде по-възрастен от вас, при това вдовец или разведен. Няма да гледате дали има или няма коса. Ще бъде също Дева, но не целомъдрен: ще криви с ходилата навътре; ще хърка, когато спи: ще страда от болна злъчка и ще обича да се самоизтъква.

Всички небесни знаци ви препоръчват да заминете от Америка, преди да сте навършили двадесет години. Време за встъпване в брак — неопределено.

Щастлив ден — събота. Щастлив час — за сега неизвестен.

Чикаго, 16 октомври 1916 г.

Уилям Бушард Професор по астрология в Университета на Биатрис Маккелър почетен член на разни научни дружества в САЩ; доктор хонорис кауза на частните университети в Абруцо, Кутарадза, Гасмата, Лияохси, Первомайск и т.н.[4]

Позволих си да разкрия тук една от тайните си. След хороскопа на Бушард съм правила поръчки за десетки хороскопи (последният е само отпреди седмица), но ще премълча предсказанията им, понеже се счита за проява на изтънченост, когато човек оставя нещо скрито от другите. Вярвам в хороскопите — ето още един мой недостатък или минус. В общи линии всичките ми хороскопи излязоха верни. Моята съдба е Дева. Колчем се отклонявах от този знак, сблъсквах се с разочарование. Безспорно съвсем не всички родени под Дева мъже са непорочни; много пъти те са отвратителни свине, без заобикалки казано, както това се потвърждава и от историята, ала и жените не струват повече — и те са само алегорични деви.

Когато почнах самостоятелен, негли осъзнат живот на трудова жена, сякаш за да запазя невинността си, всячески се мъчех да избягвам родените под Дева мъже, защото, според указанията на хороскопа кривеха с ходилата навътре. Но постепенно открих, че и родените под Стрелец, Риби и Лъв често подражават на Девите. Естествено само в походката. С годините познанието ми за хората се разшири и задълбочи, докато най-сетне почнах да различавам лесно мъжете и без помощта на хороскопа. Стигнах до извода, че по природа мъжете са жалки същества, които изкусно се прикриват под маската на самолюбието или добрия апетит. От личен опит поддържам, че щом на жената дотегнат ухажванията на обожателя й, най-умно е да се омъжи за него, за да я остави той на мира. Кажи-речи всички мъже имат безобразно държане с жените си — или изобщо нямат никакво държане. И това ми мина през главата!

През есента 1933 година ми се представи отлична възможност да опозная мъжете. За да не породят тези думи недоразумение относно нравствената ми устойчивост и издигнатост (тъй като някои съвременни жени приличат на „лесно разтворим амбалаж“), ще опиша накратко естеството на моите изследвания. Живеех уединено. Цял ден се блъсках в „Потсику“, където работата беше винаги неотложна и напрегната, а дългите вечерни часове прекарвах в малкото си жилище, където съседското радио ме научи да уважавам тишината. По онова време бях самотна главно защото тъкмо срещу Ивановден[5] бях скъсала с един момък. Не ми се ще да издавам името, ала за да си спестя недомлъвките, ще помена само, че не беше ни Асери Торопайнен, ни Григорий Ковальов, които тогава се увъртаха около мене, а един шлагерен певец, лишен от възможността да се прочуе, защото имаше криви зъби, оредяла коса и за утеха само хубав глас.

Щастливите хрумвания и вдъхновения се раждат в покоя и уединението. И ето в един такъв час на самота ми текна, че мога да почна да печеля пари и вечер. По честен път! Реших да давам уроци по английски и испански. Въпреки кризата[6], винаги се намираха мъже и жени, жадни за познания. Те разчитаха на чуждите езици, за да напреднат в живота, смятайки, че е достатъчно да наизустят по хиляда английски думи, без граматика. Измежду учениците ми се срещаха господа, които не стигаха до втория урок. Те спадаха към онази категория вечно дирещи натури, които прахосват времето си в четене на малки обявления и вземат учителката по чужди езици за масажистка. С тях имах сравнително най-малко главоболия; обикновена си отиваха тутакси, щом им препоръчвах други методи за природолечение. Значително по-деликатно бе положението с онези господа, които се надяваха да научат езика с помощта на задирянията. След някой и друг урок те предлагаха да продължим заниманията по заведенията, където очакваха, че ще имат сгода да изповядат любовта си. То се знае — любовта си не към езиците, а към учителката. Глупостта им ме забавляваше. Те говореха с презрение за брака, защото бяха женени; уважаваха добродетелите у жената, но изпитваха влечение към пороците й, и което е най-смешно: не злоупотребяваха с алкохол и в къщи дори никак не пиеха.

Бих била крайно несправедлива към мъжете, ако ги групирам всички в основните категории на глупците, свинете,

нехранимайковците и простаците. Натъкнах се и на голям дял приятни изключения: възхитителни екземпляри, които положително биха станали образцови съпрузи, ако майките им не бяха ги похабили с лоши методи на възпитание. Стигнах до общовалидното заключение, че щом за мъжа любовта е свята, бракът е без значение и обратно — щом бракът е свят, любовта няма никаква цена.

В изящните женски списания и в лекото четиво за из път се описват понякога любовни приключения между учителка и ученик. Нищо невероятно няма в тази тема, само че премного е изтъркана. И въпреки това ще си позволя да се промъкна и аз до тълпата предъвквачи на интригата, за да разкажа как един мой ученик, млад магистър по математика[7], се влюби в мене. С него се запознах в „Потсику“, където дойде през лятото 1933 година да замества излезли в отпуска служещи и така да припечели някоя марка за следването си. Беше висок, блед младеж, три години по-малък от мене. Една вечер, когато излязохме заедно от кантората, той ме покани в една сладкарничка, поръча ми сладолед и се изгуби. След малко се върна и ми се похвали, че успял да измъкне от телефонния автомат няколко дребни монети, затова може да ме почерпи още един сладолед.

— Благодаря, Харас, няма нужда — отговорих дружески.

Несъмнено той се зарадва, че се задоволих с толкова малко. Сетне извади от джеба си писалка и взе да дращи уравнения по покритата с хартия маса. Изведнъж се обърна към мене:

— Мина, ти си красива девойка.

Аз се усмихнах, а той се залови отново да изчислява. После ми поднесе втора изненада:

— Колко получаваш?

— Тайна. Не казвам.

— Нима? Тогава няма смисъл да продължавам изчисленията.

— Но защо питаш?

— Пресмятах, че ако се оженим…

— Ако се оженим? Ние?

— Да. Само че сега ще трябва да изчакаме. Ще получа постоянна работа чак наесен, та исках да видя дали ще можем да преживеем дотогава със заплатата ти.

Той ме погледна през изпъкналите стъкла на очилата си с нескривано огорчение. Забелязах, че е напълно сериозен. Той беше

честен и хрисим момък, ала тъй като хрисимостта почти винаги се покрива с наивността, неискреното му предложение не ме поблазни ни най-малко, макар и да бях сигурна, че като съпруг той не би бил способен на изневяра.

— Слушай, Харас — рекох замислено, — познаваме се едва от месец. И изключително покрай работата. Женитбата не е толкова проста работа. Не е достатъчно само да имаш служба и заплата.

— Какво още? — запита той изненадан.

— Любов…

Горкият младеж пламна като божур, но запази самообладание и отвърна:

— Мога да докажа по математически път, че само дванайсет на сто от мъжете и четиридесет и три на сто от жените встъпват в брак по любов. Никога не трябва да се вярва на мъжете, които се пъчат с чувствата си. Обикновено, докато подлъжат жената, й целуват ръка, а щом се оженят, очакват, дори направо искат, тя да им целува ръка. Ей това е любовта!

Излязохме от сладкарницата обзети от различни вълнения. Харас ме изпроводи до Хаканиеми с надежда, че ще го поканя в къщи. Тъй като не го калесах, той заяви делово:

— Пропуснах впрочем да ти съобщя, че спадам към дванайсетте процента от мъжете. Повече от уверен съм, че те обичам.

— Съжалявам, понеже аз все още не се числя към четиридесет и трите процента от жените. Да си останем само колеги.

Смазан от разочарование, той прошепна:

— Ти не си истинска американка!

Подаде ми ръка за раздяла и се запъти към Зоологическата градина. Забелязах, че стъпва с ходилата навътре. На следния ден се осведомих за рождената му дата. Намираше се под влиянието на Везни. Нямаше смисъл да изнасилвам хороскопа си. Съдбата ми трябваше да се направлява и занапред от Дева.

Младият математик продължи да се държи много внимателно с мене. Когато в средата на август напусна „Потсику“ и постъпи на работа в едно застрахователно дружество, почувствувах, че ми липсва. Нерядко съм си спомняла за плахото му любовно обяснение, разсеяния му и блуждаещ поглед и забележителната му бездейност. Сърцето ми леко трепваше от съжаление, колчем се сещах за уравненията му. В

любовта той приличаше на теле и само крава би могла да оцени обичта му.

Изпитах приятна изненада, когато в средата на септември Харас ми се обади по телефона и каза, че желае да взема уроци по английски. Бях почти сигурна, че това е само находчиво измислен предлог, но след два-три урока се убедих, че съм сгрешила. Той действително си беше поставил за цел да овладее чуждия език, а не да завладява учителката по чужди езици. Той заучаваше с математическа точност правилата на граматиката и особеностите на произношението, записваше си и запаметяваше идиомите и синонимите и ни веднъж не сбърка да заговори за нещо друго. Харас беше тактичен и учтив, ала отчайващо безличен. В мене се пробуди женското самолюбие. Нима той не виждаше в мене нищо друго, освен преподавателката? Опитах се нарочно да подхвана приказка за „клубовете на самотните сърца“, но вниманието му изглеждаше погълнато от математическите научни термини. Сега мога откровено да призная, че си послужих с целия си женски чар, за да събудя у него задрямалия инстинкт на ловец. Подтикът ми съвсем не беше „гласът на плътта“, както се изразяват, а своеобразната суета: желание да бъда забелязана и амбиция да превърна мъжа в роб на женските прищевки.

Вкоренени предразсъдъци, не биологията, поддържат у хората суеверието за неприкосновеното табу, което запретява на жените да бъдат дейни. Що за нелепост! На какво би заприличал светът, ако всичко трябваше да зависи от активността на мъжете? Браковете не биха траяли и месец. Защото никой мъж не е в състояние да предложи на жена си страст в продължение на повече от две седмици, срещу което се иска тя да отговори със страст в течение на две години, с любов — двадесет години, и благоговение — цял живот. Действеността на мъжете се пресича тутакси, щом се заплеснат по друга жена, а активността на жените започва едва тогава. Дори когато жената получи драговолно от мъжа всичко, което той е в състояние да й предложи, тя пак никога не си възвръща онова, което му е отдала. Ако жената е покорна във всичко, тя минава за образец на женственост (в очите на мъжете), но ако е дейна — мъже и жени я жигосват като „похотлива“.

При все че действията ми даваха повод да се поразвеят полите на традицията и дрипелите на предразсъдъците, никога не съм

прикривала активното начало на темперамента си. Затова ще се похваля, че успях да пленя моя малък математик. Надявах се наивно, че той на свой ред ще ме покори, което, уви, не се сбъдна. Този път излезе, че познанията ми за човешката природа не заслужават и четворка. Харас беше и си остана сух математик, който храни духа си с отвлеченостите на Питагор и залъгва най-красивия нагон у човека с цинизма на господин Диоген.

Нашата връзка почна и завърши в областта на математическите закономерности. Харас виждаше във всичко и навсякъде изключително геометрични фигури. Женските прелести и съблазни означаваха за него единствено дъги от окръжности с даден радиус и съответните им хорди. Там, където всеки нормален (извинявам се, че прибягвам до това пресилено определение!) мъж, способен да почувствува жената, би съзрял изкусителната омая на плътта, моят математик откриваше „градуси“. Имах усещането, че той се приближава до жените едва ли не с пергел и кривка, за да изчислява красотите им с помощта на теоремите: „В една окръжност (или в равни окръжности) равните хорди съответствуват на равни дъги.“ „По-малката хорда съответствува на по-малката дъга и обратно — на по-малката дъга съответствува по-малката хорда.“ Или „Окръжността и правата не могат да имат повече от две общи точки…“

Мъжете са свикнали да превъзнасят жената на теория и да я тъпчат на практика. Благодарение на по-пъргавия ми и трезв ум това не се случи по време на краткотрайната ми връзка с малкия математик, който беше готов да води статистика на целувките, а не беше годен да си върже прилично връзката. Нерядко си блъскаше главата за празна работа; жертва на манията си да теоретизира, той се мъчеше с помощта на диаграми да открие нови правила за любовта. Естествено на теория беше прав, ала в живота има хиляди неизмеримо малки величини, които човешкият разум нито може да разбере, нито е наложително да обхване. Чувствувах се дълбоко засегната, когато той втренчваше поглед в гърдите ми, за да не види нищо друго, освен сродни дъги и равностойните им хорди и да промърмори под носа си: „Всяка права, която е перпендикулярна на радиуса на една окръжност и минава през крайната му точка, лежаща в окръжността, е допирателна към окръжността…“

Преди близо две хиляди години незнаен индийски търговец измислил нов цифрен знак — нулата. Рядко ценно число! Бих го свързала с името на мнозина мъже.

През живота си неведнъж се сблъсквах с хора, които се бояха да не се задавят от муха, а не се страхуваха да глътнат вол. Мъжът, за когото искам сега да разкажа, беше в състояние да лапне и муха, и вол, без да му мигне окото. Беше завършил агрономство и искаше да взема уроци по английски. По произход хяменец, той имаше яко и набито телосложение, походка на впрегнат в рало бик, лице с цвят на червено цвекло и гъсти като кълдели вежди. Беше се вече разделил с най-хубавите години на младостта, но не и с бляновете. Той не копнееше за собствен имот, на който за ограда обикновено служат ипотеките; нито за боядисана в червено къщичка край брега на синьо езеро, където най-хуманистичната украса е според уверенията на философа Метерлинк бедността; още по-малко за мощен „Пакард“, с чиято помощ някои спекуланти се мъчеха да докажат нерентабилността на засегнатото от кризата селско стопанство. Той мечтаеше единствено за племенен бик.

След петия урок у него се яви съмнение относно необходимостта да овладее езика. Искаше му се да усвои английския, а не му се учеше. Въпреки това той продължаваше да идва редовно два пъти в седмицата на урок с учебник в джеба. В продължение на току-речи два часа той изнасяше пред мене изчерпателна лекция върху животновъдството, заплащаше уговореното възнаграждение и неохотно си отиваше. Беше стар ерген, посветил живота си на самия себе си и на животновъдството. След като научи как се казва на английски зелен фураж, масленост и съешаване, той счете, че спокойно може да замине за Англия или за Тексас като специалист по селскостопанските въпроси. Той ръководеше отдела за покупки при една фирма за търговия с месо на едро, а през свободното си време правеше опити за създаване на нови породи. Ученикът ми не овладя английския език, но аз пък разширих значително кръга на познанията си: „… Има голямо предлагане на угоени свине и на свине-майки, задоволително предлагане на крави и волове и недостатъчно предлагане на телици и шилета. Тук-таме предлагат и телета, ала цената им е прекомерно

висока. Предлагането на овцете е все още слабо, докато коне на пазара — колкото щеш.“

Проявих известен интерес към търговията с месо, по-точно търговията с живо месо, понеже винаги съм обичала конете. Една вечер, когато моят ученик ми изнесе особено полезна беседа върху разните породи коне, прошепнах унесена в мислите си:

— Колкото повече автомобили, толкова по-малко конекрадци…

Рунтавите вежди на агронома се свъсиха надолу и достигнаха едва ли не до скулите, сетне се извиха нагоре и опряха в провисналата над челото му коса. Той процеди през зъби:

— Какво искате да кажете, госпожице Баранаускас?

— Нищо обидно — отговорих, без да се смутя. — Изразих само една констатация на статистиката в Америка, където броят на конекрадците намалява от година на година.

— Аха! Значи намекът ви не се отнася до мене?

— Не, но ако случайно сте замесен в кражба на коне, ще ви съобщя за ваша утеха, че на младини и Джордж Вашингтон, по-сетнешният президент на Съединените щати, е бил забъркан в същата каша.

— Хм, така ли! — възкликна той тихо. После добави на един дъх: — Знаете ли, госпожице Баранаускас, че имате дяволски красиво лице, прелестни зъби, а сте и… толкова добре охранена.

Той ме изгледа с обиграното око на търговец на добитък и на мене едва ли не ми се стори, че ще ме хване мигновено за брадичката, насила ще ми разчекне устата и ще вземе да ми проверява зъбите. Веждите му заиграха като полюлявани от вятъра хвойнови храсти. Той кимна с глава, сякаш одобряваше внезапно споходила го мисъл, и натърти:

— Изключително добре охранена!

Държането му ми подсказа, че се е наситил на уроците по английски. Ала се измамих, както бях се лъгала и друг път, защото той запита с делова непринуденост:

— Как се казва на английски биче?

— Bull calf — отвърнах.

— Точно така… Вече ви говорих за биците, но не успях да ви разправя, че…

И той ми повери следното:

— Слушайте, госпожице Баранаускас, понеже сте почти толкова умна, колкото и хубава, ще се застоя още малко, за да ви посветя в моите проекти. В нашата страна грижите за подобряване на племенното дело са съвсем занемарени. Наистина правени са опити за развъждане на джерзейското, айрширското, ангелнското, холандското черно-шарено и червеното датско говедо. Ала все с лоши резултати. Налага се да създадем нова национално-финска порода. Сам аз похабих много труд и време в една племенна ферма и смятам, че постигнах успех благодарение на кръстосването. Но стопаните на мъжки разплодници се надигнаха вкупом срещу мене. Нашите животновъди са роби на предразсъдъците. Не искат да повярват, че местната крава от Западна Финландия и домашният елен от Утсьоки[8] могат да дадат превъзходни кръстоски. Общите наблюдения установяват, че у финското говедо има тенденция към прежалено развитие само на ръст. А екстериорът му си остава нехармоничен. Обикновено задницата е тясна и ъгловата, краката са прекомерно дълги, цицките на вимето напомнят парникови краставици, а ушите приличат на ревенови листа. Да не говорим за млечността! Във военни години тя просто секва, млякото добива черно синкав цвят, а маслеността спада под три процента. При добри времена производителността отново се покачва и достига горе-долу до четири хиляди литра годишно. Ето това е типичната финландска крава, в чиито жили тече еврейска, шотландска и холандско-датска кръв.

Моето изобретение ще възстанови равновесието в нашето животновъдство. Говедото от новата порода ще се отличава със среден ръст, здрава конституция и равномерна млечност. На неговата производителност не ще оказват влияние ни конюнктурните колебания, ни правителствените промени. То ще се дои, както се дои и позволява да бъде доена и държавата. А сега, госпожице Баранаускас, ще ви разкрия една своя тайна. Имам си собствен бик. Той се намира на сигурно място в една ферма в Средна Финландия. Майката е племенна западна финка, а бащата лапландец, еленски лапландец, така да се каже. Угледно и благонравно добиче! Ако предвижданията ми се сбъднат, след някоя и друга година ще бъда милионер. Чувате ли, госпожице Баранаускас, милионер!

Смаяна сте? Нали? И други така се слисаха. Затова ви и поверих тайната си. Възнамерявам да основа собствен национално-ински

племенен развъдник. Тъй като аз сам създадох новата порода, смятам най-напред да я патентовам. Измислих вече и как да я нарека. Ще я наименувам калевалска. Но това не е всичко. Ако министерството на селското стопанство или някой културен фонд ме подкрепи финансово, още догодина ще почна да печеля пари. Според моите изчисления ще ми са нужни десет калевалски бика, за да ги пръсна из цялата страна като мъжки разплодници. На вас ви е добре известно, госпожице Баранаускас, че още от двегодишна възраст биците успешно могат да бъдат използувани за естествено заплождане. Ако броят на скачките се разпредели равномерно през цялата година, всеки бик ще може да покрива по сто крави, а понеже ще имам десет бика, това ще означава хиляда съешавания годишно. При добри грижи и правилен режим активността на биците продължава от десет до дванайсет години. И аз ще си пъхна ръцете в джебовете, ще гледам отстрани и ще събирам парички от стопаните на крави! Но с това плановете ми не свършват: имам и други хрумвания. След като взема от вас още няколко урока по английски, ще отида в Америка, за да се запозная с изкуственото осеменяване. Няма съмнение, че тая нова дяволия ще струва повече от цял чувал стари хитрини!

Моят прилежен ученик завърши увлекателното си изложение, сви вежди нагоре към челото и впери в мене поглед на породист калевалски бик. Изведнъж скочи на нозе, пристъпи крачка-две и леко задъхан промълви:

— Госпожице Баранаускас, ама че сте хубава! Дяволски хубава! И каква снага имате! Как да ви не хареса човек?

При тези думи той си свали сакото и подхвана закачливо:

— Госпожице Баранаускас… Я да видим, ако…

Мигновено бръкнах в чекмеджето на масата, извадих пистолет и рекох хладнокръвно:

— Господин агроном, облечете си палтото, платете си за урока и махайте се час по-скоро! Намирам за безпредметно да идвате за в бъдеще при мене да учите английски.

Бедният човечец побледня, изпълни заповедта ми и се запъти към изхода. Неволно очите ми се плъзнаха към краката му и аз забелязах, че стъпва с ходилата навътре. Все с пистолет в ръка подвикнах:

— Преди да отидете при кравите си, които ви са лика-прилика, кажете, моля, в кой месец и ден сте се родили?

— На петнайсти септември — отговори той машинално.

— Охо, чиста Дева! Само това ме интересуваше. Благодаря.

Вратата се отвори и хлопна. Моят усърден ученик, който посвоему се обясняваше в любов на учителката си, със свалено сако, си отиде. Побързах да проветря стаята, защото имах усещането, че в нея остана от него тежка миризма на тор. С години не забравих този рядък представител на силния пол. Също, както пее и Рюнебер[9], „веждите му гъсти вечно аз ще помня…“

Мъжете губят сърцата си бързо и не по-малко бързо ги намират. Те обичат да строят въздушни кули, после обвиняват жените, че са причина сънищата им да се разбият в действителността. Напук на всичко те се мъчат да играят ролята на чутовни герои и не слагат оръжие, докато смъртта не ги покоси.

Продължих да давам уроци, защото си докарвах добър допълнителен доход. Наистина губех време, че понякога и търпение, за да слушам хорските брътвежи, но в края на краищата нали имах и изгода. По-големият дял от учениците ми бяха мъже, които мечтаеха да напреднат в живота. Отличаваха се с рядка откровеност. Не един младеж разчиташе да замени помощник-магазинерското място с директорско благодарение на заучените хиляда английски думи. Някои женени мъже, обхванати от копнеж за тихо семейно огнище, идваха при мене, за да има къде да прекарат вечерта и да се пооплачат от съпругите си. Мнозинството от тях биха се радвали, ако Адам си беше останал с непокътнати ребра. Към тази категория ученици спадаше и един знаменит артист, за любовта, на когото жените нямаха възможност да се борят, понеже беше влюбен само в себе си. Той не се опита ни веднъж да интимничи с мене. Славата бе предостатъчна, за да запълни душата му и да засити стомаха му, макар и да не можеше да му обезпечи средства, с които да възнагради труда ми. Цял месец му давах уроци даром, докато една вечер прекратих благотворителността си. Посещенията му ми причиняваха продължително главоболие, защото употребяваше силни парфюми с отвратителен аромат. В навечерието на зимната война[10] този велик сценичен герой се

самоуби. Това беше най-забележителният и едновременно последният подвиг в живота му.

Особено много се измъчих и с един млад правист, на когото преподавах испански в продължение на близо два месеца. Той идваше на урок всеки понеделник в седемнадесет часа, изуваше обущата си и се изтягаше на дивана, уверявайки ме, че може да се съсредоточи само в легнало положение. Ученикът ми имаше явна дарба за езици, но и недостатъци, както изобщо се случва с всекиго. Той страдаше от силно потливи крака или, по-точно казано, аз страдах от потливите му крака, тъй като неговото обоняние бе толкова притъпено, че би могъл да носи във вътрешния джеб на палтото си с години парче рокфор или лимбургско сирене, без да усети неприятна миризма. Той пристигаше винаги в добро настроение и на часа разваляше моето. Щом отворех прозореца, почваше да се оплаква, че ставало течение, а когато го замолвах да си обуе обущата, оплакваше се, че го болели мазолите. Волю-неволю трябваше да търпя прищевките му. Най-после го назначиха в нашата легация в една южноамериканска държавица, но откак срещнах този чудак, не съм в състояние и да кусна сирене.

Преподаването взе постепенно да ме уморява и дразни; при мене идваха предимно семейни мъже, които страдаха от изоставеност, и бедни любознателни младежи, които нямаха средства, за да вземат уроци. Само за една зима се източиха горе-долу двеста души. Повечето се мярнаха само по веднъж. От самото начало виждаха, че ще им бъде по-лесно да си бръкнат в устата през носа, отколкото да научат чуждия език. Когато през пролетта си направих равносметката, излезе, че от допълнителното си занятие съм припечелила кажи-речи половингодишна заплата. Събраните пари не внесох по спестовен влог, а веднага купих банкови акции, както ме посъветва един далновиден колега. Неочаквано в мене се пробуди чисто човешката страст към сбирките: почнах да правя колекция от пари. Изглежда, такива колекционери има в изобилие, защото на никой монетен двор не се е налагало да прибягва до рекламиране на производството си.

Благодарение на зимното ми учителствуване си създадох широк кръг познати измежду господата в Хелзинки. Те всички имаха еднаква особеност: даваха най-много на онези жени, от които получаваха най-малко. Изпитвах приятно чувство на гордост, когато, разхождайки се из пролетните столични улици, срещнех мои бивши ученици и те се

спираха, за да ме поздравят. Бях забравила, че човек не трябва да се издига нависоко, за да не падне отвисоко, тъй като едва през юни престанах изобщо да се гордея с мъжките познанства. Ала за това ще разкажа по-нататък.

---

[1] „New America“ (англ.) — „Нова Америка“. — Б.пр. ↑

[2] Юрийо Саринен — финландски скулптор-реалист. — Б.пр. ↑

[3] „Poittoainetuonti Sikanen ja Kumppanit“ — „Внос на отоплителни материали Сиканен и съдружие“. Презимето Сиканен е производно на съществителното sika — свиня, и означава на български Свински. У нас фамилното име Свински не е обичайно, но в книгата на М. Ларни, то е в пряка връзка със заглавието. — Б.пр. ↑

[4] Всички имена са недействителни, макар и да имат някаква прилика с действителни географски области или градове. — Б.пр. ↑

[5] В IV в. н.е. християнската църква заменила езическите тържества, придружени от жертвени клади, в чест на лятното слънцестояние с празника на Йоан Кръстител (24 юни). В северните страни през нощта срещу Ивановден се палят огньове и се устройват народни веселия, затова летният Ивановден се чествува наравно с Коледата и Великден като личен празник, докато зимният Ивановден почти не се тачи. У нас този празник е познат като Еньовден (24 юни ст. стил, съответно 7 юли н. стил) и в миналото също е бил свързан със суеверни обреди и тържества. — Б.пр. ↑

[6] През 1929–1933 г. Финландия бе силно засегната от голямата стопанска криза, която раздруса целия капиталистически свят. Във Финландия най-тежко пострада селското стопанство, в което намират поминък приблизително две трети от населението. — Б.пр. ↑

[7] Магистър по математика — учено звание, което се дава във Финландия на лица, завършили висшето си образование и положили държавния изпит по специалността. — Б.пр. ↑

[8] Утсьоки — област и река в най-северната част на Финландия, до норвежката граница. Там живеят лапландци, които развъждат северни елени. — Б.пр. ↑

[9] Юхан Рюнебер фински швед; един от най-великите поети на северната литература, макар и да творял на шведски език, считан е за основоположник на съвременната финландска литература, защото се е борил за национална по съдържание и форма финландска поезия. По-

важни творби: Хана, Надежда, Крал Фялар, Песни за знаменосеца Стол (откъдето е зает и финландският национален химн). — Б.пр. ↑

[10] Зимната война — Съветско-финландската война, избухнала на 30 ноември 1939 и завършила на 12 март 1940 год. — Б.пр. ↑

ГЛАВА ТРЕТА

Акционерното дружество „Внос на отоплителни материали Сиканен и съдружие“ се справяше удивително добре със стопанската криза от тридесетте години. Срещу малки подкупи то вършеше големи доставки за нуждите на държавните учреждения.[1] И докато оборотите на конкурентните фирми намаляваха, продажбите на „Потсику“ се увеличаваха, а годишните му баланси приключваха блестящо. То използуваше майсторски общественото благо за собствена облага. Както е редно, управителният съвет нямаше възможност да се държи непрестанно за полите на честността, затова назначи двама изпечени прависти, запознати изтънко с правилата на играта в стопанския и политическия живот: от богатите — пари, от бедните — гласове.

Не бива да се очаква, че ще проявя признателност към работодатели, които бяха пестеливи на похвали и щедри на укори.

Навярно мнозина хелзинкчани още помнят главния директор Сепо Сиканен и неговия братовчед Симо Сяхля (бивш Сиканен), дългогодишен поддиректор на „Потсику“. Но понеже и двамата отдавна слязоха от опушената сцена на търговията с каменни въглища, тук ще помена две-три думи и за тях. Сепо Сиканен живее, сега под името Сукула, на Канарските острови, където се пресели преди двадесетина години, след като пролежа доста дълго в затвора. Няма изгледи той да се прибере във Финландия, за да кърпи съдрания кожух на честта си. Симо Сяхля пък има още по-малка възможност да постегне дрипелите на своята чест, защото през есента на 1947 година почина в една частна клиника от отравяне с олово. В същност беше изгризал приживе премного моливи. За да могат читателите ми да схванат по-правилно причината за по-нататъшното ми държане, ще се потрудя да обрисувам криво-ляво — никак не ми идат отръки художествените описания! — що за хубавци бяха тези братовчеди. Според определението на естествените науки те спадаха към

семейството на двуръките бозайници или, другояче обяснено, двамата стояха на най-висшето стъпало на животинското царство.

Сепо Сиканен се бе покатерил на директорското кресло на „Потсику“ съвсем млад. Дребно, шишкаво човече, вкусило още на двадесет и пет години горчилката на плешивостта, той решеше задържалата се тук-таме коса от тила към темето, което лъщеше като ледена пързалка. Ниско, сплеснато чело и топчест, вирнат нос, под чиито ноздри се подаваха две снопчета щръкнала козина, правеха лицето му да прилича на муцуната на боксер. Първоначално смятах, че главният директор бе оставил четинестите мустаци под носа си, защото именно не виждаше по-далече от носа си, ала с течение на времето открих, че ги използува, за да скъсява неестествената дължина на горната си устна. Той се кипреше контешки, носеше обуща със светъл цвят и вратовръзки с крещящи багри, поддържаше образцово ноктите си и парфюмираше обилно носните си кърпички.

Най-силната отлика на мъжете-дребосъци е властолюбието. Затова никак не ми се виждаше чудно, че Сепо Сиканен се перчеше с предприятието като със своя еднолична фирма, макар и да притежаваше само една шеста от дружествения капитал. На заседанията на управителния съвет той единствен диктуваше в протоколната книга взетите решения. Главният директор не разрешаваше на другите да имат собствено мнение, ала това не му пречеше да говори наляво и надясно за демократичност. Тази вълшебна думичка, казана навреме и на място, го бе направила общински съветник, член на ръководството на Комитета за закрила на безстопанствените кучета, председател на Финландско-никарагуанското дружество, на Клуба за дружба с якутите и на Финландскоберберския съюз и то бе отрупала с куп почетни отличия. Сепо Сиканен вечно бързаше, както се случва обикновено с хора, чието главно занимание е да представляват изключително себе си. Когато по пладне дойдеше ред да се залови със същинската си работа, той беше вече така капнал от умора, че не му стигаха сили дори да вдигне краката си на писалището. От главния директор трепереха всички служещи, включително и поддиректорът Симо Сяхля, когото провидението бе наспорило с дар слово. Той беше готов по всяко време да разиграва истински пантомимни представления: говореше много, а не казваше нищо.

Симо Сяхля беше двадесетина години по-възрастен от своя братовчед. И той бе постоянно под пара, но неговото бързане напомняше исторически роман: извезана върху основата на действителността плетеница на въображението. Висок, с посивели коси, преждевременно съсухрен, с душа на йезуит, поддиректорът пълзеше раболепно пред по-силните и мачкаше безмилостно подчинените си. Понякога ми дожаляваше за него, понеже немощните и недъгавите винаги са будели състрадание в душата ми. Неговата слабост се изразяваше в безхарактерността му. Той се осмеляваше да разкрие собствения си лик само на снимките за паспорт, в банята и в тоалетната. Отгоре на това беше и неизлечимо болен: за да убива времето, всеки ден изгризваше по половин дузина моливи, вследствие на което непрекъснато го болеше глава. На страничния наблюдател можеше да се стори, че главоболието беше и единственото нещо, което се задържаше по-продължително в главата на Симо Сяхля. Той се мъчеше да успокоява страданието с аспирин, който прислужницата му носеше от аптеката на пакети от по половин килограм. Този образ на бавно чезнещата жертва на оловната отрова наподобяваше восъчна маска — маска с цвета на замърсена чортова кожа, зад която се криеше самотна човешка отрепка. Огледалото бе останало последният душеприказчик на този окаяник, в когото нямаше доверие никой, и най-малко жена му, продължаваща да го счита все още годен за измяна.

Такива бяха стопаните, под чиито заповеди работих близо четири години. През това време те ме оставиха почти необезпокоявана и като служеща, и като жена. Вечно страдащият от главоболие поддиректор се бе простил отколе с похотливостта и с кръшканията в любовта. Каквото беше научил на младини, бе го забравил на старини. Главният директор, напротив, се позавъртя в началото, ала като разбра, че няма да го огрее, вдигна ръце от мене. Той беше самолюбие. Допуснах, че се е преклонил пред моята непорочност, още повече че имаше частна секретарка — твърде апетитно и трогателно наивно женче, което най-усърдно следеше какво става в кантората и дебнеше всяка крачка на господаря си извън дома му. Обаче предположението ми се оказа измамно. Щом секретарката излезе в отпуска през лятото („Потсику“ я прати на свои разноски на разходка в чужбина), Сепо Сиканен „залиня, закрея от скука тежка, невярна“ още на другия ден. А кой не знае какво правят мъжете, когато ги налегне скуката? Мъчат се да я удавят в

развлеченията, което горе-долу ще рече: почват да вършат запретени неща. Нима любовта на собствената жена не би ги забавлявала малко повече, ако беше забранена? Но съпружеската любов не доставяше наслада на моя многоуважаем началник, който внезапно взе да се заглежда в облеклото ми. На нежния пол е добре известно какво решително влияние оказва тоалетът на жените върху нравствената устойчивост на мъжете.

Сепо Сиканен спадаше към прословутата пасмина героични застъпници на мъжката грубост и тъпота, които свързват брака с насилие и сетне се оплакват, че жените им били студени. Сега на шефа му се прииска, да поугаси пламъка на сластолюбието, като си избере нова жертва измежду чиновничките на предприятието. Той познаваше жените слабо, но вярваше силно, че умее да се справя с тях. Не след дълго ми се удаде случай да се убедя в тази истина. Веднага подир Ивановден главният директор ме покани в един ресторант да поговорим по делови въпроси. Беше ми забавно да наблюдавам как високомерието на моя самовластен господар се разтопи в алкохола и го направи за посмешище в очите ми. Началникът ми се мъчеше да бъде духовит, ала това не му се удаваше. Пред мене се разнесе — бог знае за кой път! — вечният хленч на пияния семеен мъж: с жена си не се разбирал, децата не го слушали, бабата била направо нетърпима. Просто завиждал на Адам, че нямал тъща, и на един приятел, че имал, дето се вика, жена-модел (навярно защото, преди да се омъжи, тя служела за модел на художниците). От думите на събеседника ми стигнах до извода, че за него бракът представляваше нещо като принудително убежище или отходно място. Постепенно взе да ми се изяснява защо Сепо Сиканен се държеше господарски с всички служещи. Жаждата му за власт извън къщи беше ненаситна, тъй като в къщи не разполагаше с капка власт. Жена му беше яка мъжкарана, педя и половина по-висока и трийсет кила по-тежка от него.

Погледнах крадешком часовника си. Времето за обедната закуска бе минало[2], а в кантората ме чакаше камара писма за превод на английски. Изпитвах непоносима досада, задето бях заставена да правя компания на началника си през работно време и да слушам смешките му, които бяха по-стари от него самия. Знаех каква вълна от сплетни се надига в този миг около празното ми писалище. Единадесет жени, които живееха в самота или в очакване, одумваха зараждащата се

връзка между главния директор и чуждата кореспондентка на „Потсику“. Завист и злоба подхранваха най-низшите страсти: догадките се превръщаха в безспорни истини. Разбирах добре колежките си: никоя от тях нямаше да седне да се бори със съблазънта от страх да не би изкушението да не се представи втори път. До една бяха готови да надничат с двете очи през дупката на ключалката, за да зърнат нещо, което предварително им е известно. Сега завистта ги сдружаваше против мене. Те ме обявяваха за най-щастливата жена на света, защото бях спечелила благоволението на шефа. Донякъде имаха и право, понеже неочаквано моят директор ми поднесе следната радостна вест:

— Госпожице Баранаускас, вие сте лейди. Истинска американска лейди. Затова реших да ви повиша заплатата.

Благодарих по обичайному и отново хвърлих поглед към часовника си. Тогава моят кавалер присегна към листа на вината, в който се криеше цяла гама от настроения: от елегията до одата, и с великодушна усмивка провлече:

— Днес може да не се връщате на работа в кантората. Случайно и аз разполагам с малко свободно време. Наистина довечера трябва да бъда в Клуба на тигрите, но ще ръководя заседанието оттук по телефона.

Той се запретна да разучава списъка на напитките, като обявяваше за печатни грешки думите, които му бяха непознати. На алкохола е дадена привилегията да се кичи с многочислени псевдоними. В ресторантите обществените различия между хората се определят по марките на вината, които се поръчват. И тъй като моят сътрапезник беше доста невеж в областта на имената на питиетата, направи избора си по цените (нали имаше навика да разсъждава по икономически). Почнах да изпитвам истинско мъчение, защото всички разновидности на алкохола ми бяха еднакво ненавистни. Отвращавах се и от опияняващите вещества, и от пияните хора.

Главният директор изпадна бързо в онова настроение, в което мъжете са годни да устоят на всичко, освен на съблазънта. Той прилепи стола си до моя и зашептя слова, с които се предлагат билети за благотворителни забави. От опит знаеше, че ухажването на жените предполага най-напред малки ласкателства — при пиенето също доброто начало е свързано с похвала на питието, — затова той взе да

превъзнася хубостта ми и отличното ми справяне с чуждите езици. „Май че ще мине в любовно настъпление!“ — рекох си мислено. И не се излъгах. След миг моят началник ми изповяда, че копнее за нежност. Той се настрои поетично — боже опази от поетичните мъже! — и ми заговори на ти:

— Мина, ще те ощастливя безмерно — залигави се той блудкаво. — Нищо няма да ти липсва.

Отместих рязко противната му пухкава ръка, която, изглежда, по природа бе предразположена към щипане на женските колена, и заявих, че ще напусна масата. Главният директор изблещи безжизнените си рибешки очи, скръцна яростно с изкуствените си зъби, изви тлъстата си шия, която се надипли на водоравните и отвесни гънки на чревоугодието, сви юмруци и изкрещя:

— Госпожице Баранаускас, не търпя никакво съпротивление!

— Работното ми време свърши — отвърнах сухо. — През свободните си часове имам право да върша каквото ми е угодно.

Нараних чувството му за лично достойнство — дявол знае откъде се взе то у него! — и той внезапно реши да блесне с мъжествен подвиг. Заналива се с коняк, който го хващаше все по-силно с всяка изпита чаша. Положително вечерта църковното настоятелство нямаше да заседава, иначе едва ли моят обожател би се нуждаел от такъв необичаен запас, от сила и смелост.

Не след дълго прислугата и посетителите на ресторанта имаха възможност да узнаят, че моят достоен кавалер се ръкувал два пъти с председателя на републиката; че веднъж бил канен на прием в президентския дворец по случай Празника на независимостта; че му предлагали почетното звание: стопански директор; че бил основател на Финландско-костариканското дружество, на Хелзинкското джентълменско обединение, на Клуба на приятелите на виното и на Съюза за борба с хемороидите; че братовчед му говорел три чужди езика и че кръстницата му била далечна роднина на Ейно Лейно[3].

Усещах как лицето ми руменее и пламти от срам. По едно време долових имената на двама ни, произнесени твърде високо от една съседна маса. Мигновено се обърнах и взорът ми срещна познат образ с предизвикателния изглед на бик. Бившият ми ученик, агрономът-животновъд, седеше на чашка с неколцина мъже, все от неговото котило, и многозначително кривеше рунтави вежди. Представих си

какви картини се рисуваха в животинското им въображение, щом избухваха в такъв задружен и необуздан кикот. Юначният ми бивш ученик сякаш се смееше най-добре, понеже се смееше последен: кискането му продължаваше да ехти и след като хохотът на другите заглъхнеше.

Не изтраях, станах разлютена и казах на моя прасок, че си отивам. Той дори не разбра какво му рекох, нещо съвсем в реда на нещата след такъв делови пир.

Провирайки се между масите, изскочих в преддверието, мушнах се бързо в дамската тоалетна и се помъчих да поразнеса с чиста вода чувството на погнуса, което ме задушаваше. Когато се върнах към изхода, отново се натъкнах на главния директор Сепо Сиканен, когото оберкелнерът и портиерът ми набутаха в ръцете. Моят надут, все още любовно настроен господар се повлече по петите ми, като залиташе ту на една, ту на друга страна и фъфлеше:

— Ми-ина… Сега-а ще върви-им в хоте-ела… Ангажи-и-ирам те-е…

Щом излязохме на улицата, той се вкопчи в ръката ми. Блъснах го възбудено и той се пльосна на плочника. Тогава ускорих крачка, неусетно припнах с все сили като гонена, макар и да знаех, че на пияните им е по-удобно да седят на земята, отколкото да се разхождат нагоре-надолу.

Прибрах се в къщи потресена. Уверена бях, че още на другия ден счетоводителката ще мине по сметка „представителни“ нова значителна сума. Колкото и да беше навикнала на подобни разходи, тоя път тя щеше да извърши вписването в книгите с чувство на особена завист. Нямах съпруг, върху когото да излея яда си, та да ми олекне, затова запрелиствах дневника си и си отбелязах следното размишление: „Общо взето, всички мъже са животни, но някои се държат като свине единствено когато са с жени.“

Очаквах, че главният директор ще ме нажули здравата, задето го зарязах на улицата, ала на утринта той не се вести никакъв в кантората. Изглежда, гуляят му беше излязъл през носа, та работата никак не беше до смях. След като преспал в полицейския участък, където в негова чест му подложили, както се казва, чиста слама, той се прибрал в къщи с обичайните болки в черния дроб, които се явяваха неизбежно подир всяко изпълнение на тежките му „представителни“

задължения. По този повод нископлатените служители на „Потсику“ пуснаха злостен слух, който подриваше достойнството на главния директор. Но в действителност те чисто и просто не бяха осведомени. Не проумяваха, че е невъзможно да се проведе каквато и да е делова спявка без нотния ключ на Спиртния монопол, как го е немислимо някой да се реши да върши любовни подвизи на въздържателска вечеринка, дето се лее вода вместо вино.

След пладне поддиректорът Сяхля ме извика в кабинета си. Заварих го да гризе молива от писалищната си маса. Началството почна тутакси безконечна проповед, забравяйки златното правило: не говори дълго, защото животът е кратък! Ала тъй като му беше по-лесно да приказва, отколкото да мисли, естествено той предпочете да многоглаголствува.

— Госпожице Баранаускас! — обърна се той към мене с натрапничав глас, в който прозвучаваха нотки на ласкателство, на упрек, на боязън, на коварство и на дрезгавост. — Госпожице Баранаускас, зная, че сте умна, образована, съзнателна, разбрана и изтънчена жена. С вас мога да говоря поверително. Изобщо говоря винаги само поверително. Желая да бъда с всички приятел, добър приятел и другар, когото обичат и на когото се доверяват всички. Аз съм вече стар човек и пак продължавам да се въодушевявам от идеали и идеи, преди всичко от идеи. Никоя работа не може да бъде изпълнявана без идейна вдъхновеност. Разбирате ме добре, нали?

Поклатих глава в знак на отрицание.

— Аз съм чужда кореспондентка. Превеждам на чужди езици деловата кореспонденция на дружеството и частните писма на главния директор без всякакви идеи, освен ако се сметне за идея самото знаене на езици.

— И то е идея посвоему, госпожице Баранаускас, ала сега имам пред вид неща друго: идеята за социална солидарност, идеята за самопожертвувателност в името на обществото. Животът е пълен с красота и богатство. Наш дълг е да бъдем оптимисти и добри, да си помагаме взаимно, да се ободряваме едни други, да не мислим изключително за себе си. Ето, нашето предприятие продава антрацит, кокс, нефт, асфалт и озокерит. Запитвали ли сте се някога, госпожице Баранаускас, защо вършим това? Може би не. Затова ще ви го кажа: правим го, за да помагаме на човечеството. Ами хелзинкчани ще

изпомрат от студ, ако не им набавим кокс, за да отоплят домовете си; покривите ще протекат, ако не се погрижим за асфалт, а вестниците ще престанат да излизат, ако не внесем суровини за производителите на печатарско мастило. Както виждате, нашето благородно предприятие допринася да се подобрят битовите условия, да се повдигне равнището на живота, на културата и на благоденствието на човечеството. Точно това аз наричам идея, велика идея, идея за вссотдайност в името на бъдещето. Госпожице Баранаускас, ние сме носители на идеи; ние сме граждани, проникнати от идеите за благородство и човечност; ние строим държава за всеобщо благополучие, подтиквани единствено от идеите за човеколюбие и безкористност.

Поддиректорът Сяхля присегна да вземе нов молив и изгълта съответния прах аспирин. Той се помъчи да заговори от глъбините на душата си, както вантрилокът издава звуци от дълбочината на утробата си, ала неочаквано изостави ролята на проникновен мъдрец и се върна към всекидневието с повърхностния въпрос:

— Роклята ви е чудесна, госпожице Баранаускас. От Ню Йорк ли я получихте?

— Не, сама си я уших.

— Нима! В такъв случай възхищението ми към вас се увеличава още повече. Но да не се отклоняваме от предмета на нашия разговор. Искам да чуя мнението ви.

— Мнението ми? Върху какво?

Челюстите на поддиректора заиграха. Той се залови да подрежда писалището си, по което цареше невъобразим безпорядък и на което се бяха натрупали с течение на годините десетки килограми хартийки, огризки от моливи, копчета, мостри от стоки, изгубили стойността си значки, бирени запушалки, стелки за обуща, носни кърпички, търговски справочници, празни полици, пощенски марки, изсъхнали цветя, рекламни проспекти, три папки с надпис „Идейни лозунги за развитие на стремежа към покупки у потребителите“, както и купища книжни и метални джунджурии, с които можеха да се натъпчат джебовете на поне три стотици хлапетии. Забелязах, че началникът ми почна да нервничи. Той се разтършува, прокара пръсти през сплъстената си коса и отново се разшета. Приличаше ми на вехтошар, който алчно се рови из кофите за смет с надежда, че ще намери нещо ценно. През всичкото време поддиректорът си мърмореше нещо и сам

си отговаряше на поставените въпроси. Той беше наистина гениален заплес. Пропиляваше дните си в трескава суетня. Но в края на краищата това беше за него и способ да си вади хлебеца. Както са казвали старите римляни: „nomes esi omen“ — „името е знамение“[4].

— Чудно! Къде се е дянало това книжле? — заядосва се Симо Сяхля и по лицето му се изписа озадаченост.

— Търсите някакво писмо? — запитах съчувствено.

— Не. Диря една книжка, озаглавена „Десетте заповеди на идейния човек“. Исках да ви я дам. В нея се крие най-дълбоката житейска мъдрост, от която се нуждаем всички. Там ядката на всичко се гради върху идеята. Исках да чуя мнението ви за тази книжка, но понеже не я намерих, ще се върна към онова, което ви изложих преди малко. Значи, както казах, без идеи не можем да живеем. Миньорите копаят въглищата в земните недра само в името на великата идея, не за пари. Търговците продават въглища на потребителите пак за идеята, не за печалби. Като служители на великата идея ние всички сме еднакво достойни за уважение.

Поддиректорът хвърли въпросителен поглед към мене. Ала аз не знаех какво да отговоря, защото досега не ми беше известно, че акционерното дружество „Внос на отоплителни материали Сиканен и съдружие“ било сдружение с идеална цел, разгръщащо своята дейност, без да разчита на всенародни волни пожертвувания.

— Е, нищо ли няма да кажете, госпожице Баранаускас? — запита Симо Сяхля.

— Ни-и-що… Съжалявам, но не мога още да разбера за какво става въпрос.

— Става въпрос за сътрудничеството, за работата — както обясних. Наш дълг е да бъдем верни на идеята както в голямото, така и в малкото. Идейно осъзналият се човек не закъснява никога за работа. Ето аз например идвам в кантората всяка сутрин в седем, а си отивам вечер цял час след другите. Стремя се да давам добър пример на всички служещи в предприятието. Надявам се, че най-после се сетихте какво искам да кажа?

— Огорчена съм, но…

Устните на поддиректора отново се разтрепераха. Симо Сяхля приличаше в тоя миг на съзнателно отминат, но предвиден за четене предговор от книга.

— Госпожице Баранаускас — изсумтя той сърдито и малко свадливо, — налага ми се да ви кажа всичко направо в лицето. Тук аз отговарям за персонала и мой дълг е да развивам в чиновниците чувство за отговорност. Затова ще ви запитам: защо вчера отсъствувахте от кантората целия следобед?

Изгледах весело работодателя си, чиято идейна възторженост се превърна внезапно в страхотно обвинение. Мислено го поздравих, че най-после заговори на прям всекидневен език. Отвърнах без заобикалки:

— Бях с главния директор на делова закуска… и закуската се удължи малко повечко.

— С главния директор!?

— Да. С главния директор Сепо Сиканен. Закусихме заедно, а сетне и обядвахме.

— Постъпили сте съвършено правилно…

За да прикрие смущението си, той вместо молив загриза ноктите си. Постепенно стана отново любезен, подреди словата си в празнична премяна и запревъзнася всемогъщата идейност. Бях действувала съвсем редно. За въпрос, който можеше да се уреди и по телефона, той изразходва кажи-речи два часа работно време, пет аспирина, три молива и безчетно количество думи. Излязох от кабинета му с леко сърце. Моят началник може да бъде спокоен за целостта на характера си, защото нямаше опасност да загуби нещо, което не бе притежавал никога.

Малко преди да завърши работното време. Симо Сяхля повторно ме извика да се явя при него, но сега картината на душевното му равновесие бе коренно променена. Лицето му бе придобило сухо, мъртвешко изражение. Струва ми се, че точно така трябва да изглежда образът на хора, на които съобщават, че са осъдени да седнат на електрическия стол или да се качат на ешафода. Ако моят поддиректор се зърнеше в огледалото, щеше да му отмилее животът. Той заговори на пресекулки, сякаш декламира модернистични стихове:

— Госпожице Баранаускас, излъгал съм се. Смятах, че убежденията ви са дълбоки и достойни за доверие, че човек може да се осланя на вас и в малкото. Излъгал съм се. Току-що главният директор ми се обади по телефона и ми съобщи, че вие сте отчайващо неблагонадеждна. Дружеството не може повече да ви възлага

представителни поръчения. Главният директор ще бъде тук след час и иска да побеседва с вас. Ясно ли ви е?

Никога не бих повярвала, че Симо Сяхля е способен да говори кратко, определено и без идейна вдъхновеност. Отгатнах, че предава мислите на Сепо Сиканен. Бях наранила външното достойнство на главния директор (за вътрешното му достойнство по-добре да не говорим!) и тази обида бе засегнала болезнено неговия братовчед. Най-после чух истината, чистата истина, що я огън не лови (нима лъжата я лови огън?). Ала чистата и проста истина рядко бива чиста и още по-рядко проста. Когато час по-късно влязох със свито сърце в кабинета на главния директор, чух напълно противоположни истини: била съм най-прелестната и умна жена на света, чието познание на езици смайвало със своята феноменалност; обличала съм се изискано; отнасяла съм се към работата си с най-голяма добросъвестност; разговаряла съм духовито и което било най-важно — имала съм сексапил.

Личеше, че началникът ми пак е пиян. Лицето му имаше цвят на боровинки, който е свойствен на алкохолиците; мигащите му очи плуваха в конячен сос като рибки в аквариум, а лепкавият му език ближеше месестите бърни. Кантората беше вече затворена и никой нямаше да смути нашето паметно свиждане.

От летния зной по лицето на Сепо Сиканен се стичаха непрекъснато струйки пот. Той си свали сакото и включи вентилатора. Сетне ме погледна приветливо или поне като човек, обзет от любов към ближния.

— Мина… — запъна, се той, — вчера май се позабравих, ама не докрай. Помня добре, че обещах да ти повиша заплатата. Тоя въпрос ще уредим при първа сгода. А сега да те зарадвам с друго. След седмица заминавам за Лондон и ми се иска да ти предложа да ме придружиш. Трябва ми преводачка… Нали знаеш, че съм слаб по езиците… Ала за това не заслужава сега да говорим. Предприятието ще ти заплати пътните за първа класа и дневни пари. Но най-напред…

Главният директор стана и ме стрелна с лакоми очи. В този миг се отвори вратата и в стаята се пъхна припряно Симо Сяхля. Никой не му каза нищо, а и той нямаше какво да каже, но все пак закаканиза малко възбудено безкрайните си празнословия:

— Предупредих вече госпожица Баранаускас, че за в бъдеще няма да й възлагаме представителни поръчения — издекламира той на един дъх и хвърли към мене поглед на упрек и към братовчед си взор на възхищение. — Мой дълг е да искам от всеки служещ в нашето предприятие да изпълнява безупречно задълженията си, да бъде напълно достоен за доверието ни и да сияе с лъчезарния образ на благонадеждността, идейната възторженост, самопожертвователността, солидарността и…

— Престани, човече! — изръмжа сърдито Сепо Сиканен. — Къде по дяволите се заплесна? Кантората е затворена. Защо не си ходиш?

Симо Сяхля, чийто живот се състоеше единствено от намерения, си глътна езика. За да си спести труда да мисли, той възприемаше обикновено становищата на братовчед си, но сега никак не можеше да очаква, че главният директор ще промени едно мнение, което бе изказал едва преди час.

— Аз само възнамерявах… — заоправдава се нещастникът и същевременно впи умолителен поглед в братовчед си.

— Възнамеряваше! Стига си възнамерявал. Само с намерения далече се не стига. Почни да действуваш. Разбра;ли?

— Да, да… Може криво да съм схванал, когато одеве говореше за вчерашното поведение на госпожица Баранаускас…

Сепо Сиканен нацупи устни. С мъка се обуздаваше, когато някой го разобличаваше или поправяше думите му. Той изкрещя:

— Не става дума за това, а за повишението на заплатата на госпожица Баранаускас. Обадих ти се по телефона във връзка с него. Исках да замолиш госпожица Баранаускас да ме изчака след работно време.

Изпитах искрено съжаление към Симо Сяхля, съществото, което четеше единствено заглавията на вестниците и лозунгите. Той сега се прекърши смазан и безпомощен пред своя властен сродник. Сивите коси на поддиректора бяха в съвършена хармония със сивотата на мислите му. Приличаше на човек, проиграл цялото си състояние на облог или на рулетка. Клетникът загриза настървено току-що подострен молив, сякаш усети, че внезапно е ослепял и окуцял като нявгашния Йов. Ала Симо Сяхля не би бил велик въжеиграч на сцената на живота, ако не сполучеше и този път да избистри мътилката

с изненадваща ловкост. По безкръвното му восъчно лице грейна подвеждаща с престорената си чистосърдечност усмивка, която той отправи към мене:

— Напълно съм съгласен с мнението на главния директор — зауверява той мазно. — Госпожица Баранаускас е незаменимо съкровище. Откъде ще вземем чужда кореспондентка, която да владее така съвършено английски и испански, като госпожица Баранаускас? Отникъде. А и фински тя говори блестящо.

Сепо Сиканен направи нетърпеливо движение, сякаш желаеше да надзърне над рамото на братовчед си, за да види картата на Европа, която висеше на стената.

— Добре, Симо. Радвам се, че си на същото мнение — отсече той раздразнено. — Утре ще съобщя за увеличението в отдела за работната заплата. Друго има ли?

Симо Сяхля нямаше други въпроси за разискване. Отправи ми две-три банални любезности и напусна стаята. Сигурна бях, че ще побърза да се нагълта със спасителния аспирин. Представих си как, след като се сблъска с толкова лъжа и измама, на следното утро ще предпочете да се бръсне без огледало.

Всичко останало от житието и битието на поддиректора Симо Сяхля е описано в хелзинкските вестници от четвърти октомври лято господне 1947 във връзка с вестта за кончината му…

Когато главният директор се увери, че неговият преблаг сродник излезе от кантората и че по коридора не шетат чистачките и прислужниците, заговори отново за пътешествието ни в чужбина. Макар и да бях чела доста американски книги, в които именити биолози описваха подлостта на мъжете и техните коварни ловни примамки, чистосърдечно повярвах, че ще отида в Англия заради познанието ми по английския език. С искрена непринуденост заразпитвах началника си за програмата на пътуването, за времето на тръгването, за хотелите и за цената на железопътните билети. Той се премести на дивана, разгъна на масичката карта и ме накара да седна до него. Изпълних волята му, защото в живота има мигове, когато пред мисълта за бъдещето си струва трудът да се зачете външното благоприличие. Моят многоуважаем работодател изтри потта от челото си, облиза мустаците си и изсумтя:

— Мина… Съгласна ли си с предложението?

— Да — отговорих бавно. — Готова съм, когато ви е угодно.

Като човек, свикнал да взема хладнокръвни и трезви решения, главният директор счете за уместно да се залови начаса със същината на нещата. Дотогава не подозирах, че той представлява загадка, която би могла да разреши всяка жена. Чак когато стана и смъкна презрамките си, проумях кроежите му. Предлагаше ми ясна и недвусмислена спогодба за взаимни плащания, под която трябваше да се подпиша. Трескаво си заблъсках главата, дано намеря изход. Сепо Сиканен спусна завесите на прозорците, свали панталона си съвсем спокойно и без никакви признаци на бързане. Конте и чистофайник по душа, той оправи ръбовете на изрядно огладения панталон и го провеси на гърба на стола. Така трябва да постъпват само знатните господа, чисто джентълменство се изразява единствено в безупречно изгладените им панталони.

Грабнах си чантата и скочих. Главният директор заситни към мене като детско локомотивче и ме хвана за ръката:

— Мина… Мина… Обичам те…

Опита се да ме целуне, ала поради ниския си ръст не сполучи. С усилие се въздържах да се не разсмея. Картината беше направо комична: тантурестият дребосък, който беше с цяла глава по-нисък от мене, ми се кълнеше в любов и очакваше да му отвърна с взаимност! А за да докаже стихийния пламък на чувствата си, бе си дори смъкнал панталоните! Струва ми се, че само пихтия би могла да се разтресе пред такъв жест!

Отдръпнах се с думите, че нетактичността му трябва да бъде донякъде оправдана с нетрезвото му състояние, тъй като напоследък — няколко седмици поред — бе попрекалил с пиенето и сега не си даваше сметка какво върши. Но кутрето — покорител на женските сърца, отказа да се вслуша в моето великодушно обяснение. Примерът на френския „Малък капрал“[5] бе станал причина Сепо Сиканен да придаде на своята финска ратайска снага осанката на самолюбие търгашески капрал, който се опитваше да ме изхвърли на Британските острови с помощта на своеобразен артилерийски залп.

— Мина! — засъска той едва ли не свирепо. — Не се шегувам. Не мисли, че съм пиян… Обичам те. Влюбен съм в тебе… Нима не разбираш?

Велемъдрите противници на любовта не биха могли да произнесат словата „обичам те“ с по-изразителна злъч, ненавист и ярост от него. Накрая той се сети за финландската поговорка: който се набута, той изяжда бута. Почувствувах, че ми прилошава. С чевръсти стъпки се насочих към изхода, но моят обожател ми препречи пътя и се впи в мене като най-върл враг:

— Мина! Не си отивай! Помисли за бъдещето си!

— Пуснете ме да си ходя! — извиках.

— Не, Мина! Няма да те пусна! Не вярваш ли, че те обичам? Ако се съпротивляваш, ще употребя насилие.

За доказателство той се опита да ме ухапе по ръката. Излязох от кожата си. Замахнах с все сила право в месестия му нос. Противникът ми се отпусна на колене като дете на изповед. Без да искам, разбих носа му; обилна кръв, напоена с алкохол, шурна от ноздрите му и обагри черните му мустаци. Влюбеният директор забрави тутакси и изгарящата страст, и повишението на заплатата ми, и пътешествието в чужбина. От устата му се заизлива водопад от ругатни, които не могат да намерят прием в ни едно печатно издание. Езиковедът, който би се занимал със словната съкровищница на порока, щеше без труд да извлече от този необуздан поток материали за цяла енциклопедия на попържните. Ала както една моя разсъдлива учителка от гимназията обичаше да повтаря: пази се от мъжа, който твърди, че те мрази, защото не се знае кога ще избухне любовният му плам. Точно така се случи и сега. Сепо Сиканен изтри от ъглите на устата засъхналата кръв, стана с напън и пак ме зауверява в дълбочината на чувствата си:

— Мина… Миличка Мина… Желая те… Ще заплатя колкото поискаш. Не се мъчи да се браниш, та ти си жена, нищо и никаква жена…

Той се приближи към мене заплашително със сведена глава, сякаш се канеше да ме мушне в стомаха, и съвсем ненадейно ме улови за косите. Изписках от болка. Стори ми се, че ми одра кожата от главата. Негодникът ме повлече за косата, както се тегли куче за каишката, и същевременно продължи да говори за любов, както слепецът приказва за цветовете, които никога не е виждал. Главният директор успя да ме домъкне до широката кожена кушетка, която несъмнено се използуваше твърде често за такива представителни обреди. Освободи ръката си от косата ми и сръчно зашари по тялото

ми, търсейки оня шипков цвят, към който обикновено е насочена едностранната любов на мъжете. Те се възхищават на повърхностните жени, но току-речи винаги предпочитат кората на повърхността да бъде по-дебела. В моя случай все пак усилията на нападателя ми бяха предварително осъдени на неуспех. Без той да очаква, хванах го за китките, притиснах го в ъгъла на кушетката и заблъсках с двата юмрука в помътнялото огледало на съзнанието му. Ненапразно ни преподаваха бокс в американското училище. Зашеметих противника и с това разреших деликатния въпрос за достойнството, без да става нужда да се прибягва до фокусите на красноречието. Сетне пооправих разрошената си прическа и се запътих към вратата, ала в този миг ме завладя дяволита мисъл. Задигнах закачените на гърба на стола панталони на моя достопочтен началник и се измъкнах светкавично от стаята, пристъпяйки на пръсти като злодей.

По-късно неведнъж съм размишлявала върху постъпката, която стана причина да загубя службата си. Ако бях удовлетворила едва ли не невинната (от гледище на мъжете!) прищявка на моя работодател, положително щях да получа пари, власт, признание. Кой знае дали нямаше да стана и акционер в предприятието. Та нима не е общоизвестно, че нерядко важни търговски сделки се сключват и значителни имущества се прехвърлят не на заседателната маса, а в леглото? Познавам десетки заможни стопански деятелки, чийто основен капитал е бил единствено сексапилът им. За съжаление, теоретиците на политическата икономия отминават този първостепенен фактор за образуването на капитала и за разпределението на доходите. Всяка красива жена има възможност да натрупа състояние само с помощта на своя чар, понеже и в миналото е имало, и сега се намират, и в бъдеще ще се срещат мъже, готови да хвърлят средства за неприходоносни предприятия. Мъжете са отколешни многоженци; стремят се да получат от живота повече, отколкото той може да им даде. И тази подробност не е никаква тайна за нас, жените!

При все че бе принуден да носи няколко седмици тъмни очила, Сепо Сиканен не подаде тъжба за телесна повреда против мене. Повече не се и опита да вдига ни полите ми, ни заплатата ми. Телесната повреда (той сам употреби точно този израз) не беше и най-решителната причина за уволнението ми. Предизвика го досадната

закана за развод, повод, за която даде една моя напълно безобидна шега. Позволих си да изпроводя с наложен платеж панталоните на главния директор в дома му. В адресирания до съпругата, му пакет прибавих кратко писъмце, с което благодарях на началника си за особено трогателното му внимание, което за беда не бе се увенчало с успех. Не ще и дума; че пратката ми бе предизвикала в прекрасното огнище на Сиканен съвещание, на което всеки бе разтълкувал посвоему атрибутите и доспехите на мъжкото достойнство. За последиците заключих преди всичко от лейкопласта, който украси челото на господаря ми. Именно тази рана не беше дело на моята ръка.

Признавам на драго сърце, че постъпих не дотам благородно, като подхвърлих камъче в обувката, на ближния. Главният директор имаше сегиз-тогиз и прояви на рицарство. Той никога не забравяше кога е рожденият ден на жена му, макар и да не помнеше колко години тя навършва. Дълбините на душата му бяха разкъсвани от ненаситен копнеж: в ресторанта горкият тъгуваше за домашна обстановка, а в къщи жадуваше за ресторантско обслужване. Той се залъгваше, че си е постлал добре пред бога, защото редовно даряваше стари дрехи за коледния базар на енорията и беше член-основател на низ благотворителни дружества. Съвсем уместно председателят на републиката го отличи след някоя и друга година с почетното звание: дружествен съветник.

Сепо Сиканен беше Рак. Той не кривеше с ходилата навътре. По този повод ще поставя скоба, за да кажа две-три думи за най-личните представители на това съзвездие, които обикновено играят важна роля в обществения живот. Те са по призвание водачи. По-способните се добират до ключови длъжности, откъдето сетне им е лесно да се пъхат навред. Ако са с нормален ръст, обществото не е застрашено от тях, но ако са дребосъци, сякаш правени-недоправени, те са особено опасни и вредни за нас, жените. Затова предупреждавам гласно: жени, пазете се от ниските мъже! Те страдат от неизлечимия комплекс на дребния си ръст, а това води до тежки усложнения. Признаците на болестта са: непреодолим ламтеж за власт и за почести, без да се говори за сребролюбието и похотливостта. Тези мъници прибягват до всевъзможни хитрости в своя лов на едри жени, като че ли по този начин търсят да си отмъстят за несправедливостта на природата. Те носят високи токове на обущата и перо на шапката, за да увеличат с

някой и друг сантиметър боя си. Страхът пред недостатъчната височина тласка ниските мъже към безразсъдни постъпки. Те се пъчат, когато вървят, и се катерят към върховете с интриги и с лакти. Ако Наполеон е бил десет сантиметра по-висок, никога не би тръгнал да дири приключения из степите на Русия, а ако Сепо Сиканен имаше поне ръста на Наполеон, не би посмял да напада жена, която е по-едра, по-силна и по-умна от него.

Други подробности върху Сепо Сиканен и върху подвизите му могат да се намерят в по-нататъшните глави на спомените ми и в протоколите на градския съд от 1944 и 1946 година.

---

[1] Във Финландия няма каменовъглени находища и минералното гориво се внася почти изключително от чужбина. — Б.пр. ↑

[2] Във Финландия градското население има следните обичайни часове за хранене: 10 — 11 часа — утринна закуска; 13 — 14 часа — обедно кафе-закуска; 17 — 18 часа — обед (основното ядене през деня); 21 — 22 часа — вечеря. — Б.пр. ↑

[3] Ейно Лейно (1878–1926) — финландски поет, романист и драматург. — Б.пр. ↑

[4] Презимето Сяхля е производно от финския глагол, означаващ: заплесвам се, суетя се. То би могло да се предаде с нашенските съществителни: заплес, загоритенджера или лапнимуха. — Б.пр. ↑

[5] Малкият капрал (=Малкият ефрейтор) — галено име, дадено на Наполеон от войниците му. — Б.пр. ↑

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

Армас Карлсон беше Дева и кривеше с ходилата навътре. Имаше напета осанка, сини очи и руси коси, които почваха да се покриват с първия скреж. Беше вдовец и шестнадесет години по-възрастен от мене, но щастието все още отказваше да увенчае със сполука мечтите му! Той притежаваше чудесен апартамент в Ейра[1] и малка фабрика за печатарско мастило и нишестено лепило в Оулункюля[2]. Лепилото съвсем не беше широко рекламираният „Карлсонов клайстер“, с който човек може да залепи всичко, дори подметките на обущата си, за облаците, и който на всичко отгоре се внася от чужбина, а скромно домашно произведение, предназначено единствено за лепене на книжни тапети. Печатарските мастила и лепилата са винаги на мода наравно с женските сутиени, поради което спадат към трайните статични явления в стопанския живот. Обаче голямата световна криза показа, че стопанският живот е динамичен и се отличава с вълнообразно движение. Употребата на печатарското мастило и на клайстер намаля. Това пролича от страниците на вестниците, чийто цвят загуби предишния си блясък. Разгласата на сензации в булевардните всекидневници не беше така ярко черна, както през ситите години, не защото скандалите поизбледняха, а само защото се налагаше да се пести черното мастило. Законът за търсенето и предлагането оказа своето влияние и върху продажбата на лепилото: никой нямаше настроение да украсява стените си с тапети, затова и никой не купуваше клайстер.

Стопански притеснения смазваха Армас Карлсон. Липсваше пазар за производството му. Всеки наблюдаваше със скрита наслада затрудненията на съседа си, надявайки се, че не ще стигнат до главата му.

Армас Карлсон беше отдавнашен добър клиент на „Потсику“. Знаех, че дългът му растеше от месец на месец и че нещастникът се беше посветил на усилено писателско творчество в областта на полиците. Изпитвах искрена симпатия и може би леко съжаление към

този едва ли не всекидневен гост на нашата кантора, който не страдаше от мания за водачество и продължаваше да се наслаждава на живота въпреки непрекъснато растящата скъпотия. Армас Карлсон се отличаваше с пленителна учтивост, пък беше и вдовец, та нямаше нищо чудно, че — без да иска и да подозира — той стана предмет на чести разговори между чиновничките. Една от машинописките, която след развода си имаше съвършено ново самочувствие, постоянно наблягаше на богатството на Армас Карлсон: „Фабрикантът Карлсон плува в злато!“ Младата касиерка твърдеше, че фабрикантът Карлсон е потаен скъперник и се бои от втори брак. Фактуристката, червенокоса вдовица, поддържаше, че стиснатостта на мъжете няма нищо общо с женитбата. Според нея нещастието се криело в необикновената стеснителност на фабриканта Карлсон. Както се носел слух, той бил толкова срамежлив, че гасял лампата при мисълта за жена и се подлагал на всевъзможни изтезания, за да постигне вътрешно съвършенство. Но счетоводителката, която се съмняваше във всичко до такава степен, че броеше пръстите си, когато се ръкуваше: с някого, слагаше обикновено твърде реалистичен край на разискванията:

— Фабрикантът Карлсон не е нито свенлив, нито богат. Той е чисто и просто човек, лишен от делови усет и от смелост. Ако някой ден „Потсику“ рече да си поиска всички вземания, от нашия приятел ще остане единствено тъжната му усмивка и титлата му — стопански съветник.

Наистина неговата усмивка беше винаги малко печална. А случи ли се да се срещнат две безрадостни усмивки, близостта се ражда от само себе си. Когато седмица по-късно ме уведомиха, че занапред не ще мога да водя чуждата кореспонденция на „Потсику“, срещнах Армас Карлсон в преддверието на нашето предприятие. Той беше вече висял два часа, за да бъде приет от главния директор Сиканен, и докато чакаше, четеше Шекспир: не друго, а „Венецианският търговец“. Кой знае дали не се готвеше да предложи на своите заемодавци фунт месо от тялото си или може би търсеше убедителни реплики, с които да моли за увеличаване на кредитите. Във всеки случай видът му беше мрачен и унесен. Фабрикантът отговори разсеяно на поздрава ми и се осведоми по обичайному как се чувствувам. Оплаках му се, че току-що ме бяха изгонили от работа. Той стана още по-мрачен, замисли се за миг и прошепна бавно:

— Защо ви уволниха?

— Държала съм се била неприлично.

— Неприлично! Вие, госпожице Баранаускас!?

— Да, аз.

Той поклати глава тъй, че безцветната му коса се разтресе, и добави философски:

— Историята на човешката мисъл познава едно-единствено и общовалидно правило за добро поведение: постъпвайте с хората така, както искат те да постъпват с вас.

— Хубаво казано — отвърнах и се засмях, — само че при мене беше обратното: аз не желаех той да се държи с мене така, както, отказвах да се държа с него…

— С него? Кой е той?

Смутих се и не знаех какво да отговоря. За щастие, разсилният спаси положението. Той дойде да съобщи на събеседника ми, че главният директор Сепо Сиканен бил полегнал на кушетката в кабинета си и едва се бил унесъл в предписания от лекаря подкрепителен сън. Фабрикантът Карлсон погледна часовника си и запита спокойно:

— Колко време ще спи?

— Трудно е да се каже — смънка неопределено преддверният съветник на дружеството, на когото бе поверена ролята на спален церемониалмайстор. — Може би час, може би два.

— Чаках вече два часа. Защо да не почакам още два?

— Изключено. В списъка на чакащите има вече трима души преди вас. Те чакат от вчера.

— Странно! — въздъхна фабрикантът. — Уговорих срещата още миналата седмица.

— Нищо странно няма. Другите трима са си уточнили свиждане още по-рано.

Армас Карлсон преметна в ръцете си „Венецианският търговец“ и неочаквано направи дръзко предложение:

— Не бихте ли могли да събудите главния директор? Дошъл съм по важна работа.

— Господин стопански съветник — отвърна разсилният с поклон, тъп като той изпълняваше с достойнство възложената му извънредно отговорна задача, — разрешено ми е да будя главния

директор през работно време само в изключително спешни случаи, а те са: когато избухне пожар в кантората; когато дойде госпожата на главния директор; когато пристигне делегация, която иска да поднесе орден на главния директор; когато се вестят гости от далечни страни с молба до главния директор да основе нови търговски и културни дружества (тъкмо сега той основава Финландско-кувейтски съюз и Клуб за обиколка на Патагония); когато се явят личните пратеници на председателя на републиката, на епископа и на директора на Спиртния монопол. Да, това е всичко. Както ви предупредих — изключения никому!

Армас Карлсон забеляза, че и той представлява изключение, защото никога не е завиждал на примирението на бедните, нито на имотността на богатите. Колко трудно било човек да се промъкне до хората, които се кланят на всемогъщите пари и се кълнат в името на мамона; до лицемерите, за които истината е плод на болно въображение, а християнството — изгодна застраховка „живот“; до хищниците, които се стремят подобно на театралния суфльор да играят главната роля и лудата блъсканица на живота дават път на злочестия пешеходец едва когато го понесе линейката на „бърза помощ“!

Разсилният счете, че е изпълнил дълга си и се оттегли. Останах отново насаме с фабриканта на лепило. В сърцето си изпитах чувство на нежна благоразположеност към този висок светлокос мъж, който беше роден под знака на Дева, носеше обуща най-малко четиридесет и шести номер, имаше взор, забулен от горест, и ведрата душа на дете, изпълнена с вяра в човешката доброта.

— То се е видяло, че нищо няма да излезе — промълви Армас Карлсон по-скоро на себе си. — Додея ми да вися.

— Съжалявам, че не мога да ви помогна — прошепнах.

Той ме погледна в очите и се опита да даде безгрижно изражение на лицето си. В мозъка му проблесна светкавична мисъл, която се превърна в слова:

— Госпожице Баранаускас, бих желал да поговоря с вас. Имам да ви кажа нещо.

Приех поканата му, определихме си среща и той напусна кантората, ако не с леки, поне с бодри стъпки, сякаш му бяха открили нов кредит или отложили плащането на просрочено задължение. У него ме дразнеше походката, която напомняше люшкането на

старовремска бойна галера: той се полюляваше леко и се наклоняваше ту на една, ту на друга страна. Кой знае дали ходилата му не бяха прекалено извърнати навътре. Навярно същото важеше и за възгледите му. Съвестта — или нещо подобно — взе да ми прави упреци: не бива да се съди за хората единствено по външността. Както твърдеше един проникновен познавач на физиогномистиката, на когото бях давала в миналото уроци: много често нехранимайковците има образ на благородници, а мъжете под чехъл — волева брадичка.

Горе-долу така почнахме. Ни романтична лунна светлина ни вцепеняващ свян. Малко алхимия на усмивките и известно родство в стремежите и мислите; съзнание за еднаква орисия и страх от самотата. Не приличахме на някои литератури критици, които дирят чудеса, а обикновени делнични души, които търсеха взаимен подслон в сърцата си. Напрано и без заобикалки. Нали? Също като кръстословица, за решаване, на която е достатъчен молив.

Венчахме се в началото на август. Преди това оформихме брачния договор, в който уточнихме имуществено правните си отношения. Всеки от съпрузите отговаряше лично за сключените от него преди брака и по време на брака задължения. Договорът бе вписан в търговския регистър на Хелзинкския градски съд на втори юли 1934 година, отбелязан в съдебния протокол и обнародван в „Държавен вестник“.

Намирам за ненужно, дори за нелепо, да разказвам с подробности върху преживяванията и настроенията, свързани с годежа, сватбата и първите мигове на съпружеското ни всекидневие. Не съм от ония жени, които описват със сълзи на очи разочарованието си от първата брачна нощ. Не лелеех никакви празни мечти, а Армас не бе овластен с така нареченото jus primae noctis (право на първата брачна нощ).

Тъкмо бях изпълнила тридесет години и от опит знаех, че на тоя свят нищо не се ражда напълно изгладено и от всичко най-недодялани са мъжете, които трябва непрекъснато да се доостъргват. Докато се усукват около жената, те бръщолевят за вечна обич, като за пенсия, която се отпуска за прослужено време или по удостояване. Армас Карлсон не се помъчи ни веднъж да ме изкушава с подобни примамки.

Навреме съумяваше да призове на помощ разума, понеже знаеше или се досещаше, че за любовта, както и за греха, се изисква задружност.

Когато, Сиканен научиха, че съм поела домакинството на стопанския съветник Армас Карлсон, запретнаха се да ни унищожават и двамата. Съпругът ми се превърна в невинен козел на изкуплението. Бях накърнила честолюбието на главния директор Сиканен и той не можеше да ми прости това провинение. Сега му се яви сгоден случай за разплата и си заотмъщава. Един прекрасен божи ден мъжът ми се прочу. Вярно, името му бе отбелязано само в бюлетина на протестираните полици, но той беше меродавният орган на деловия свят и задоволяваше изцяло любознателността на стопанските деятели и любопитството на техните жени. „Който иска да се прослави, не трябва да спи дълго нощем“ — твърдят кинозвездите и гангстерите в Америка. Армас прекарваше по цели нощи, без да мигне. От ден на ден ставаше все по-известен като човек, който не може да посреща задълженията си. Полиците връхлитаха върху него, както по улицата леките жени се натрапват на късните минувачи. Продадох оставения от майка ми апартамент в Хаканиеми и заех парите на съпруга си — срещу разписка естествено, защото между нас имаше брачен договор, който трябваше да се спазва.

Почнах да помагам на Армас в управлението на фабриката. Тутакси установих, че е необходимо да се проведе преустройство на персонала. На първо място се налагаше да намерим способен завеждащ рекламата човек, който би съумял да продаде хладилници на ескимосите и шушони на негрите от Централна Африка. След грижлив подбор открихме диреното съкровище — млад поет, страдаш от ранно детство от неизлечим писателски сърбеж. Рекламирането на печатарските мастила и на нишестеното лепило се оказа близко до творческия му свят и той впрегна цялото си дарование, за да припечели прилично месечно възнаграждение. Стиховете му бяха невъзможни, ала рекламните текстове се отличаваха с находчивост и даваха плодове. Това се доказа най-добре от нарасналия пласмент на клайстера. Още през първия месец този роден майстор на словото донесе на фабриката ни увеличение на продажбите с тридесет процента и две призовки за явяване в съд за измамна и заблуждаваща реклама. Бях извънредно доволна от дейността на писателя Х. и с готовност заявявах, че не е безусловно необходимо всеки поет да

страда от безумие, макар че и то може да му бъде от полза. Във всеки случай неговото увенчано с успех творчество, което бе, дето се вика, окриляно от вдъхновението, беше достойно за похвала, както на сцената красивият поклон на артиста винаги заслужава ръкопляскания.

За да се покачи производителността и да се снижат разходите на фабриката, изискваха се коренни преобразования. Изпитвах удоволствие да сътруднича на мъжа си, да го ободрявам и да му помагам. Пък беше и приятно всеки месец да получаваме добра печалба, която внасях в банката по личната си сметка, разбира се. Ала при все че световната стопанска криза не тегнеше вече така силно и продажбите на предприятието ни се разшириха, положението ни продължаваше да бъде напрегнато. Парите не допринасят за щастието, но способствуват за сходството — и тъкмо към него в края на краищата се стремяхме. Армас хвърчеше в облаците; от устата му се лееха благи речи, а в главата му не се раждаха приложими в живота мисли. Точно сега ни се налагаше да действуваме и да се борим, защото не за дела, а за думи се заплаща само при телеграмите. Поех в ръцете си пласмента на фабриката и поканих на делова закуска издателите на вестници и майсторите-бояджии. Почерпката постигна целта си пред неразвратените занаятчии, ала издателите на вестници и собствениците на печатници бяха хапвали и пийвали неведнъж и на закуска, и на обед с главния директор Сепо Сиканен. От тях все пак узнах, че акционерното дружество „Внос на отоплителни материали Сиканен и съдружие“ беше почнало да доставя на довчерашните ни клиенти много евтини мастила от чужбина и ни беше изтласкало от пазара. Не ни стигаха сили да се борим със Сиканен и не ни оставаше друго, освен да преклоним глава пред тях. Както вървяха нещата, можеше да се очаква, че един ден Сиканен ще притежават най-величествената гробница в Хиетаниеми[3]…

Ги дьо Мопасан, към когото изпитвам особена слабост, е казал някъде едва ли не на шега, че символ на човешкия живот е леглото: в него се раждаме, в него се любим, в него умираме. Иска ми се да добавя, че все в леглото и мнозина съпрузи разискват върху съдбоносни за тях неща. В леглото на човек му е по-леко да разголи душата си или да обърне гръб на другаря си. В леглото Армас ми разкри болката си, повери ми грижите и тревогите си и подири от мене

съвет, мъчейки се предпазливо да отгатне настроението ми. Веднъж към полунощ той поде потиснато:

— Мина, винаги си проявявала към мене повече доброта и съчувствие, отколкото обикновената жена проявява към мъжа си. Ала всичко си има граници. Това важи и за тебе.

Той ме погали по косите, замълча за миг и продължи провлачено:

— Дължа ти сто и осемдесет хиляди, без да зная кога ще мога да ти ги върна. Моята фабрика е изправена пред банкрут. Ако до две седмици не получа шестстотин хиляди марки в заем, аз съм загубен… Цялото ми предприятие ще мине в ръцете на Сиканен…

— Предложи им конкордат.

— Предложих им, но не са съгласни. Мина…

— Кажи?

— Не можеш ли да ми помогнеш?

— В банката имам само двадесетина хиляди.

— А не можеш ли да пишеш на майка си в Америка и да поискаш от нея пари?

— Не.

— Тогава моята е свършена…

Гласът на съпруга ми се разтрепери. Това беше най-тягостното съвещание, което ни се е случвало да имаме в леглото. Помъчих се да внеса дневен зрак в безслънчевия душевен пейзаж на Армас и рекох:

— Тъкмо днес прегледах хороскопа си и той ми предсказва само сполука. Но чак идната седмица.

Мъжът ми се усмихна насилено:

— Ти си оптимистка?…

— Все още.

— И аз бях още оптимист, когато поисках ръката ти…

— Навярно смяташе, че имам пари?

— Не, разчитах на собствените си сили. Не допусках, че Сепо Сиканен ще ми стане конкурент.

— Човек трябва винаги да взема назаем от песимистите, защото те никога не очакват да си получат заетото.

Последва продължително мълчание, което будеше прозевки. В проветрителните отвори свистеше тих есенен вятър, сякаш хиляди флейти свиреха своите плачевни напеви. От улицата се разнесе дивият вой на противопожарната охрана, чиито коли фучаха с бясна скорост.

Армас угаси светлината, пожела ми приятни сънища, но не ми обърна гръб. И двамата се спотаихме и запреглъщахме въздишките си, като че се мъчехме взаимно да разчетем мислите си. Най-после съпругът ми се унесе и не след дълго прозвуча шумно хъркане, неприятен вестител на покой за Армас и предтеча за безсъние за мене. Събудих мъжа си. Той се сепна, запали стреснато лампата и се заоглежда изплашено.

— Кошмар… Заспал съм в неудобно положение…

— Хъркаше.

— Нима!… Е, какво точно предричаше хороскопът ти?

— Изключително хубави работи: паричните работи ще се уредят блестящо, очакват ме нови запознанства й някакво забавно празненство. Това е кажи-речи най-важното.

— Празненство, значи? Има си хас да бъде празненство!

— А защо не?

Армас разтри очи и се прозя:

— Забравих впрочем да ти съобщя, че сме канени другата седмица на семейно тържество.

— Никак не обичам семейните тържества.

— И аз не ги обичам, но се налага. Минният съветник Карюла ми е втори братовчед. Няма как да откажем.

Според една неофициална статистика във Финландия имаше четиридесет богаташи, които печелеха повече, отколкото бяха в състояние да похарчат. Минният съветник Карюла спадаше към тези избраници. Никога не бях се сблъсквала с него, ала една семейна позната, госпожа С., жив „Пику Ятиляйнен“[4] на клюките на хелзинкското отбрано общество, ми даде за него следното описание на очевидка:

— Мъж, прехвърлил средна възраст, с прошарени коси, старателно поддържана козя брадичка, лукави очи и коварно сърце. Подобно на вълшебник, той има дар да превръща финландските гори в хартия, а хартията — в банкноти. Преди ядене се налива с коктейли, защото не може да се храни на празен стомах; пътува с частен вагон, защото не желае да бъде смущаван, и задиря жената на ближния, тъй като собствената му жена е стигнала в своя залез дотам, че е принудена да крие годините, килограмите и униженията си.

Снабдена с тези сведения и придружавана от съпруга си, аз се явих в разкошния дом на минния съветник Карюла, където — да си

послужа с думите на великия циник — се бяха събрали много хора, но малко човеци. Вечерното облекло и високите ордени съставляваха най-същественият реквизит на тържеството, където яденето се превърна в свещенодействие, а пиенето доби характер на будещо погнуса зрелище. Понеже този прием изигра съдбовна роля в бъдещата ми стопанска дейност, уместно е да го опиша с повече подробности, отколкото бяха дадени в слуховете, които се пуснаха на времето и на които не бива да се вярва сляпо.

Бях облечена в рокля от тъмночервено копринено кадифе, с изящна, може би малко предизвикателна кройка: Дрехата беше лично моя, а накитите успях да взема под наем от бижутерийния магазин на Виландер. Обикновено всеки има добро мнение за себе си и аз също намирах вида си за задоволителен. Ала горкият Армас беше за окайване в отеснелия си фрак, шит още през хубавите години преди кризата.

За пръв път присъствувах на семейно тържество, в което огромните състояния и високите отличия си разменяха взаимни ласкателства. На поставения в преддверието списък за разпределение на местата на трапезата забелязах, че измежду поканените моят мъж имаше най-евтината титла: стопански съветник[5], която всъщност той бе откупил в брой по времето, когато все още е цъфтяло производството на печатарското мастило и нишестеното лепило.

Зъбоболът и завистта трудно се прикриват. Подути бузи не зърнах у никого, ала завистта изби по лицата на гостите, когато ме поставиха на празничната маса до домакина. Както сполучливо е поменато в един литературен best seller[6]: мнозина са звани, малцина избрани.

А избрани бяха и думите, които домакинът в приветствието си към гостите каза нарочно за мене. Аз не бях чисто и просто госпожа Карлсон, чийто съпруг вареше лепило и четеше вместо, технологични наръчници Шекспировите драми, а знатна американка и божествена красавица, която не биваше да бъде пазена под похлупак.

Минни, търговски и промишлени съветници ме заобстрелваха с искрометни погледи, докато жените им злобно прехапаха устни. Без да искам, попаднах под безпощадния кръстосан огън на мъжката глупост и женската завист. Армас седеше срещу мене, на другия край на трапезата, и сияеше от радост. Без съмнение бях спечелила

благоразположението на неговия втори братовчед, който беше влиятелен като Цезар и богат като Крез, но на когото ангелът беше слаб, дойдеше ли ред на пиене и жени. Минният съветник беше свикнал да купува с пари всичко: приятели, почетни длъжности и най-вече жени, чиято единствена привлекателност се изразява в готовността им да се отдадат, а единствената проява на интелигентност — в умението бързо да се съгласяват.

Началото на вечерята протече малко сковано и бе съпроводено от неизбежните плоски любезности от рода на изтърканото: много ми е приятно, че се запознахме.

Все пак беше поучително човек да чуе, че съпругата на минния съветник Т. ходела всяка седмица на фризьор в Стокхолм и всеки месец на козметичен салон в Париж. Тя вземала дейно участие в девет благотворителни дружества и в кръжока за домашни ръкоделия, където плетели чорапи за непокръстените деца от Амбо.

Съпругата на главния директор Ф. пък беше придала на лицето си суровото изражение на представителка на новото литературно течение, което ненавиждаше шегите и презираше развлеченията. Тя беше толкова слаба, че се усъмних в доброто й здраве и допуснах, че не може да не страда поне от метеоризъм. Тя повтаряше с наслаждение думите „глупост“ и „нелепост“ и макар че разбираше хорските слабости, не ги извиняваше. Небивало забавно запознанство!

Съпругата на минния и търговски съветник О. на свой ред се оплака, че била отрупана до гуша с обществена работа. Ръководела като почетна председателка Хелзинкския клуб на приятелите на кучетата боксерска порода, участвувала в настоятелството на сдружението „Цветя за старопиталищата“, била подпредседателка на дружеството за борба със скарлатината и за подпомагане на артистите и постоянна членка на журито за избор на мис Финландия. Тя не пропускала ни един коктейл и присъствувала на откриването на всички художествени изложби, за да може да покаже новите си шапки, а на премиерите на Народния театър ходела, за да слуша суфльора. Кой знае кога се беше налапала с Фройд, но сега във всичко и навсякъде все половия нагон съзираше. За нейна беда сексапилът й се изразяваше само в приказките й. Тя изтърси някаква отдавна известна двусмислица, разкикоти се самодоволно и ме стрелна многозначително:

— Така ли е, госпожо Карлсон?

Кимнах глава в знак на съгласие, макар и да бях на друго мнение. Тя влезе в разговор с мене и не пропусна да подчертае, че мъжът й е двоен съветник: едновременно, и минен, и търговски съветник. А въпреки това едва свързвали, така да се каже, двата края, защото от миналата година се препитавали единствено от рентите си:

— Нали знаете, госпожо Карлсон, колко отвратително нисък е лихвеният процент у нас, макар и моят Валдемар духовито да твърди, че на финансовите магнати прилягат високи ренти, както на жените с красиви крака — високи токове.

Госпожа О. беше изключително добре осведомена върху всички събития на деня. Тя получаваше пресни новини от фризьорката си, а собствени мнения черпеше от „Колоната на читателя“ във вестниците. Никога не бе й се случвало да изтръгне нещо от съпруга си без сцени и сълзи.

Неусетно всички се поразпуснаха. Минният съветник Карюла се славеше като домакин, който обикновено угасва, преди гостите му да успеят да се разпалят. Ала тази вечер се застоя на масата, мъчейки се да загрее бедрата ми. Той не вярваше, че е възможно една жена да покори сърцето на един мъж, защото никога никоя жена не бе се и опитвала да заробва неговото. И аз нямах намерение да смущавам спокойствието на неговата затлъстяла помпа на живота. Изпитах по-скоро погнуса, когато отрупаните му със скъпоценни пръстени пръсти почнаха да се промъкват под полата ми. Армас ми направи знак с очи, като че ли искаше да ме укроти:

— Мила моя малка Мина, не огорчавай вдетинилия се минен съветник Карюла! Ще го замоля да ми стане поръчител и затова не трябва да губим благоразположението му към нас!

Гостите вече съвсем му отпуснаха края и никой не поглеждаше с ням укор към домакина на вечерята, който олизваше разлетия по брадата му сладолед и ликьор. По едно време минният съветник рече да облекчи страданията на бедната ми наболяла душа с благовонните масла на думите:

— Госпожа Карлсон… По дяволите! Ще ти викам направо Мина… Слушай, моето момиче… Ох, братко Исусов! Да знаеш как се разигра кръвта в жилите ми, като те гледам… Остави, не им обръщай

внимание… На моята старица вече нищо не прави впечатление… Дай да те поощипя…

Армас се помъчи да ме ободри мълком. Госпожа О. зашушука на ухото на седналия до нея търговски магнат, като същевременно сочеше към мене с пръст, на който имаше пръстен, струващ поне колкото цяла лека кола. Жената на главния директор Ф. би могла с пълно право да извика високо: „Що за нелепост!“

Минният съветник продължи да ме измъчва с думи и действия. Усещах как погледът му изгаря кожата ми. Домакинът бе достигнал до онази точка на нетрезвост, когато мъжете губят чувство за достойнство и слизат на равнището на пещерните им предци. Той облиза с език потеклите от устата му лиги, поглади козята си брадичка и се провикна:

— Леле Богородичке! Ех, че гърди! Ех, че гърди-и-и!

Възцари се потискащо мълчание. Всички устремиха взор в минния съветник, който се бе втренчил в мене като глухоням в проповедник.

Две от дамите станаха от масата, сякаш внезапно им се явиха киселини в стомаха. Това беше предизвикателен израз на нравствено възмущение, за което даваше повод силно врязаното деколте на роклята ми. Търговският съветник Хьорньо, който на времето се бе оженил за своята стенографка и оттогава бе престанал да диктува, сега се престраши и под диктовката на съпругата си подхвърли пред всички гости:

— Деколтето й е просто скандално… Премного американско за нашата географска ширина.

Той кореше жените за начина, по който бяха облечени, когато в същност те ходеха вече почти съблечени. Потърсих с очи опора на мъжа си. Армас се бореше юначно със своя свян. Ала домакинът отдавна бе загубил всякакъв срам. Той ме хвана за подгъва на деколтето и заломоти:

— Ех, че божествена гледка! Какво не бих дал за такива гърди!… Цяло състояние дори!…

— Хайде, хайде, Емил — намеси се главният директор Ф. — Не бива да прекаляваш…

Отместих ръката на обожателя си и понечих да стана, ала Армас ме призова към спокойствие:

— Мина, не виждаш ли, че се шегува?

Минният съветник погледна сърдито своя братовчед и изръмжа сприхаво:

— Мълчи бе, бъркач на лепило! Няма да изям жена ги! И аз имам право да се полюбувам на красотата й. Казах вече: тия гърди заслужават възхищение…

— Емил! — простена госпожа Карюла. — Ще развалиш цялата вечеря!

— Ще разваля ли?! Какво плещиш?! Да не сме в черква?! Слушай, Мина, покажи си гърдите! Залагам милион на масата!

Домакинята излезе права: вечерята се развали. Част от гостите станаха и се застягаха да си ходят. От разни страни се разнесоха подиграватели подмятания. Създаде се настроение като на американско наддаване. Но минният съветник беше от твърдоглавците, които не се спират пред нищо. Той извади от вътрешния джеб на сакото чековата си книжка, надписа на мое име чек за един милион марки, поднесе го към мене и заяви предизвикателно:

— Ще ги покажеш ли?

— Емил! — изпъшка госпожа Карюла.

— Млък!… Кажи: ще ги покажеш ли? Или да прибавя още един милион? Пари поне имам.

— Емил, Емил! Ти си пиян — изплаши се домакинята.

— Да, пиян съм и затова искам да се забавлявам. Е, госпожо Карлсон, какво му мислиш?

Настъпи зашеметяваща тишина. Пред очите ми ту притъмняваше, ту просветляваше. Погледнах тревожно, към мъжа си. Той се замираше в същото напрежение като другите гости.

Най-после с очи и отчасти с ръка ми направи знак, чието значение не беше необходимо да гадая. Спомних си американската поговорка: по-добре пълна пазва, отколкото пълна уста. Внезапно взех смело решение. Разголих гръдта си, грабнах чека от масата и го пъхнах светкавично в чантата си. Извърнах се крадешком към съпруга ми, който заизпразва трескаво чаша подир чаша, и станах. Моят почитател се опита да ме последва, но се спъна в стола и се просна по очи. Най-после угасна и заспа изпънат на пода и негоден за друго.

Когато отнесоха домакина в спалнята, мнозина от гостите се отказаха от намерението да си ходят, като че едва сега се

почувствуваха в домашна обстановка. Замолих Армас да се прибираме, но кой не е чувал какво представляват нетрезвите мъже, родени под знака на Дева? За опърничавостта им до ден-днешен не са открити още подходящи символи. Съпругът ми желаеше на всяка цена да пирува докрай. Приличаше на комар, впил се в човешка ръка, който смуче кръв и презирайки смъртта, празнува победата на другарката си.

Оставих Армас в компанията на по-висшите от него съветници и излязох в преддверието, където се натъкнах на превъплътената злоба. Женският каймак на висшето общество ми обърна гръб. Съпругата на главния директор Ф. подметна презрително:

— Лош вкус, направо казано. Нелепост, небивала нелепост! Трябва да е ексхибиционистка…

Проврях се сред купчината жени и се обадих невъзмутимо:

— Извинявайте, госпожи. Не съм ексхибиционистка, а практична икономистка.

Одумниците ми онемяха, което беше лесно за разбиране. Години наред те се бяха разголвали пред мъжете много повече, отколкото аз се разголих пред червивия с пари старик, а на всичко отгоре — бяха се разголвали безплатно. На това, а не на нещо друго се дължеше тяхното благородно негодуване. Техните оскърбителни погледи ме подтикнаха към дързост. Запитах с престорена вежливост:

— Любезни госпожи, чели ли сте прелестните „Chansons de Bilitis“[7] на Пиер Луис? Не?! Жалко! Полезно е да се прочетат за обща култура. В сравнение с тях „Песен на песните“ е само сух исторически документ. Какво ще кажете за тези вълшебни слова на Билитис например?

> „Цветове на моята плът! О, гърди мои!… По-рано бяхте студени като гърдите на статуя и безчувствени като мрамора. Вашата налята заобленост е най-хубавият накит на снагата ми. Прибрани в златна мрежа или отпуснати във волна голота, вие винаги ме предшествувате със своята лъчезарност. Така съм честита тая нощ!“

Господа съветниците, които се бяха струпали зад гърба ми, почнаха да ръкопляскат възторжено. Съпругата на минния и търговски

съветник О., на която — според собствените й уверения — сексапилът тъкмо сега се намираше в пълен разцвет, се хвърли на врата ми и за малко не се разхълца:

— Ах, каква омая! Обезателно трябва да се опознаем по-отблизо, госпожо Карлсон! Наричам се Карин Оливия, по баща Тахванайнен.

Домакинята се беше оттеглила отдавна в спалнята, за да провери пулса и портфейла на мъжа си, но това не смущаваше никого. Търговският съветник Б., който притежаваше голяма фабрика за готови дрехи и няколко модни магазина, почна да държи реч на жените. Изглежда, беше свикнал да говори не по часовник, а по календара, защото продължи да ораторствува и когато повечето от слушателите се разотидоха по домовете или изпозаспаха кой къде свари.

На какво велико изпитание се подлага търпението на жената, която се опитва да измъкне мъжа си от завършено вече празненство. През четирите месеца от брака ни, моят съпруг попадаше за пръв път под властта на алкохола. Армас не беше противен, а упорит. При все че беше грохнал от умора и нямаше сили да зяпне, настояваше да продължим разстроения пир. Когато най-сетне успях да го извлека на улицата, се разхлипа гласно, твърдейки, че е най-щастливият човек, защото има най-прелестната жена на света. Докато чакахме такси, изложени на пронизващия есенен вятър, Армас се настрои поетично и задекламира — естествено от „Венецианският търговец“:

Бодро! Хей Антонио, човече, смел бъди!
Плът, кръв, кости, всичко на еврея ще отдам,
ала капка кръв за мен ти няма да пролееш![8]

На утринта изтърчах до банката, обмених чека срещу банкноти и почнах делови преговори със съпруга си. Откупих фабриката му за производство на лепило с всички активи и пасиви за седемстотин хиляди марки, изплатих всички задължения с настъпил падеж, повиших се в чин главен директор и назначих Армас за поддиректор. За да не може мъжът ми да ме упреква един ден, че съм постъпила безсърдечно с него, подарих му една акция. По този начин той се превърна сега в командитист на „Карлсоновата фабрика за печатарски

мастила и лепило“, който отговаря само до размера на вложения капитал.

Благодарение на моята гръд финансовото положение на нашето предприятие се заздрави. Вече можех да отделя доста безболезнено част от оборотния капитал за разширение на производствената ни дейност. Цели шест месеца фабриката работи с пълен обем, като в същото време и злоезичието достигна своя цялостен капацитет.

Сега навред се приказваше съвсем открито, че минният съветник Карюла ми е любовник, а клетият Армас — достоен за съжаление рогоносец, който играе ролята на мостов парапет. Ние всички сме готови да разкъсаме другите от страх те нас да не разкъсат. Злъчните сплетни нараниха чувствителната душа на детински чистосърдечния ми съпруг и той почна да изпада отвреме-навреме в дълбока потиснатост. Когато един вестникарски фейлетонист предложи да ми се даде почетното звание „гръдна съветница“, моят съпруг реши непременно да заведе дело за обида против редакцията. Тогава той не би могъл и да си представи, че само след двадесетина години женската гръд ще се превърне в идол, пред който се кланят коленопреклонно филмовите критици, без да споменаваме паричните магнати, за семейните тържества, на които са безусловно необходими домашни пантофи. В началото се дразнех от облака, наситен с емфие, който се вдигаше под стъпките на пазителите на нравствеността и от който мъжът ми кихаше и насън. Постепенно обръгнах: не ме вълнуваше вече ни женската завист, ни мъжката глупост. Поставих си една-единствена цел: да натрупам толкова пари, че да запуша устата на всички. Неволно се възхищавах от коравосърдечните жени, които умееха да вадят на показ жалката глупост на мъжете. От опит бях научила, че женската фуста е знаме, под което мъжете бият крак с войнишка изпълнителност. И ако сега наумих да издигна този пряпорец колкото е възможно по-високо, не го сторих от леконравие, а ей така от проклетия.

Армас взе да става все по-безнадежден. Стигна дотам, че почна едва ли не да се съмнява във верността ми. Наистина съвършено неоснователно, тъй като аз само карах мъжете да маршируват. И сключвах добри сделки.

Спомням си живо един разговор, който водихме в леглото през септември 1935 година. Похвалих се на съпруга си, че съм успяла да

продам на един голям предприемач-строител грамадна партида от висококачественото ни производство при срок на доставка два месеца и срок на плащане петнадесет дни. Армас потръпна и процеди през зъби:

— Мина… Пази се от него…

— Защо? Той е добър платец.

— Хм, да… Само че… само че се слави като голям фустогонец…

— Слави се като голям гешефтар, който гони единствено парата. Не ми се вярва да го бива за друго.

Мъжът ми се почеса по челото, без то да го сърби, и плахо подхвана:

— Мина, моля те, не се сърди, че ще ти кажа нещо. Хората са завистливи и завистта ги прави отвратителни. Из града за тебе се приказва твърде много… да, твърде много, драга Мина… Знаеш ли, че името ти е в устата на всички и всеки се счита овластен да те кори?

— Зная, зная. Всичко е празни одумки. Клюките се разнесоха оная вечер, когато се разголих. Така ли е? А аз се разголих, защото ти настоя…

— Вярно… Тогава бях малко пиян.

— Ти — да, но не и аз.

— Ти? Разбира се — не! Ти изобщо не понасяш алкохола.

— Не алкохола, а хората, които пият без мярка. Ако братовчед ти беше трезв, никога не би направил онова безразсъдно предложение, за което ще има да се вайка до края на живота си.

— Така е. Емил и не иска да ни чуе.

— Притрябвал ни е! Или ти е домъчняло за гощавките му, където отмаляват повече краката, отколкото мозъкът.

Армас замълча и аз трябваше да вадя с кука думите от устата му, за да разбера какво го терзае. Най-после той се престраши и с хиляди извинения ми предаде какво се говорело за мене. Не можах да се въздържа да не се разсмея. Наричали ме направо Месалина! Това рядко ласкаво прозвище ми бе измислила жената на главния директор Ф., която през първата година на брака си бе подложила способностите на своя съпруг на такова огнено изпитание, че след това той бе станал съвсем негоден, за каквито и да е изпитания. Потупах майчински по брадясалата буза моя болезнено чувствителен Клавдий[9] и възкликнах:

— Нима само за това си се така оклюмал? И таз добра!

— Скъпа Мина — заоправдава се мъжът ми, — не те упреквам. Не се съмнявам в честността ти. Ала днес хората са зли до безобразие. Мъчат се да те очернят всячески и дрънкат, че продаваш на паричните магнати не само печатарско мастило и лепило, а и…

— Да, продавам. Защо да не продавам? — подхвърлих заядливо. — Мъжете са готови да купят всичко, каквото им предлага една хубава жена.

— Мина, пак се разсърди.

— Ни най-малко. Казвам истината. Сега, като се вглеждам по-внимателно в мъжете, мога да заявя, че всички са свине. Отнасят се към любовта като към болест. А кой здравомислещ човек не знае, че патологията на страстта е ад, чиито врати не бива изобщо да се открехват. Мъжете изпитват влечение единствено към новото и непознатото. Те се женят за Берта, защото мисълта им е заета с Херта и няма как да се доберат до Марта. Ако от пръв поглед жената не прояви пламенност, мъжът твърди, че не е истинска жена, а ако удовлетвори мигновено желанията му, тя бива наричана лекомислена, сластолюбива, порочна и й се прикачват най-долните и най-оскърбителните определения. Целият човешки речник е нагласен така, че да бъде унижавана жената и възвеличаван мъжът. Потърпи за миг и ще обоснова твърдението си! Нещастницата, която е станала жертва на увлечението си, нерядко бива жигосвана като паднала жена, а мъжът, който е разбил живота й, блясва с ореола на героичен покорител на женските сърца. За прояви при еднакви обстоятелства на жената се поднасят хулите: уличница, развратница, блудница, а на мъжа — венцехваленията: Дон Жуан, Казанова, велик любовник. Изневярата на жената представлява позорно прелюбодеяние, докато вероломството на мъжа минава за прищявка на здрав веселяк, който е покръшнал хей така, за разнообразие (макар в действителност такъв мъж да е или импотентен, или всеядно животно като свинята!). Досега не съм чувала да се споменава за мъжки проститутки или за паднали мъже, при все че те са далече по-многочислени от жените при едни и същи положения. Съжалявам, че родната ми реч не е финската, иначе бих внесла в този красив и звучен език няколко нови думи. Но като човек, който се е родил в Америка, не ще се посвеня да предложа още сега да се включат в подготвяния за печат „Речник на съвременния фински език“ и думи, равностойни на понятията „проститутка“ и „публична

жена“, но отнасящи се до мъже, а именно: „проститут“ и „публичен мъж“.

Прекъснах разпалената си, малко ругателна филипика. Моят мил златен съпруг се разхълца неукротимо:

— Мина… свидна Мина… Престани да ме бичуваш…

Погалих с върха на пръстите широките, мъжествено космати гърди на моя Клавдий и промълвих примирително:

— Ти естествено правиш изключение… Как може да ненавиждам мъжа, който е съвършена Дева?…

Не ще и дума, че омразата е низше чувство. Ала често съм забелязвала, че тя все пак е полезна — от физиологично гледище, — защото допринася за отделянето на адреналин, който, активизира жизнените функции. И няма нищо изненадващо, че понякога омразата и любовта вървят ръка в ръка.

---

[1] Ейра — дипломатическият квартал на Хелзинки, разположен в центъра на града. — Б.пр. ↑

[2] Оулункюля — северно предградие на Хелзинки. — Б.пр. ↑

[3] Хиетаниеми (= Пясъчният полуостров) — квартал в южната част на Хелзинки, където се намират централните градски гробища. — Б.пр. ↑

[4] Пику Ятиляйнен („Малкият великан“) — енциклопедичен еднотомен справочник. — Б.пр. ↑

[5] Жадната за почести финландска буржоазия е създала сложна система от почетни звания, които невинаги се раздават по заслуги. За титлите се заплащат особени такси, които се определят в зависимост от степента на отличието. Възходящото степенуване на титлите на стопанските деятели е следното: стопански съветник, промишлен съветник, търговски съветник, минен съветник. — Б.пр. ↑

[6] Best seller (английски — най-добър продавач) — така се нарича в английски говорещите страни и в западната книжна търговия онази книга, която през даден сезон достигне най-висок тираж или се разпродаде най-бързо. Тук авторът цитира слова, приписвани на Христос (евангелие от Матея, гл. 20, 16 и гл. 22, 14), затова си прави подбив с библията, която винаги се радва на добър прием в протестантските страни. — Б.пр. ↑

[7] Chansons de Bilitis (френски = „Песни на Билитис“, изд. 1894 г.) — поеми в проза от френския писател Пиер Луис (1870–1925), преведени на български от Димчо Дебелянов. — Б.пр. ↑

[8] Шекспир — Венецианският търговец, действие IV, явление I. — Б. пр. ↑

[9] Клавдий (10 пр. н.е. — 54 н.е.) — римски император, чиято трета жена е била Месалина, станала пословична със своите развратни, нрави. — Б.пр. ↑

ГЛАВА ПЕТА

Веднъж през декември, когато Армас бе отишъл във фабриката, за да види как върви производството, в кабинета ми се яви правният съветник на Сепо Сиканен, асесорът[1] Енсио Хюпия, и ми предложи да ми продаде някои идеи. Знаех го още от времето, когато работех в „Потсику“, като приятен, но ненадежден човек, който бе дори пролежал кратко време в затвора за някаква простъпка. Затворът бе оказал върху него онова благотворно въздействие, което изпитват всички порядъчни хора, пред чийто взор се открива възможността да погледнат на живота през очите на птичка в клетка. Той беше още млад и съвестта му не се изразяваше само в страх от полицията, а патриотизмът му не се изпаряваше, колчем се стигнеше до облагане с данъци. Той ме предупреди доброжелателно, че неговите работодатели Сепо Сиканен и Симо Сяхля се готвели да ми нанесат съкрушителен удар. Бил предстоящ вносът от чужбина на големи количества евтино лепило за тапети, с което щял да бъде наводнен пазарът.

С усилие на волята успях да предам спокойно и безразлично изражение на лицето си и оставих тълкувателя на закона да продължи своя заплетен разказ. Навременно той поръсваше повествованието си със солчица и пиперец, като не пропусна последните клюки и скандали в „Потсику“, описа промените в семейното положение на служещите и най-новите похождения на главния директор, съобщи, че поддиректорът сменил марката на моливите и се спря на две тайни помятания, които бяха станали неотдавна. Енсио Хюпия беше още много далеч от онази възраст, в която всичко изглежда греховно и осъдително. Напротив, той проявяваше снизходителност към неизбежните слабости на обикновения човек и беше в състояние да влезе в положението на хората, които нарушаваха шестата заповед[2] или подправяха полици, както и оправдаваше касиерите, които забягваха заедно с касата. Но той ненавиждаше алчните и коравосърдечни обесници, чийто бог не е ни аллах, ни Буда, а мамонът; негодниците, на които са чужди тъги и радости, тревоги и

разкъсващи угризения на съвестта. В тази категория включваше и своите господари, които навярно се бяха отнесли несправедливо с него и бяха унизили човешкото му достойнство.

— Ако Сиканен почнат да продават на подконкурентни цени, ти ще бъдеш принудена да спреш цялото си производство — натърти той тежко и завъртя с ръце плъстената си шапка, чиито поли бяха протрити по ръбовете.

— Сведението е много ценно — отвърнах сдържано, — но ти преди малко ми обеща да ми дадеш добър съвет.

— Да… Естествено. Само че…

— Колко искаш?

— Моля ти се, драга Мина, не ме разбирай криво…

— Бъди спокоен. Говори направо!

Енсио Хюпия заразхожда неспокоен поглед по пода и заувърта:

— От тая работа не очаквам нищо. Ти беше добра колежка. А и умна. В действителност единственият човек в „Потсику“…

— Вече не съм ти колежка. Можеш да говориш открито. Я да чуя! От казаното досега заключавам, че си решил да изкрънкаш от мене заем.

— Мина! — възкликна младият правист. — От тебе нищо не мога да скрия. Позна, че съм го закъсал като студент, а наближава Коледа…

— И трябва да направиш подарък на жена си — прекъснах го аз — и да купиш на децата играчки, с които после да можеш да играеш сам.

— Така е, Мина! Знаех, че ще ми помогнеш!

— Грешиш! Съвсем нямам желание да правя дарения. Искам само да сключа сделка. Постави условията си!

Енсио се взря недоверчиво във вратата, снижи гласа си и почна:

— До гуша ми дойде от Сиканен. Така ми е причерняло, че ще се махна тутакси, щом си намеря нова работа. Ако проявиш доверие в мене, и двамата можем да спечелим добри пари.

— Как?

— Ще осуетим кроежите на Сиканен. Ако действуваме задружно и бързо, ще измъкнем изпод зъбите им чуждите представителства на лепило и ще предотвратим коварния дъмпинг.

Посетителят ми извади от чантата си куп книжа, разстла ги пред мене на масата и продължи убедително:

— Всички проектодоговори са в ръцете ми. Ако си съгласна, те могат да бъдат прехвърлени на името на „Карлсоновата фабрика за печатарски мастила и лепило“.

— Не е ли опасно?

— Ни най-малко. Юридически всичко е съвсем безупречно. Наистина ще се наложи да сменя службата си, но ако ти речеш да ме препоръчаш някъде?…

Енсио Хюпия не беше книжник, нито фарисей, който лицемерно прикрива своя грях. Той разголваше без свян човешките си несъвършенства, малките си провинения и жаждата си за мъст. Доста се колебах, преди да приема сътрудничеството му, но след три месеца установих, че съм направила щастлив избор. Представителството на вносното лепило премина върху мене, а Енсио Хюпия стана правен съветник на предприятието ми. На няколко пъти подлагах на изпитание благонадеждността и верността на новия си юрисконсулт и резултатите излизаха все положителни. Беше роден чиновник и въпреки това не вземаше подкуп; не се червеше от бедността, защото изпитваше вътрешна наслада да се самоунижава. В семейния му живот имаше пукнатини: жена му се отличаваше с разсипничество, децата му бяха разхайтени, а сам той плащаше тежък данък на алкохола и на комара. Помъчих се да го накарам да се засрами от несъвършенствата си, та дано намери сили да се бори с тях. Отзивчивостта на другите към интимните му тревоги му носеше разтуха и го изпълваше с признателност към доброжелателите. Но Армас не можеше да търпи помощника ми, при все че Енсио ни завоюва всички пазари на лепило и замисляше нови настъпления против Сиканен.

Вследствие на разклатеното си здраве съпругът ми стана дълбоко вярващ. Взе да следи всички наши делови почини през погледа на страничен наблюдател и благонравен съдник. Стигна до непоколебимата увереност, че хората могат да бъдат разделени на два разреда: добродетелни и порочни, като естествено авторите на разграничението влизат винаги в числото на добродетелните люде.

Имотното ни замогване повлече подире си и грамада неприятни задължения: покани за коктейли, които означаваха изтезание за мазолите ми; нови запознанства, които минаваха под знака (на

овехтели мнения; търговски дружества; кредиторски срещи; безсъдържателни словоизлияния; приеми и посещения). Току-речи, без да усетя и без да искам, влязох в кръга на висшето общество, чиито членове се подбираха по данните на годишника за плащаните от хелзинкчани налози. Минавах за богаташка и името ми почна все по-често да се споменава заедно с имената на две други стопански деятелки: едната произвеждаше спално бельо, а другата — детски пелени. И двете бяха търговски съветнички, знаеха да четат и да пишат, но не бяха съумели да си намерят мъж, макар и да бяха загубили моминството си така безвъзвратно, както и млечните си зъби. Тези мои посестрими ме облажаваха, че бях си обезпечила до старини другар и свързаните с това преимущества. Те не подозираха, че моят съпруг прилича на завещание, което носи разочарование на всички наследници; не допускаха, че стопанският съветник Армас Карлсон живееше последното си лято.

Пред първи май мъжът ми постъпи в болница. Силно напреднал рак в стомаха доведе бавна и мъчителна смърт. С каква удивителна твърдост и благост Армас посрещна приближаващия се край! Нищо не бе в състояние да помогне на нещастника. Парите бяха заставени да признаят, засрамени, пълното си безсилие…

Така ми беше чоглаво, че нямах охота да се занимавам с производството на клайстер, канцеларско лепило и ученическо мастило. Поверих управлението на фабриката на началника на кантората и на правния си съветник. Отказах се от всякакви приеми и посещения; прекарвах дните, а често и нощите до леглото на болния си съпруг. Ни веднъж той не се оплака, не падна духом, не заговори за смъртта. Чак сега опознах истинския му образ: беше великан по ръст и по душа, който никога не ме огорчи; незнаен поет, станал по недоразумение индустриалец.

Въобразявах си, че съм силна, мъжествена, способна да нося безропотно товара на живота. Излезе, че съм се лъгала. Когато наблюдавах безкръвното лице на Армас и очите му, потънали в черна бездна, усещах как се задушавам от вълнение. Плачех невъздържано, ридаех отчаяно. Той стискаше с чезнеща сила ръката ми и насърчително шепнеше:

— Бъди твърда, Мина! Трябва да бъдем твърди!

Спомних си мъдрите слова на една моя възрастна учителка от американското училище: мъжката твърдост е като велосипед; ако не го яздиш, ще падне на земята. Армас умееше да язди и той язди до последния миг. Всеки път, когато излизах от болничната стая, се силеше да ме ободри:

— Ще видиш, че утре ще бъда по-добре!…

Хелзинки не познава сладостната следобедна почивка на южните страни. Макар че юлското слънце бе напекло улиците, та човек се задушаваше от жега, а пладнешкият зной облагаше всички минувачи с потен данък, работата продължаваше да кипи навред: по фабрики, из магазини, в кантори, на открито, дори и в болниците…

Небето имаше наситен син цвят, сякаш невидим художник го бе боядисал неколкократно. Тук-таме се носеха набъбнали от горещината пересто-кълбести облачета на недосегаема височина, и на недостижима далечина. Градинките, които красяха големите булеварди, се бяха нагиздили със зеленото рухо на свежи листа и пъстрите шарки на отгледани в парници южни цветя. По алеите звънтяха безгрижни детски гласове. Трамваи и автомобили повтаряха с грохот и трясък безконечния разказ на шеметната бързина, на разяждащата делнична сивота, на сложните социални отношения, на човешките радости и скърби… и на съвременната цивилизация. Да, на цивилизацията, която намали умората на човешките нозе и увеличи обема на човешките страдания, която разшири кръга на обществените развлечения и ограничи възможностите за отмора…

Вече нищо не ме заставяше да бързам. Времето бе спряло своя ход. Животът бе сключил сделка със смъртта и всичко бе минато по книгите… Смъртта имаше своя неизменен курс на обмяна…

Беше лято във Финландия, лято в Хелзинки. Задух, миризма на асфалт, изпарения от изгорял бензин, пукотевица, олелия, блъсканица, трескавост и необяснимо желание да избягаш и да се спасиш от тази преизподня. Пръснатите нагоре-надолу из центъра градинки бяха китни оазиси, които превръщаха временно гробната действителност във вълшебен сън.

Не лелеех блянове, не хранех надежди, не преследвах цели, нямах вчера и утре, имах само мъртво, неподвижно днес.

Под сянката на липите се тулеше свободна пейка: отпуснах се на нея и направих студена математическа преценка, че скамейката, на

която седях, се намира на еднакво разстояние от ресторант „Елит“ и от болницата „Мехиляйнен“. По това време в пивницата седяха на приказки някои от обитателите на художническото общежитие „Лалука“, може би Хелиня Свенсон-Тимари, навярно и Лаури Харла, докато в болницата умираха хора. Малодушните стенеха, а мъдрите си вземаха сбогом от живота с ведра усмивка.

Като от дъното на тъмен кладенец наблюдавах суетата около мене и всичко ми се струваше незначително и дребнаво. Бях самотна. Изпълваха ме само спомени, корените, на които опираха дълбоко в миналото. Човек изпитва най-силно липсата на своя другар, когато го загуби…

Срещу мене, на отвъдната страна на широката алея, се намираше друга пейка, която грееше от ослепителния блясък на младостта: петнайсет-шестнайсетгодишно момиче и шестнайсет-седемнайсетгодишно момче бяха, сякаш несъзнателно, развързали възела на току-що покълнали желания. Юношата още се бореше с мутацията на гласа и цвилеше необуздано като десет жребчета. Девойката беше в онази възраст, когато нервните центрове пораждат приятни усещания на повишено самочувствие в целия организъм, когато всичко е ужасно възбудително, когато човек може „да си умре от смях“ или „да полудее от щастие“ и когато възклицанията „ах“ и „ох“ са неразделни спътници на душевните вълнения.

Почнах да наблюдавам малкото миловидно зрелище, в което здравите желания очакваха да бъдат заситени. В това не виждах нищо осъдително и противоестествено. Нежни милувки и целувки с романтичната светлина на месеца посред бял ден в летния пек, влюбени погледи, невинни преструвки и закачки, повърхностни слова и възгласи. Нищо повече. Всичко беше толкова привлекателно, че човек би могъл дори да си го запише на магнитофонна лента. Всичко беше красиво, защото допадаше на самата двойка. То ме ободри и насърчи: законът за инерцията си оставаше все в сила.

Погледнах машинално часовника си и станах, хвърлих бегъл взор към боядисаните в зелено стени на болницата „Мехиляйнен“ и с провлечени стъпки тръгнах по тротоара. Бях победила страстта да бързам, но не бях превъзмогнала горестта. Когато се отпуснах на прашната седалка на таксито и казах на шофьора къде да ме откара, стори ми се, че нечий глас ми прошепна на ухото:

— Трябва да бъдем твърди! Бъди твърда, вдовицо моя…

Не мина и седмица от погребението на мъжа ми, когато роднините му се явиха, за да се осведомят за съдържанието на завещанието. Не можех да си представя, че Армас имал толкова много сродници и което беше най-чудновато, че всички бяха внезапно изпаднали в крайна нищета. За съжаление не успях да утеша опечалените роднини на съпруга ми, защото той бе оставил цялото си имущество само на мене.

С триста мъки се отървах от сродниците на Армас, когато ме навалиха други просяци. Многобройни светски дами искаха да узнаят какви суми мъжът ми беше завещал за благотворителни цели. Загубилата сексапила си госпожа О. намираше за невероятно, че Армас Карлсон не бе си спомнил в своето завещание за милионите дечица от остров Борнео, „които нямали и парцалче на гърба си“. Съпругата на търговския съветник Б. бе уверена, че е заделена „тлъста сума“ в полза на съюза „Господарки на семейното огнище“, който се бореше за правата на жените. На свой ред жената на главния директор Ф. очакваше щедър дар за току-що основаното дружество за защита на индианците, което си бе поставило за благородна задача да спаси североамериканските индиански племена от заплахата на алкохола и туберкулозата. Оказа се, че и представителите на църквата, разните верски секти, културно-просветните фондации и на мисионерските братства бяха търпеливо изчакали мъжът ми да умре, за да получат своя пай от плячката. За тяхно огорчение попарих всичките им надежди със собствените думи на Армас Карлсон:

— Не давам помощи за благотворителни цели, понеже по-голямата част от средствата се изразходва за чиновнически заплати или се злоупотребява.

Създадох си, разбира се, цяла камара врагове, които ме обвиниха в ненаситна алчност. Според обвиненията им бях отнела залъка от устата на сираците и вдовиците. Когато признавах истината, а именно че от съпруга си получих само куп несъбираеми вземания, вехти мебели и фамилното му име, всички ме наричаха цинична магнатка със сърце, твърдо като диамант. Когато замълчавах, неприятелите ми озлобено се развикваха, че съм нечувано безочлива.

По онова време ми беше непоносимо тежко да седя в кабинета си и да отговарям учтиво на съболезнованията на деловитите ми познати. Има хора, които свикват от деца с възгледа, че е изгодно човек да се преструва. С колко много лицемерно съчувствие се сблъсках сега навред!

Симо Сяхля ми изпрати една орхидея в дълго писмо, в което хитро ме подпитваше какво възнамерявам да правя за в бъдеще. Прибавената под последния ред забележка съставляваше най-съществената част от проточеното послание:

„П. П. Сега, когато всичко се уреди така добре, надявам се, че ще подновим деловата връзка.“

Минният съветник Карюла изрази състраданието си горе-долу като топлокръвно животно:

„Помогнах ти да стъпиш на крака, когато беше жив мъжът ти. Готов съм и сега да разсея леката ти тъга. Определи място и час.“

Бившият ми ученик Харас К., който преподаваше математика в една от столичните гимназии, ме утеши с обяснението, че се раждат повече хора, отколкото загиват от автомобилни злополуки; а тъй като измежду новородените броят на момчетата е по-голям, смъртта на моя съпруг само е намалила статистическата диспропорция.

Още веднъж ми стана ясна печалната истина: човек е сътворен от прах, ала за чувствата и желанията му няма граници.

Единственият другар, с когото можех да разменям мисли в онези тежки мигове на тежка угнетеност, беше правният съветник на моето предприятие — Енсио Хюпия. Той съзираше доброто като далечно очертание, към което не си струва трудът човек да се стреми пряко сили, но не клонеше преднамерена и към злото, което му беше винаги под ръка. Често забелязвах, че страхът от сатаната го караше да обича бога, а уплахата от ада го правеше да мечтае за рая. Енсио намали

употребата на алкохол до краен предел (престана да пие през работно време) и се излекува напълно от страстта към комара. В „Потсику“ той беше мистър Хайд, а сега се превърна в миловиден доктор Джекил[3], когото не се поколебах да назнача на освободеното поддиректорско място във фабриката ми.

---

[1] Асесор — име, което се дава във Финландия на членове на колективен съд. Титлата се запазва и след като напуснат съда. — Б.пр. ↑

[2] Според преданието господ се явил на староеврейския законодател Мойсей и му продиктувал „десетте божи заповеди“, които били издълбани на две каменни плочи (скрижали). Шестата заповед гласи „Не прелюбодействувай“. — Б.пр. ↑

[3] Доктор Джекил и мистър Хайд (изд. 1886) — роман от английския писател Робърт Луис Стивънсън, в който е описано раздвоение на личността: денем порядъчен учен, нощем — престъпник. — Б.пр. ↑

ГЛАВА ШЕСТА

Сепо Сиканен се помъчи да спъва всячески дейността на предприятието ми, ала опитите му не се увенчаха с успех. Клайстерът, канцеларското лепило и ученическото мастило се продаваха добре, печалбите ми непрекъснато растяха и аз отделях все повече средства за покупка на акции от банки и индустриални предприятия. В края на 1937 година придобих собствеността на твърде големи площи гори и по-голямата част от акциите на една дъскорезница. По същото време взех и представителството на една известна германска фабрика за печатарски мастила. Сега аз конкурирах Сепо Сиканен и ми бе достатъчна половин година, за да стана пълна господарка на пазара за печатарски мастила. Заради богатството ми всички се отнасяха към мене с рядко уважение; десетки женски дружества ме избраха за своя почетна членка, не по-малък брой фондации проявиха огромна отзивчивост към парите ми. Включваха ме, кажи-речи, във всички делегации, които се явяваха пред съпругата на председателя на републиката, за да я молят да поеме покровителството ту на една, ту на друга проява на благотворителност. Кръгът на познатите ми нарасна неимоверно много, но не ми се удаде случай да срещна приятели. Самотата продължаваше да тегне върху мене и отвреме-навреме изпитвах своеобразно отвращение сама към себе си. Не живеех, а живурках и трупах богатства.

Хороскопът ми препоръчваше да не бързам да се разделям с вдовството. И без предсказанията на астролозите едва ли бих постъпила другояче, защото колкото повече мислех върху мъжете, толкова по-малко ми се искаше да помисля за съпруг. Старите ергени са себични съзерцатели на собствения си пъп, вдовците — безволни несретници, а женените мъже — или угнетители, или нищожества. Само в едно всички мъже си приличат: постигнат ли желаната жена, и влечението, и верността към нея се изпаряват. Не можех да имам доверие в ни един от мъжете, които се увъртаха около мене със „сериозни намерения“, понеже техните сериозни замисли бяха

насочени към твърде несериозни цели. Най-лекият знак от страна на жената настройва музикално мъжете, мнозина, от които се сещат да си кажат името чак след като са приключили с любовните изповеди. Подгъвът на дългата фуста дразни по-силно мъжкото въображение, отколкото везбата на късата ризка: повечето мъже понасят по-трудно ума у жената, отколкото потливостта под мишниците. Мъчно човек може да си обясни защо създателят е положил корона именно върху главата на мъжа и го е овластил с правото на първородство, суета, самохвалство, юначество и скотщина. Не по-лесно е да се разбере на какво се дължи притегателната сила на мъжете върху жените, които бленуват и жадуват за въображаеми рицари само за да могат да изживеят дълбоки разочарования и да загубят всяко уважение към своите герои.

От първата си женитба бях запазила хубав и малко тъжен спомен. Естествено бракът ни не беше съвършен, защото нищо не е съвършено на тоя свят, но поне в едно отношение се отклоняваше от идиличността на много семейни огнища: мъжът ми и аз ни веднъж не се скарахме. Армас беше мечтател и аз наследих неговата мечта: пълна стопанска независимост. Нямаше защо да прося милостиня от тогова и оногова и най-малко от някой съпруг-мъник, с когото би трябвало подир това да се държа като с хлапак. Едно американско ръководство върху брака, чийто автор минава за голям познавач на въпроса, определя по следния начин образцовата съпруга: тя не трябва да бъде прекадено хубава, защото ще привлича прекомерно чуждите мъже, а още в светото писание е казано: възлюби ближния си, но не и жена му; тя не бива да бъде по-умна от мъжа си, защото съпруг, който страда от чувство за малоценност, е уродливо чудовище; тя не заслужава да бъде и премного добродетелна, защото ще изглежда безкрайно скучна.

Знаех, че не отговарям на изискванията за съвършена съпруга, затова наумих да се държа на почтено разстояние от всякакъв брак, макар и да имах възможност често да се сблъсквам с мъжете. Човек леко ще отгатне защо не исках и да помисля за втори брак, щом си представи колко са смешни мъжете, които обичат да се заплесват по жените. Тези юнаци приказват все за великата любов и въздишат за нежност и взаимност. Подбудите на постъпките им прозират на всяка крачка, но човек не трябва да ги разобличава, тъй като изпадат в бесен

гняв. Неведнъж съм стигала до извода, че природата е неоправдано безнравствена, дето облагодетелствува паразитите.

Ала защо да се занимавам повече с мъжете? Те и без това отделят такова голямо внимание на себе си. И понеже ние, жените, все пак не можем без мъже, принудени сме, щем не щем, да ги търпим — а който търпи много, той и прощава много.

През пролетта на 1938 година се хвърлих в нова, обещаваща изключителен успех област на стопанска дейност, с която целях да подкопая конкурентоспособността на „Потсику“. При все че предприятия от този род процъфтяват сегиз-тогиз на красивата френска земя, вдъхновението не дойде оттам. Идеята ми я подари Енсио Хюпия със следните дълбокомислени слова:

— Слушай, Мина, от два месеца съм закроил един план и сега ми се иска да го осъществя. Както знаеш, мъжете са отрупани с привилегии, които те смятат, че им са отредени от самата природа.

— Да не би да ти е криво, че жените не могат да стават свещеници и офицери?

— Не, ни на йота! И на ум не ми е дошло за това. Имам пред вид писоарите, които…

— Енсио! Да не си нещо пиян? — прекъснах сътрудника си.

— Още не, ала ако замисълът ми се превърне в действителност, ще се напия. Но първо ме изслушай! В Хелзинки има около двеста мъжки писоара, в които отвреме-навреме се налага да се заливат с асфалт улеите, коритата, тръбите и основите на железните стени. Не разполагам с точни сведения върху изразходваните количества асфалт за заливането на всички плоски и криви повърхности, но зная, че доставката на материала се извършва от „Потсику“…

— Е, какво от това?

— Какво от това ли?! Трябва да ти съобщя, добричка ми Мина, че „Потсику“ се грижи не само за доставката на асфалта, но се занимава и с цялото поддържане. Научих стойността на неговите услуги и смятам, че тя е шеметно висока. Просто ум ми не стига как е възможно от такава мръсна работа да пада такава чиста печалба. Предлагам да почнем да конкурираме „Потсику“…

— Дума да не става — отсякох рязко. — Престани, моля те, че ще ми прилошее!

Ала Енсио не отстъпи и напук на сръднята ми продължи:

— Не искам твоята уважаема фирма да се залови да залива с асфалт хелзинкските писоарни будки. Моите кроежи са много по-величествени, но те няма да се осъществят, ако не се съгласиш да използуваш връзките си. Необходимо е да хвърлиш на везните цялото си влияние. Убеден съм, че всички женски дружества ще те подкрепят, а това ще бъде достатъчно, струва ми се, тъй като обикновено жените управляват мъжете. Затова се налага да се поведе негласно всенародно движение за премахване на мъжките писоари от градския пейзаж на Хелзинки. По този въпрос разисквах с един мой съученик, който сега работи в оперативния отдел на войската, и той подготви следния план на действие: а) да се разясни на градските старейшини, че всички боядисани в зелено железни будки загрозяват угледността на столицата; б) обществените мъжки писоари оказват развращаващо влияние върху нашия народ; в) противната воня, която излиза от писоарите, особено през топлите месеци, е не само неприятна за обонянието, но е и вредна за дихателните органи; г) по-нататъшното държане на мъжките писоари представлява явна несправедливост спрямо жените. Въз основа на горните доводи нужно е да бъдат незабавно сезирани следните инстанции:а)архитектурно-благоустройствената комисия, естетите и дружествата за опазване на народното изкуство и народния бит; б)църковните настоятелства, енорийските съвети и всички верски секти; в) лекарското съсловие, здравният отдел и непонасящите миризмата на писоарите министри и народни представители; г) всички женски организации включително и Съюзът на жените правистки; Съюзът на служещите жени; Дружеството за поддържане на градските градинки и кръжоците за домашни ръкоделия. Ако всичко потръгне, както предвиждам, през септември не ще остане ни един мъжки писоар в Хелзинки. Но какво ще трябва да замени изхвърлените писоари? И за това имам готов отговор. Ще трябва, добричка ми Мина, да склониш общинската управа (в началото можеш да опиташ с някоя и друга покана за коктейл) да ти разреши да упражняваш ново занятие, което за сега не е уредено с ни един закон или правилник. За прикритие ще основем нарочно предприятие, на което измислих дори и името *„Подвижни удобства“*.

Енсио Хюпия се засегна дълбоко, когато се изсмях на фантазиите му. Тогава се смеех, но престанах да се смея още в края на юли, когато

вонящите облекчители на мъжете неусетно почнаха да изчезват. Само малцина подозираха кой се крие зад този разстройващ мъжките нерви вандализъм. Бях във възторг от блестящия ум и правната ловкост на моя юрисконсулт. Той успя да накара общинарите да повярват, че във всички по-големи градове на Съединените щати отдавна са въведени подвижните клозети. А тъй като финландците изпитват особена страст към всичко, което идва от чужбина, те и сега побързаха да се присъединят към победоносния ход на техническия напредък.

Отделих няколко милиона марки за покупката на коли и други съоръжения. Колите ПУ (= Подвижни удобства), които представляваха преустроени грамадни камиони и напомняха автобусите на Хелзинкския градски транспорт, почнаха да кръстосват по улиците на нашата любима столица. Цветовете на френския трибагреник — синьо, бяло и червено — красяха стените и покрива на новите клозети, които предизвикаха истинска сензация и които изтръгнаха от поетичната душа на нашия рядко надарен завеждащ рекламата, поета Олави Хеймонен, най-съкровенни трепети:

> *„ПУ са последна американска новост. Влезте в тях и ще останете възхитени от вълшебния им комфорт! ПУ са оазис в пустинята! ПУ облекчават бремето на живота! ПУ са наслада и необходимост! ПУ носят спасение от изненади! ПУ са приятелска ръка, протегната в помощ на притеснените и затрудненитe! Запомнете буквите ПУ! Запомнете трите цвята на ПУ! Когато излизате от къщи, не забравяйте да си вземете дребни пари за таксата — само две марки!…“*

Във всяка кола ПУ имаше по осем единични кабинки, които бяха разположени по четири от всяка страна на коридора. Предвиден бе и парфюмериен щанд, отделен със стъклена преграда; в него се продаваха одеколони, кремове, червила, крем за бръснене, бонбони „Валда“, паста за зъби, гребенчета, книжни изделия и някои дискретни артикули, при покупката, на които не се повишава гласът.

Премахването на железните будки и въвеждането на „Подвижните удобства“ предизвикаха порой от социални и

антисоциални изказвания в „Колоната на читателя“ на вестниците. Милиони ганглийни клетки взеха участие в този страхотен ураган на общественото мнение. Хелзинкчани се разделиха на два лагера: привърженици на писоарите и привърженици на ПУ. За отбелязване беше, че всички мъже — с изключение на един пастор и двамина светски проповедници — се обединиха под знамето на назадничавия лозунг: Върнете ни нашите любими железни будки! Жените, напротив, застанаха на страната на напредъка и се обявиха против предразсъдъците, защото се убедиха, че ПУ им донесоха равноправие.

Яростните нападки и хулите на привържениците на писоарите доказаха ясно и недвусмислено с каква лекота мъжете въстават против обществото, щом се посегне, макар и съвсем леко, на наследствените (= феодалните) им права. Защитниците на железните будки се дърлеха настървено, сякаш страдаха от остро възпаление на гърлото. В някои случаи човек изпитваше усещането, че чува десетки мъжки гласове да излизат от едно гърло. Но цялата тая врява не беше в състояние да спре победоносното шествие на колите ПУ. Шестнадесет автомобила, боядисани в синьо-бяло-червено, обикаляха из града и спираха на точно определени места по за десет минути. Когато някой гражданин не успееше да се облекчи за установеното време, той имаше право да продължи безплатно до следната спирка. По този начин някои практични хелзинкчани обикаляха цялата столица. Един народен учител, страдащ от обстипация, тоест хроничен запек, се отказа напълно от трамваите. Той отправи до акционерното дружество „Подвижни удобства“ изискано в граматично и стилистично отношение писмо, в което между другото пишеше:

> „… Откакто ми се откри възможност да се радвам на услугите на рядко удобните превозни средства на вашето предприятие, престанах да употребявам рициново масло и горчива минерална вода. Наистина сега, за да отида на училище, ми са необходими два часа вместо десет минути както преди, но това време не остава неоползотворено. Във вашите уютни кабинки аз преглеждам утринните вестници и поправям домашните на учениците. От сърце приветствувам вашето дружество, което смело следва

напредъка на «западния свят» и позволява и на нас, служителите с малки заплати, да се насладим на модерните удобства.

Ваш предан и дълбоко признателен…“

Мрежата ПУ беше абсолютно безпартийна. Всички клиенти, без разлика на възраст, пол, вероизповедание и раса, се ползуваха с еднакво уважение. И въпреки това тя стана прицел на непрекъснати нападки. Съдържателите на кафе-сладкарници и на ресторанти изпроводиха делегация в министерството на пътищата и на строежите, за да се осведоми:

а)дали е известно на господин министъра, че мрежата ПУ е отклонила значителна част от търговския оборот на кафе-сладкарниците и на ресторантите и с това е нанесла сериозни щети на съдържателите на заведения за обществено хранене и

б)ако изнесените факти са известни на господин министъра, какви мерки възнамерява той да вземе, за да защити правото на свободно упражнение на занятие, което имат съдържателите на заведения за обществено хранене?

Изненадах се силно, когато прочетох във вестниците изявлението на съдържателите на заведения за обществено хранене, защото от всичко най-малко можех да допусна, че колите ПУ могат да конкурират кафе-сладкарниците и ресторантите. Ала моят помощник Енсио Хюпия, който бе въведен във всички тънкости на правото и можеше да бъде използуван като „общински фенер“ в някоя паланка или село, ме осветли със следните слова:

Преди да почне да действува мрежата ПУ, кучетата имаха на свое разположение електрическите стълбове, малките деца — обществените моравки, мъжете — писоарите, но жените нямаше къде да се оттеглят или да клекнат. Когато жените излизаха по работа из града, постоянно ги гнетеше леко безпокойство: ще успеят ли да се приберат навреме в къщи? И когато не смогваха да се върнат у дома, отбиваха се в най-близката кафе-сладкарница или в някой съседен ресторант, поръчваха си чаша кафе или шише газирана вода и по този начин плащаха такса за ползуване на обществената тоалетна. Цената на тази услуга се движеше според категорията на заведението между

три и десет марки плюс процент за прислугата. Не ми е известно Дирекцията на статистиката да е правила изчисления колко жени посещават кафе-сладкарниците и ресторантите под този невинен предлог (както е невинен предлогът на някои господа, които се отбиват в писоарите само за да понадигнат стъклото с ракия). По всичко личи, че цифрите трябва да са твърде високи, щом съдържателите на заведения за обществено хранене са установили намаление на оборотите си. Тревогата на сладкарите и на ресторантьорите показва какъв голям дял омъжени и неомъжени жени разхищават част от оскъдния си бюджет за това кафе-предлог или тази лимонада-предлог, докато мъжете си спестяват почти изцяло този извънреден данък. Следователно мрежата ПУ подобри общественото положение на жените. Сега те имат възможност да използват модерните коли ПУ, без да са принудени да поръчват каквито и да е напитки и да си спестяват в най-неизгодния случай по марка, като обикновено икономията им е по две, та дори и по пет марки. Наистина мъжете бяха обложени с нов данък, но трябва да се разбере, че сме изправени пред своеобразно прехвърляне на товара на облагането от един данъкоплатец върху друг. И независимо от това дали налогът е косвен, както беше по-рано, или е пряк, както е сега, той засяга всички и плащането му е задължително. Следователно безполезно е да се роптае…

Когато словесната треска хванеше Енсио Хюпия, за езика му нямаше почивен ден. Напоследък той беше в твърде повишено настроение, понеже успя да надвие на харчовете си. Бях му поверила ръководството на мрежата ПУ и всяка седмица получаваше процентно възнаграждение от чистия доход на предприятието. В главата на сръчния правист се раждаха непрекъснато нови идеи, някои от които действително струваха пари. След като мрежата ПУ просъществува два месеца, учредихме ново производно предприятие: акционерното дружество „Градински торове“. Поетът Хеймонен, който завеждаше рекламата на всичките ми предприятия едновременно, се зае вдъхновено да популяризира на пазара новото отечествено произведение, което бе наградено със златен медал на Финландския мострен панаир[1]. Впрочем акционерното дружество „Градински торове“ се оказа един от най-сполучливите ми делови почини. За финландските химици то откри превъзходно поле за изследвания, на

мене донесе баснословни печалби и най-важно — за производството му се използуваха чисто домашни суровини и качествен национален труд. Това обстоятелство бе от решаващо значение, когато Енсио Хюпия намисли да поиска помощ от държавата за насърчение дейността на предприятието ни…

Тъй като всичко принадлежи вече на миналото, мога сега да призная, без да се стеснявам, че мрежата ПУ не се нуждаеше от никаква обществена подкрепа, защото и така носеше небивало високи приходи. Но тогава още бях, кой знае защо, твърде цинична; навярно намирах, че обществените средства се разпиляват и за много по-безполезни неща (както ще го докажа по-нататък). У нас всеки гражданин, у когото гореше поне малко пламъкът на родолюбието, се стараеше да оскубе колкото може повече свидното си отечество. И понеже не държах да правя изключение от правилото, постъпвах като всички патриоти: на парите казвах само „довиждане“, но не и „сбогом“. Колко е лесно да се трупа състояние, като се използува затрудненото положение на ближния!

Около половин година колите ПУ продължиха необезпокоявано да предлагат услугите си на жителите и на гостите на столицата. Сетне се заведе дело. Всички заклети привърженици на писоарите (= мъжете) най-после попаднаха на идея, която ги обедини под задружен стяг. Те се сплотиха здраво, за да унищожат равноправната придобивка на жените — колите ПУ. Директорът на предприятието Енсио Хюпия бе призован в градския съд да отговаря за незаконно упражняване на амбулантна търговия. Въз основа на закона за уреждане на вътрешната търговия от 27 септември 1919 година (*ср. Сборник от закони и правилници за регламентация на стопанската дейност, раздел „амбулантна търговия“*) съдът постанови присъда, с която запрети дейността на мрежата ПУ и глоби директора Енсио Хюпия. Нямаше смисъл да се обжалва присъдата пред областния съд, понеже неговите членове бяха до един отчаяни привърженици на мъжките писоари. Без да пролея сълза, разделих се доброволно с дружеството, което създадохме с такова желание и което ми донесе цяло имане. Енсио Хюпия, напротив, изживя силно душевно сътресение. Но накрая прежали всичко и се напи яката. Всеки път, когато попадаше в задънена улица, той се мъчеше да се измъкне с помощта на тирбушона. Щом поизтрезня, помощникът ми се запретна отново на работа. За да

даде плодове трудът му, бяха необходими извънредни суми за „представителни“. Средствата все пак не отидоха на вятъра, защото колчем се разнесеше гласът на парите, всички преставаха да обръщат внимание на правоговора му. И досега не ми е съвсем ясно по какъв начин Енсио съумя да продаде на общината шестнадесетте коли ПУ, предприятието „Градински торове а. д.“ и огромно количество подменни части, сечива и принадлежности. Още по-трудно за разбиране беше защо общинарите решиха да продължат дейността на мрежата ПУ. Наистина внесоха се леки изменения: колите бяха пребоядисани в сиво-зеления цвят, с който се отличаваха всички превозни средства на столичния отдел „Чистота“; на стените им се явиха буквите ХГПУ (= „Хелзинкски градски подвижни удобства“); преустанови се търговията с парфюмерийни изделия и се откриха нови длъжности за така наречените „контрольори по подвижните клозети“ (*ср. Таблица за щатовете и заплатите на столичните служители*).

„Къде биха се дянали всички провалили се предприятия, ако нямаше а. д.?“ — обичат да се шегуват американските стопански деятели. И аз си зададох същия въпрос, когато проследих работата на службата ХГПУ. Общината покачи на три марки таксата и ограничи само на десет минути времето за ползуване на колите. В колоните на вестниците отново се надигна буря от протестни писма, а когато пусналият се слух, че мрежата ХГПУ носи колосални загуби на общината, се потвърди, чашата на търпението преля у всички данъкоплатци. През юли, точно в най-жарките дни на лятото, хелзинкските привърженици на писоарите отпразнуваха победа. Службата ХГПУ бе закрита и столичният пейзаж отново се украси със сиво-зелените железни будки. Тук-таме бяха построени и тоалетни за жените, за да може да се поддържа, че и във Финландия жените се ползуват с равноправие.

Стана ми чудно, че общинарите прекратиха дейността на службата ХГПУ толкова бързо, когато търпяха от десетилетия куп други още по-неприходоносни предприятия. Мъдрият ми съветник Енсио Хюпия ми разгада загадката:

— Ето как стои цялата работа: когато поискахме от старейшините на града разрешение за мрежата ПУ, обясних им между другото, че в Съединените щати дори в селата вече се въвеждат подвижни клозети и че сме длъжни да вървим в крак с времето. Щом

цялата ни гениална система премина в собственост и владение на общината (за целта се изработи и нарочен правилник), общинарите изпратиха в Америка четирима инженери, за да се запознаят с „подвижните удобства“ на Ню Йорк. Господата се върнаха с клюмнали носове, защото разходката им беше добила характер на обичайна научна командировка, от която нищо не се научава. И когато на градските старейшини бе тържествено докладвано, че янките изобщо не са премахвали писоарите, а ги увеличават подир всяко преброяване на населението, общинската управа реши да закрие службата ХГПУ, и то незабавно. Недопустимо беше нашата столица да не бъде уредена по чужд образец. Пък и човешките нужди и задоволяването им са винаги въпрос на вкус: един предпочита да похапне лебервурст, друг да отиде на църква!

Нямах време да скърбя за мрежата ПУ; бяха ме навалили купища нови предприятия и горях от нетърпение да прехвърля капитали в чужбина, понеже небосклонът на международното положение бе почернял. Набързо се стегнах за път и заминах за Швейцария и за Швеция, като временно възложих на Енсио Хюпия да ръководи фабриката. В своя помощник имах сляпо доверие, защото ни веднъж не се опита да ме ухажва. Макар и брътвежът му да ме изморяваше, а слабостта му към алкохола да ме дразнеше, лесно си възвръщах доброто настроение, щом си спомнех думите на древния мъдрец: „Не кори нудиста за голотата му, тъй като той се е родил в същност гол!“

Един прекрасен августовски ден Енсио Хюпия дойде в кабинета ми и се похвали, че си купил на изплащане сто хектара гора. Той купуваше всичко на изплащане (затова и жена му беше винаги облечена по последна мода) и беше затънал до гуша в дългове. Ако би имал възможност, той и на небето би си купил на изплащане арфата, с която свирят праведните души.

— Както върви, май скоро съвсем ще се оплетеш — казах.

— Ще си платя всички дългове, стига да възприемеш едно мое малко предложение — отвърна той с проясненото лице на човек, който е успял да си откупи вещите от заложната къща. — Ще ги разчистя с един замах и отгоре на това ще ти дам част от печалбата. Нужни ми са само малко пари, каквито рядко ми попадат и които дълго не се задържат у мене.

Той ме погледна изпитателно и дръпна с двата пръста края на долната си устна, която се разтегна като гумена. Сетне взе да криви уста, подражавайки на един наш именит артист, чиито гримаси ми позволиха да разбера защо Дарвин е превърнал Адам в маймуна.

— Нямам настроение да се хвърлям в нови предприятия точно сега — отвърнах уморено. — Всеки миг може да избухне втора световна война и…

— Тъкмо за това! Тъкмо за това! — прекъсна ме възбудено помощникът ми. — Всичко трябва да се приключи час по-скоро. Моля те, остави ме да довърша, макар че ти отнех думата! Случаят е страшно спешен. Току-що научих, че общината се кани да продаде на търг шестнайсетте коли ХГПУ…

— Какво ще ги правим?

— Ще ги препродадем.

— В такава сделка не влагам и пени!

Енсио въздъхна търпеливо:

— Изслушай ме поне, драга ми Мина! Колите са съвършено запазени, а ще се продадат като старо желязо.

— И после?

— После ще смъкнем познатите хигиенични принадлежности и ще ги продадем на предприемачите, които строят икономични жилища в покрайнините на града. Ще ги дадем на оня, който ни предложи най-много. Ще преправим вътрешността на колите и ще ги препродадем. Пресметнах, че ще ни са нужни около три седмици за цялата процедура. Кажи, че си съгласна! Мина, ти си брилянтна жена! Съгласи се, моля ти се!

Помощникът ми така ме заубеждава, че най-после се поддадох на увещанията му. Не се отнесох с голямо доверие към приказките на Енсио, макар и да знаех, че е надарен с природния усет на златотърсач. Дадох му исканите пари с чувството, че съм му ги подарила. Затова останах много изненадана, когато две седмици по-късно той пристигна в кантората с весела песенчица на уста (ракията не издава глас само докато е добре запушена в бутилката!). Без никакви церемонии помощникът ми нахълта в кабинета ми и аз едва успях да възкликна:

— Е!?

Енсио продължи да си тананика, отвори чантата си и сложи на писалището ми взетата назаем сума. Сетне запита:

— Лихва искаш ли?

— Няма нужда!

— Добре. Ето и твоя пай от печалбата!

Той тупна пред мене пачка от сто хиляди марки и се похвали между другото, че се разплатил с всички. Поусъмних се в честността му и го помолих да обясни. Понеже голата истина се нуждае винаги от малко пресилен грим, Енсио пооцвети и поразкраси разказа на своя непоетичен подвиг, който можеше да се предаде и с три-четири сухи изречения. Помощникът ми съумял да купи шестнадесетте коли ХГПУ смешно евтино. После разпродал клозетите и мивките на строителите на икономични жилища и си изкарал парите за покупката. Тогава обиколил магазините и работилниците и продал подменните части, принадлежностите и инструментите. С получените суми приспособил колите за съвършено друга цел и ги пробутал на войската като коли за масов превоз и като линейки (при това на рядко умерени цени, което е твърде за чудене!). Такава беше орисията на прословутите коли ПУ.

Трябва да се съжалява, че Енсио Хюпия не страдаше от политически амбиции. Ако беше станал министър на финансите или министър на търговията и промишлеността, би могъл да направи незабравими услуги на родината! За нещастие той спадаше към онези непридирчиви натури, които тихомълком трупат зърно в собствения си хамбар и нехаят за безсмъртие.

На тоя свят има много хора, животът и делата на конте отминават в пълна забрава, макар че за този пропуск на историята не може да се вини единствено бездействието на клюкарите.

---

[1] Финландският мострен панаир — най-голямата международна стопанска проява във Финландия; панаирът се урежда всяка година в Хелзинки. — Б.пр. ↑

ГЛАВА СЕДМА

Най-после настъпи светъл час за разплата, когато успях да уталожа измъчващата ме от години жажда за мъст. Изпълнена с вяра в близката победа, аз се озовах в кантората на „Потсику“ заедно с правния съветник на предприятията ми Енсио Хюпия, който носеше в ръце тежък куфар и адвокатска чанта. Разсилният се беше твърде състарил; от сивите му коси бе останал само венец около голото му теме. Макар и да отмяташе последните листа на късната есен в алманаха на своя живот и да бе прехвърлил възраст за пенсия преди повече от шест години, той все още намираше сили да се кланя на посетителите и да се прекланя пред главния директор. Старикът онемя от изненада, когато ни зърна в преддверието на „Потсику“.

— Моля уведомете главния директор Сиканен, че искаме да го посетим — каза тежко-тежко моят юрисконсулт.

Във въображението на разсилния всички дежурни барабанчици забиха тревога и той се опита да мине в отстъпление:

— Съвършено невъзможно… Искам да кажа: не можете ли да дойдете малко по-късно?

— Не — отсече сухо Енсио Хюпия. — Дойдохме вече.

Довереният слуга на Сепо Сиканен обладаваше тънкото обоняние на ловно куче. Той заизрежда разни доводи, за да ни изкара от преддверието. Енсио ме погледна въпросително, очаквайки незабавен отговор. Не ми се искаше да протакам нещата. Налагаше се да намеря що-годе разрешение, защото съвестта ми отказваше да се примири със закостенелите принципи, според които добродетелността, милосърдието и неопетненото име са единствената украса на човешкия живот. Направих решително движение:

— Не бива да се отлага повече развръзката!

Устремихме се бързо и двамата към входа на кабинета на главния директор.

— Не мога да ви пусна да влезете без предизвестие — ужаси се разсилният. — Нямам право, запретено ми е! Ще ме уволнят…

— Не се тревожете — рекох, отваряйки вратата, на която почуках силно.

С чевръсти стъпки влязохме в стаята и разбудихме главния директор, който току-що се бе унесъл в следобедна дрямка. Сепо Сиканен бе дълбоко убеден, че безделието е майка на изобретателността. Вбесяваше се, когато някой дръзнеше да смути творческото му занимание. Вярваше в мъдрата забележка на Хъмфриз, че сънищата удължават съня. Но тъй като в сънищата не участвува разумът, не можеше да се разчита, че нашият „съновидец“ ще прояви разсъдливост, затова ни посрещна с привета, който очаквахме:

— Вмъкнали сте се като крадци! Без предупреждение! Ей сегичка ще натиря онова неодрано портиерско говедо!

— Извинете, господин главен директор — обадих се примирително, — разсилният направи всичко по силите си, за да ни попречи да влезем. Ала сега, когато и моето време взе да струва пари, не мога да чакам с часове в преддверието, както на времето постъпваше моят премного възпитан и мекосърдечен съпруг Армас Карлсон.

Сепо Сиканен оправи връзката си и седна на писалището, като гладеше мустаците си. Той изсумтя глухо:

— На покойника това най-малко може да тежи…

— На него може да не тежи, но на неговата жена тежи — озъби се заядливо вместо мене Енсио Хюпия, който отвори куфара и постави на масичката до стената магнетофон.

Сръчният правист се наведе над електрическия контакт, продължавайки да пече на жарава душичката на главния директор.

— Нещо май се звериш на машинката, братле? Дойдохме за малко интервю…

Сепо Сиканен подскочи. Шкембето му щръкна далече пред гърдите. През последните години той бе цял потънал в собствената си лой.

— Какъв е тоя цирк? — изкрещя той гневно. — Не ви дължа пукнато пени, нито имам вземане-даване с вас. Ако веднага не махнеш тая кутия, ще ви изпратя и двамата по дяволите!

— Подбирай си внимателно приказките — рече невъзмутимо моят правен съветник. — Сега вече всичко се записва на магнетофонна лента. По-добре си кротувай!

С предизвикателно спокойствие Енсио заопразва съдържанието на адвокатската си чанта. Предварително се бяхме уточнили той да говори, а аз само да слушам и да се наслаждавам. Бях му обещала разкошна гощавка като награда за „неблагодарната работа“ и той изпълняваше съвестно отговорната си задача, без да забравя, че диамант на малкия пръст е винаги по-ценен от лопата в ръката.

След кратко, но мъчително мълчание пристъпихме към интервюто. Държах да остана безгласна участничка в разпита. Енсио придърпа стола си към масата на бившия си началник и подхвана:

— Носи се слух, че си продал всичките си акции от „Потсику“ на другите акционери. Вярно ли е?

Сепо Сиканен потрепна.

— Всеки е свободен да оправя работите си, както му е угодно — сопна се той.

— Разбира се. В такъв случай ти не си вече собственик на предприятието „Внос на отоплителни материали Сиканен и съдружие“, а само избран от общото събрание директор, на когото се заплаща месечно възнаграждение. Прав ли съм?

Сепо Сиканен не отговори. Енсио продължи:

— Значи съм прав. Добре. Ще благоволиш ли да извикаш тук братовчед си Симо Сяхля?

Понеже главният директор не мръдна и пръста си, Енсио вдигна слушалката и сам уреди въпроса. Ловкият въжеиграч пристигна тутакси; от горния джеб на сакото му се подаваше дузина моливи. Той поздрави дружелюбно моя правен съветник, сетне ме отрупа с куп любезности:

— Колко съм честит, че ви срещам, госпожо! Навярно помните как веднъж ви казах: човек с такива заложби ще покори рано или късно целия свят. Пък и каква щастлива звезда имахте…

— По същество! — прекъсна го грубо Енсио Хюпия.

— Та точно по същество говоря.

— Палаври! И децата знаят, че уличната пепел е кал, чиято вода се е изпарила. Госпожа Карлсон разчита, че разискванията ни ще бъдат кратки и плодовити.

— Скъпо ще платиш за безочливостта си, Енсио Хюпия! — изрева Сепо Сиканен. — Ти веднъж лежа зад решетките!

— Да, и аз съм в състояние да го потвърдя — добави мазно Симо Сяхля, който заставаше винаги смело и непоколебимо на страната на своя братовчед и който сега би усетил, че му прималява под лъжичката, ако не се обади в подкрепа на главния директор.

Малкото представление ме забавляваше много. Знаех, че тъкмо по този начин мъжете провеждат съвещанията си. Пред себе си имах своеобразно трио, в което двама от певците пееха фалшиво. А магнетофонната лента записваше всеки дисонанс. Сепо Сиканен почеса раздразнено носа си, който сочеше, че е добър проводник на алкохолния ток, и после ме погледна многозначително:

— Мина — запита той, — как допускаш тоя опалник и извъртвач на законите да обижда мене и директора Сяхля?

— И аз искам да поставя същия въпрос — пригласи на братовчеда си поддиректорът на „Потсику“ и загриза нов молив.

— Асесорът Хюпия е мой пълномощник и ръководи много от предприятията ми — отвърнах ледено. — Като правник той несъмнено знае кога да оскърбява и кога да казва истината.

— Но за какъв дявол най-после сте се довлекли тук? — изръмжа Сепо Сиканен.

— За директорското ти местенце — ухили се Енсио Хюпия като циник, който предлага гребен на плешивия.

— Това не е твоя работа!

— Не е моя работа, ама е работа на началството ми, госпожа Карлсон. Изненадата, любезни господа, се дължи на обстоятелството, че неотдавна акциите на „Потсику“ преминаха в собственост на банката. Концернът „Карлсон“ се позаинтересува от вашата вносителска дейност и моят шеф ми заръча да проуча по-отблизо търговските възможности на вашето прославено предприятие. Нещата стигнаха дотам, че идната седмица акционерното дружество „Внос на отоплителни материали Сиканен и съдружие“ ще се слее с концерна „Карлсон“.

Сепо Сиканен не съумя да прикрие смущението си, обаче неговият братовчед, този рядък смешник на деловия свят, смогваше винаги да се превърти лесно с помощта на универсалния си гаечен ключ. Лицемерът пристъпи към мене с грейнало лице и възкликна смирено:

— Не се съмнявам, че сливането на предприятията ни няма да се отрази и на йота върху нашите търговски връзки. Сега дори ще можем да продължим беззаветната си дейност с още по-голяма възторженост от преди. Ние ви познаваме добре, госпожо Карлсон, а и вие от ваша страна познавате главния директор Сиканен и моята скромна личност.

Именно за тази развръзка мечтаех; тя ми донесе поне леката разтуха, че отмъстих за душевните огорчения и терзания, на които бе подлаган в миналото Армас Карлсон. Енсио Хюпия ми бе приготвил заключителното слово, което предварително научих наизуст. Показах се жестока и безпощадна, признавам. Сега, когато годините отлетяха, малко ми е срамно, че не проявих капка милосърдие ни преди, ни след възмездието. Бях непреклонна. Освободих незабавно Сепо Сиканен от директорската длъжност. Предложих му да го назнача търговски пътник, ала съвсем не от великодушие. На Симо Сяхля дадох две седмици срок, та да има време да изнесе от кабинета си поне по-голямата част от джунджуриите и дрънкулките си. За съжаление на него не посочих подходяща служба, понеже той представляваше висше и съвършено творение на природата, подобно на бактерия, която се нагажда отлично към всякаква форма на безделие. За да се запази бактериалната му порода чиста, уместно беше да го приютят в някоя обществена организация, макар и като консултант в низовите поделения на Съюза на далтонистите. Но в оня час поддиректорът не ми бе нужен. Хвала и чест на посивелите му коси, които едва сега почваха да напускат неплодородната почва, на която бяха поникнали! Симо Сяхля приличаше на музикален инструмент, с който не може да се свири.

Акционерното дружество „Внос на отоплителни материали Сиканен и съдружие“ премина в ръцете ми и аз поверих ръководството му на Енсио Хюпия. Подир това сменихме името на предприятието най-вече по естетични съображения. Общият брой на заетите в концерна „Карлсон“ чиновници и работници достигна близо четиристотин души. Почнаха да ме изтезават съмнения дали ще имам сили да стягам достатъчно здраво юздите. Взех да страдам от безсъние. Разумът и чувствата ми поведоха помежду си безмилостна студена война. Струваше ми се, че това раздвоение няма да завърши никога. А комедията на живота продължаваше да се разиграва и всеки се напъваше да изпълнява колкото може по-изкусно ролята си.

Посредствените се задоволяваха с дребни и незначителни роли, докато амбициозните се измъчваха с неблагодарния образ на двойници. Да, животът действително напомняше филм, който се прожектира само веднъж докрай, после се поставя в кутия, чийто капак се затяга така плътно, че да не могат да го отворят шест души яки мъже, и се отнася с траурно шествие във вечния архив.

За Симо Сяхля нищо не дочух дълго време, ала за братовчед му до ушите ми достигаха отвреме-навреме вести. Според сведенията на Енсио Хюпия Сепо Сиканен похапвал по пладне нещо евтинко в народната кухня „Еланто“ и сетне отивал да си чопли зъбите пред хотел „Кямп“.

ГЛАВА ОСМА

Дойде месец септември 1939 година. При вида на предизвиканото от войната, епидемиите и глада благотворно прочистване на човечеството малтусианците, които доказваха така убедително, че населението на земята се увеличава в геометрична прогресия, а средствата за изхранването му растат само в аритметична прогресия, не можеха да не изпитат задоволството на църковен иконом, чието главно приходно перо са таксите от погребения. Не исках и да чуя за политика, защото ония, които се занимаваха с нея, винаги оставяха подире си неуредени сметки. Ненавиждах войната, в която никой не побеждава. Отблъскваха ме военните униформи, надянати на живи чучули, и танковете, негодни за пренос на печатарски мастила, лепило и въглища.

Международният хаос обърка всичките ми планове. Вместо каменни въглища и кокс взехме да продаваме дърва за горене, а вместо качествено лепило и печатарско мастило — отвратителни заместители. Непрекъснато прехвърлях капитали в чуждестранни банки или купувах злато, скъпоценности, килими, гори и делови връзки. Веднъж вложих всичките си свободни пари — близо два милиона марки — в персийски килими. Пет години по-късно ги препродадох за четиридесет и осем милиона марки. Непоколебимо следвах житейското правило на Енсио Хюпия: яж, пий и се весели, защото от утре почва пост! Сляпо се подчинявах и на хороскопа, който ми служеше за втори съветник. Съдбата ми действително беше записана на звездите, ала аз погрешно изтълкувах предсказанията на астролозите и сглупих. Виновни преди всичко бяха постоянната неизвестност, страхът и изопнатите ми от безсънието нерви. Иначе положително не бих увеличила отговорностите си и намалила правата си. В средата на септември встъпих във втори брак — не по любов, тъй като този вечен лост на човешката душа изигра в малката ни комедия второстепенна роля, сведена до две-три реплики.

Минният съветник Кале Кананен се бе развеждал дваж, но му се искаше да опита щастието си трети път. Бяхме в делови отношения от години (за пръв път се бяхме срещнали на приема в дома на минния съветник Карюла, когато спечелих милион марки за разголената си гръд). Ни веднъж не бяхме се опитвали да се изиграваме и решихме да се оженим, защото — както се случва най-често — не бяхме се доопознали. Пък ме подведе и хороскопът. Кале Кананен бе роден под знака на Дева, кривеше с ходилата навътре и твърдеше (по-късно и доказа), че е с целомъдрено сърце. Лутанията на Одисей, но не и собствените му скитосвания, будеха недоумение в чистото му като у девица въображение. Той беше рус, имаше привлекателна външност и се обличаше изискано. Умееше да прикрива недостатъците си така майсторски, че едва две седмици след венчавката се натъкнах на трайния му недъг: той се отбиваше всекидневно в кръчмата, за да се тренира в издръжливост, като пиеше на крак, за да контролира способността си да пази равновесие. Обикновено когато се правят изповеди върху миналото, жените премълчават това-онова, а мъжете преувеличават всичко. Колчем мъжкото самохвалство достигне степента на невероятното, квадратният корен трябва да се извади от бутилката коняк, която стои скрита в гардероба на спалнята.

Пропуснахме да направим сватбено пътешествие, но не и да сключим брачен договор. Той в същност беше и много по-важен, понеже любовта може да бъде обща, ала по-разумно е имуществата да си останат разделени. В новото домакинство заведохме две самостоятелни приходо-разходни книги, в които всеки поотделно вписваше заверо-задълженията си.

Кале Кананен беше богат — приблизително шест пъти по-богат от мене. Обзаведохме общ дом на Кулосари, но управленията и канторите на предприятията ни си останаха в центъра на града. Съпругът ми беше влиятелен, радваше се на многобройни приятели, имаше широки връзки сред управниците и куп ловки съветници. Политическите му убеждения приличаха обаче на чорапи: той не можеше да различи левия от десния. Новото ни жилище не се оказа спокоен и приветлив кът, в който човек се оттегля, за да се наслаждава на тихо семейно щастие, а се превърна в оживен хотел-ресторант, където от всички страни се стичаха гости. Те носеха цветя, любезности, безпокойства и пошлости. Запознах се с голям брой

обществеици, които никога не бягаха от обществото. Някои от тези връзки ми донесоха по-късно и известни изгоди. Представителите на висшето общество бяха във възторг от нашите приеми, за които луксозните женски списания поместваха дописки, а булевардните вестници — скандални новини.

Първият месец от брака ни протече в безплодно светско общуване. Ако бях писателка, бих могла да напиша книга за слабостта на финландците да безделничат, да ходят на гости и да пиянствуват. Но мене ме занимаваха изключително стопанските въпроси, затова реших да потърся друго разрешение. Предупредих мъжа си, че чашата на търпението ми е преляла. Той отговори като истински дипломат, че никога не бил чувал някой обществеик да се бил преситил на обществения живот.

— Аз смятах, че ти доставям удоволствие, скъпа ми Мина, — заяви Кале чистосърдечно. — Наистина вложих и малко самолюбие, понеже исках да покажа на всичките си приятели и познати каква възхитителна жена имам.

Той приказваше за възхитителната си жена възхитително наивно, когато изобщо благоволяваше да влезе в разговор с нея. Обикновено това се случваше призори, след като гостите се бяха вече разотишли. Почнах да се убеждавам, че бракът ми представляваше смел скок в тъмнината. Кале Кананен не беше първият, нито последният мъж, който си въобразяваше, че скъпото кожено палто е достатъчно, за да сгрее жената. В действителност няма студени жени, има глупави и себични мъже, които не умеят да стоплят жените. За какво ми бяха празненствата и вечерните тоалети, натрапливите запознанства и салонните комплименти, лъснати на повърхността с лустрото на добрите обноски, когато жадувах единствено за дом и семейство? Жилището ми сепревърна в сборище, което ме караше да копнея за тихо пристанище. Искашеми се да се пренеса в хотел, за да си отдъхна.

Някои хора живеят, за да любят, други — за да ядат, трети — само за да живеят. Представителите на тази последна категория сега намериха подходящо място за упражнение на занятието си. Безброй съветници, директори, министри, депутати и офицери, дори художници и писатели (споменът за тях е още жив, понеже оставиха след себе си грамада неизплатени дългове) се заразполагаха вкъщата ни като у дома си.

А моят съпруг искрено вярваше, че тяхната компания ми носи радост. Споделих тревогите си с Енсио Хюпия. Той се улови за законите:

— Добре че имате брачен договор! В закона за брака, дял трети, глава първа, член шейсет и осми е казано, че всеки от съпрузите може да иска развод, ако по време на сключването на брака е бил неспособен да разсъждава поради временна причина или е бил в друго подобно състояние, или ако…

— Спри, човече божи! — прекъснах правния си съветник. — Не става въпрос за развод, а за нарушение на домашното ми спокойствие.

— Не се тревожи. И тук законът е наш покорен слуга. Наказателният кодекс обявява за престъпление против неприкосновеността на жилището: деянието на лице, което влезе без законно основание и против изявената воля на домакина в чуждо жилище, сграда, оградено място или плавателен съд, независимо от това, на какво основание домакинът владее имота — като собственик, плодоползувател или наемател; деянието на лице, което безпричинно остане в чуждо жилище въпреки поканата на домакина да излезе; деянието на лице, което се вмъкне тайно или се скрие в чуждо жилище, без да знае домакинът. Наказанието за изброените престъпни деяния е глоба до петстотин марки или тъмничен затвор до шест месеца…

— Тъмничен затвор, по-добре тъмничен затвор! — разпалих се аз, защото обикновено си възвръщах доброто настроение, щом Енсио захванеше да декламира наказателните закони като стихотворения. — Единственото средство да се възстанови нарушеният ни домашен покой е да се натикат всичките ни гости в затвора!

Колкото и прозаични да бяха постановленията на наказателния кодекс, те ме вдъхновиха и аз намерих сили да заговоря повторно с мъжа си за загубеното ни семейно спокойствие. Той се изненада твърде много, сякаш му предложих да събира волни помощи в дамска шапка, и рече:

— Но, скъпа ми Мина, ти трябва да влезеш във висшето общество. А и аз покрай тебе си създавам нови връзки. Връзки, миличка, връзки ни са необходими! От четири години поглеждам към министерското кресло…

— Всичко ми прилича на женски корсет, на който човек най-много се наслаждава, когато го види преметнат на гърба на стола.

— Мина, ставаш нетърпима.

— Имам основания да бъда нетърпима.

— Не си достатъчно любезна с гостите. Страниш от тях и не изпълняваш задълженията си на домакиня.

— Задълженията си на домакиня ли?! Че то е напълно излишно! В нашия домашен ресторант вече се смята за проява на добро възпитание самообслужването.

Бистрият поглед на Кале помътня. Мъжът ми не можеше да се отнася с мене като с наемна робиня, която трепери пред всяка негова прищявка, нито като с продажна любовница, която е откупил срещу пожизнена съпружеска пенсия. Той знаеше, че притежавам над тридесет милиона марки, че ръководя безупречно предприятието си и че бих била образцова съпруга, ако не ме заставяше да играя ролята на примамка в лова му на користни връзки. Трижди Кале бе опитвал семейното си щастие (плодовете от предишните му две женитби дозряваха на бракоразводната нива), ала за пръв път попадаше на жена, която внася в къщата нещо друго, освен ненаситни желания и нужди. Моята самостоятелност и стопанска независимост оказваха неприятно въздействие на мъжа, който досега се бе отнасял с жените си като с малки покорни държанки.

Разгорещеният словесен двубой проясни небосклона и намали напрежението. Накрая стигнахме до спогодба, която наподобяваше примирие: всеки се оттегли, за да се подготви за ново решително сражение. Но точно така постъпваха по това време великите нации. Как тогава две незначителни и толкова различни същества, родени на всичко отгоре под съзвездието Дева, можеха да се отклонят от правилото, което беше на мода? Никога двама души не могат да говорят на съвършено еднакъв език и от разноезичието печелят и двамата.

Приемите в нашия дом се поразредиха, навярно защото мнозина от богатите ни познати напуснаха страната. Страхът от война ги изгони в чужбина. Ония, които не се поддадоха на паниката, бяха извикани на временно военно обучение или се озоваха в болницата поради неочаквано появила се стомашна язва. Така или иначе откри ми се възможност поне два пъти в седмицата да се радвам на тиха семейна

обстановка. Наистина мъжът ми продължаваше да бъде порядъчно пиян, но се примирявах с този му непоправим недостатък. Той се наливаше с ракия, защото не знаеше с какво би могъл да я замени и защото, според собствените му слова, „обичал люти питиета и сладки женички“. С последните думи той се мъчеше да ме ласкае, тъй като по онова време формите ми се бяха твърде заоблили. Тъкмо бях навършила тридесет и пет години (бях двадесет и три години по-млада от Кале) и наследствената ми склонност към съблазнителната закръгленост на жените от Възраждането почна да се проявява. Когато на излизане от банята се погледнех в огледалото, откривах, че приличам на главно „В“. Ала решението ми да отслабна огорчи съпруга ми. Той ме зауверява, че съм отговаряла точно на идеала му. Предишните му жени бяха мършави, кокалести и хилави, а той не обичаше да извръща очи назад.

Въпреки напрегнатото международно положение и тревогите, които смазваха всички, чувствувах се щастлива. Съпругът ми проявяваше внимание към мене и още беше в състояние да ме задоволява. Оставях го спокойно да пиянствува, защото смятах, че така поне стои надалече от другите пороци. Кале минаваше за забавен събеседник и умееше да разговаря не само за метална промишленост и за политика. Не беше напълно повърхностен, при все че най-сигурният признак за повърхностност у някого е неговата находчивост. Често се наслаждавах на духовитото игрословие, с което съпругът ми успяваше да се измъква от затруднения. Обикновено бог праща на жената мъж, какъвто не е желала, ала сега ми се струваше, че господ беше сбъркал. Почнах неусетно да се привързвам към Кале, макар и отвреме-навреме да си спомнях с болка в душата за Армас. Действената ми природа успя да изкорени от Кале дълбоко проникналите предубеждения: той се увери най-после, че може да се влюби и в жена, която невинаги се подчинява на волята му. Ако даден мъж твърди, че никога не е обичал, виновни са жените, които са били премного благосклонни към него и са изпълнявали всичките му прищевки. Една вечер през октомври, когато двамата със съпруга ми седяхме насаме в кабинета му, той ми разкри чувствата си:

— Мина, някак не ми приляга поезията, дори и в зачатък, но сега ми се иска да ти изповядам една истина, в която има полъх на поезия: обичам те…

Не се усъмних в искреността на мъжа си. Кале Кананен не беше първият финландски минен съветник, от чиито устни се отронваше тази позната на всички и безкрайно много четена поема. На мъжете тя служи за начален привет към жената, която срещат за пръв път, и се лее от устата им със същата лекота като ругатните. Тя не струва нищо и все пак мъжете веднага си правят сметка колко ще трябва да доплатят. Но понеже нищо не заставяше Кале да прави любовни признания, повярвах в неговата чистосърдечност. А и намирах съвсем естествено съпругът ми да бъде влюбен в мене. Бях млада, способна, достатъчно еротична, физически запазена и не се страхувах от отговорности.

Когато седмица по-късно, в края на октомври, ми се наложи да замина за Стокхолм във връзка с висящи валутни въпроси, почувствувах, че ми е тежко да се разделя с мъжа си, макар и само за няколко дни. Кале ме изпрати до пристанището и ми се стори, че забелязах да се прокрадва в погледа му лъч на вълнение.

Приключих с работата си колкото бе възможно по-бързо и поех обратния път два дни по-рано от предварително уговореното време. Исках да направя приятна изненада на съпруга си, като съкратя самотното му очакване. Бях уверена, че ден и нощ той копнее по мене и от горест се напива до безсъзнание. Това е така свойствено на мъжете, макар и да говорят за твърдост. Жените обикновено са прозаично естествени: независимо дали се отнася до цената на шапката им, до страха им от мишки или до въображаемата заплаха от бактерии, без да говорим за сърдечните им вълнения. Фантазията на мъжете, напротив, отнася мислите им твърде далече от истината и от правдивостта. Мъжът намира винаги неизчерпаеми теми за разговор: собствената му личност и чутовните подвизи, които е извършил или се готви да извърши. Обкръжен от побратимите си по чашка, той има толкова поводи за самопревъзнасяне, че не му остава време, както това се случва с жените, да се вгледа в несъвършенствата на околните или да забележи болките на приятелите си.

Бях положителна, че ще заваря съпруга си в приемната сред тумба весели гости, всеки един, от които си въобразява, че е нещо, а в действителност не представлява нищо. Но прозорците на нашия дом бяха тъмни и от краищата на завесите не се промъкваше и снопче светлина. Шофьорът пренесе куфарите ми в преддверието. Извадих

подаръците, които бях донесла от път, и избързах на пръсти към вътрешните помещения. Къщата беше празна. Вероятно мъжът ми беше отишъл в някой ресторант, за да дири разтуха. Натъкнах се единствено на трудночуващата ни готвачка. Тя си глътна езика, когато ме видя, и се разхълца.

— Добре че госпожата най-после се прибра — изфъфли тя.

— Да не се е случило нещо лошо? — запитах с разтуптяно сърце.

— Не мога да ви кажа нищо.

Тя и нищо не каза, а с тих хленч се прибра в стаичката си. Обхвана ме тревога. Въображението ми зарисува всевъзможни нещастия и злополуки. Положението приличаше на детективски роман, в който подозрението пада върху всички, освен върху читателя. Заразхождах се възбудено нагоре-надолу и най-сетне, за да сложа край на неизвестността, позвъних на Енсио Хюпия. Той бе изнамерил един-единствен начин за употреба на алкохола: да пие, докато загуби способността да си служи с членоразделната реч. Моят правен съветник запелтечи, уверявайки ме, че нищо не бил чувал за мъжа ми, ала подсмърчанията му ми се видяха съмнителни. Енсио смяташе, че се обаждам от Стокхолм, затова ми пожела до скоро виждане в Хелзинки. Затворих телефона и си рекох с жлъч в душата; най-великата грешка на природата е сътворението на мъжа!

Колко разочарована се чувствувах! Бях си въобразила, че ще бъда посрещната съвсем другояче. Жената никога не може да узнае какво представлява щастието, докато не се омъжи, но тогава, уви, е твърде късно. Разтворих куфарите и взех да нареждам дрехите си в гардероба. Идеше ми да се разрева. Плачът е просто и изпитано средство за облекчение на мъката, макар и да увеличава бръчките в ъглите на очите. Внезапно ме обхвана борческият дух на съпругата: няма смисъл да роптая срещу орисията си, а ще покажа в леглото колко пари струвам!

Разгневена влязох в спалнята и запалих лампата. Не съм в състояние да кажа дали останах потресена, смаяна, зашеметена или втрещена, понеже не зная тънкостите на синонимите във финландския език, ала едно мога да заявя: прималя ми, когато зърнах в нашето разкошно брачно легло да спи млада жена с разпилени по възглавницата коси и широко отворени уста. Опитах се да я събудя, но тя се бе унесла в дълбокия безчувствен сън на пияните, та не успях да

я изтръгна от упоеното й състояние. Първоначално реших да повикам полицията, сетне бърза помощ, накрая прислужницата ни. Ала като попремислих, промених плана си: съблякох се и най-спокойно легнах до непознатата. Все пак тя беше жена и в никой случай не по-животинско същество от пияния мъж, до когото бях прекарвала много нощи.

Вгледах се в лицето на неканената гостенка, което беше рядко красиво. Тя беше съвсем млада, не повече от двадесетгодишна. Припомних си думите на Кале, които той бе подхвърлял неведнъж: "Естествено ще си създадем и челяд. Ужасно обичам децата, особено дъщеричките, които са закръглили двайсетака…"

И ето докъде бащинската любов към децата беше довела моя нежен съпруг, минния съветник Кале Кананен. Ставаше излишно да раждам, да обикалям кабинетите на гинеколозите, за да меря ширината на таза си. Мъжът ми сам бе намерил отгледано вече чедо, което бе захвърлил на нашето брачно легло да изтрезнява от пиянството. Разридах се необуздано. Искаше ми се да разкървавя лика на спящата до мене девойка. Никога не бях очаквала такова възмутително безчестие. Сега си обясних коя е причината за предишните разводи на Кале: беше му омръзнало да изневерява все на една и съща жена.

Направих повторен опит да събудя другарката си по легло, но дълбоката й унесеност продължаваше. От отворената уста на момичето излизаха неприятни скимтения. Като слушах тези звуци, съгласих се с еволюционното учение на Дарвин. Навярно съседката ми спадаше към онези улични бозайници, които мислят със сетивата, а чувствуват с периферни нерви, разположени в определени точки от тялото; низши същества, които искрено вярват, че любовта не се различава от гъделичкането, а щастието е равностойно на сития стомах. Малко по малко си възвърнах душевното равновесие. Отново бях в състояние да анализирам и преценявам съжденията си хладно и без да се вълнувам. Мъжката измамност не е само басня. Още на времето си Хайманс[1] бе доказал, че мъжете са по-лъжливи от жените. Числото на абсолютно верните мъже не може изобщо да се установи статистически, тъй като сведенията, давани от самите мъже, не са истински. Стълкновението между мъжа и жената се дължи обикновено на мъжкото коварство, което жената не може да понася непрекъснато. Мъжът почва да

изневерява, колчем не срещне в една и съща жена съчетание от всички неземни добродетели или букет от всички примамливи пороци.

Времето изглажда неравностите и лекува раните. Всеки миг ми се струваше безконечен като вечността. Не можех повече да мразя девойката, която хъркаше до мене. Най-често хората се надпреварват кой пръв да захвърли камък по блудницата, но аз се отказах да участвувам в подобно съревнование. Достатъчно ми беше, че имах в ръцете си брачен договор. Религията е извършила велико дело, като е включила половия живот в числото на смъртните грехове.

Наближаваше полунощ! Непознатата се размърда. Погледнах часовника си. Вече четири часа лежах до нея и си блъсках главата. Неканената гостенка имаше толкова малко дрехи върху тялото си, че не биха й стигнали да прикрие дори изумлението си. Тя полуотвори очи и инстинктивно заопипва с ръка, търсейки кавалера си. Направиха ми впечатление нейните красиви и грижливо поддържани ръце; тяхната красота будеше завист. Девойката докосна с върха на пръстите си рамото ми и промърмори нещо неразбрано. Внезапно тя се стресна, отвори очи, привдигна глава и процеди през зъби:

— Кале!… Хей!… Дявол го взел!…

Сетне тя замижа и почна да разтрива клепачите си. Най-после успя с усилие да стане, приседна и възкликна смаяна:

— Я гледай!… Ти коя си ма?

— Същият въпрос исках да ви задам и аз — отвърнах спокойно.

Съзнанието на пияната жена се възвръщаше бавно и колкото повече се проясняваше, толкова изненадата й растеше:

— Слушайте, няма ли да ми кажете коя сте? Стига сте ми продавали фасони — сопна се тя с езика на простолюдието и взе да разтрива без стеснение бедрата си, по които личаха следи от груби милувки.

— Аз съм домакинята на тоя дом — натъртих. — А вие коя сте?

— Добра приятелка на Кале. Ах, вие сте домакинята? Така ли! Пък аз мислех, че домакинка е оная глуха бабишкера, дето даваше яденето. Ами защо си дошла тук да спиш? Такъв ли е у вас обичаят?

— Да. Такъв е обикновено при брака.

— При какво?!

На непознатата не й прилягаше да се смее, защото от смеха образът й погрозняваше, а освен това се кикотеше грубо и просташки.

Съседката ми ме тупна безцеремонно по рамото:

— Слушай, не искаш ли да си говорим на ти? По ми е лесно.

— Как те викат?

— Марюка. Името е малко баламско, ама мъжете си падат по него.

— Аз пък…

— Да не кажеш нещо, че те мразя?

— … се наричам Мина…

— Мина! Вярно ли ма? Мина! Ой, ой! Твоите старци трябва да са имали бръмбари в главата, щом са те кръстили така…

Новата ми позната присегна към нощното шкафче, за да вземе цигара, и разкри голотата си. Макар и да имаше опасност да се събуди в мене чувството на ревност, бях принудена да призная, че девойката беше необикновено хубава. Не можеше да бъде паднала, защото едва ли някога се бе издигала. Представляваше своеобразно дете на природата: знаеше, че ледът е студен, че огънят пари, че иглите са остри, че оцетът е кисел, но не подозираше, че е неприлично да се лежи в леглото на семеен мъж и да се пушат цигарите на домакина без разрешение.

— Не мога да търпя да се пуши в леглото — казах леко раздразнена, когато съседката ми запали цигара, изтегна се на едната си страна и извърна лице към мене.

— Защо да не можеш да търпиш? И Кале пуши.

— И на него не позволявам.

— Хубаво де, защо се косиш?

— Защото на пода можеш да изръсиш пепел не само от цигарата, но и от себе си. Най-вече, когато човек е в такова състояние.

— Знаеш, не ти разбрах приказката. Говориш много купешки. Ама да оставим това настрана. Няма да се караме. Само да смукна още дваж.

Момичето угаси цигарата, погледна ме изпитателно и подкачи недоверчиво:

— Слушай ма, я кажи как успяваш да командуваш Кале? Аз хич не мога.

— Съпругата може.

Девойката се изплаши и несъзнателно покри с ръце голите си гърди. Гласът й се разтрепери:

— Казваш, че си… Ама ти на Кале жена ли си? Исках да кажа, наистина ли Кале е женен?

— Да, женен е…

Образът на гостенката ми се промени почти до неузнаваемост. Ръчичките й се свиха на пестници и тя заахка, задържайки с мъка сълзите си:

— Ах, свиня! Ах, свиня!… Можех да си намеря друг… И по-хубав… И по-млад…

Тя се разплака, подобно на човек, който с ужас забелязва, че против волята си всичкото време е приказвал искрено и открито. Сега ние, две разочаровани и измамени жени, потънахме в продължително мълчание, размишлявайки върху истината на живота. Според критериите на логиката истината се установява единствено по тъждеството между съжденията, но обикновено тази истина се пести, защото се среща твърде рядко. В този миг трудно беше да се прецени коя от нас двете беше по-нещастната и се нуждаеше повече от утеха. На тази тема би могло да се напише роман, ала тогава едва ли някой би повярвал в истинността на съдържанието му.

Негласно реших как да се държа занапред. Отново си спомних със задоволство за брачния договор. Моят непреклонен характер нямаше да приеме в никакъв случай пазарлъци и компромиси. Планът ми почна да кристализира и да добива своя окончателен вид. Не намирах за недостойно аз да диктувам условията и да упражня политика на натиск. Мъжът ми трябваше да изкупи унижението, на което ме бе подложил, като прехвърли на мое име най-малко петнадесет милиона акции от промишлени предприятия.

— Имаш ли професия? — запитах другарката си по съдба, която постепенно се поуспокои и на която разреших да запали цигара и да я изпуши в леглото.

— Да. Маникюристка съм, само че временно съм без работа.

Маникюристка! Значи — жена на ръчния труд — в буквалния смисъл на израза, която си припечелва хляба с кръстосани ръце — пак в буквалния смисъл на израза, защото кръстосва своите ръце с тези на клиентките. Ето къде се криеше тайната на нейните красиви и грижливо поддържани ръце. Посестримата ми заразтрива слепите си очи и изпъшка:

— Ох, мамичко! Още съм съвсем гроги.

— Гроги?

— Е да, исках да кажа — поркана.

— Не те разбирам.

— Не ме разбираш ли? И таз добра! Тогава кажи го де: намъзгана или натряскана, или както сега му викат — вързала кънките. Препих. Кале ми наливаше всичко в устата. Искаше да ме накърка.

Малката работничка на ръчния труд имаше болезнен вид. Дадох й прах против главоболие, после и аз взех един. Момичето ме запита съчувствено:

— И ти ли си препила?

— Не. Не понасям никакъв алкохол, а тютюна — още по-малко.

— Така ли! Да не си нещо съботянка?

— Не — отговорих, макар и да не разбрах въпроса.

Грешниците не са никаква рядкост на земята (както и ангелите не са рядкост на небето), затова не възнамерявах да причисля малката маникюристка в разреда на професионалните уличници. Напротив, тя стана в очите ми бяла като снежна овесарка, когато разбрах по какъв лукав начин я беше подвел съпругът ми. Девойката имала слабост към евтините украшения, хубавите рокли, а най-великият й блян бил да достигне до брачното легло, където очаквала едновременно да дава и да получава. Никакви задълбочени мисли не виреха в мозъка на момичето, където кълняха единствено приумиците на вечно дете и вярата в човешката почтеност.

— На колко си години? — попитах.

— Скоро ще навърша двайсет и три.

— Изглеждаш много по-млада.

— Нали? Аз затова и преметнах Кале, че се въртя около деветнайсетте. Ами ти на колко си години?

— На трийсет и пет.

— Брей, да не повярваш! Изглеждаш по-млада. Слушай, с какво се мажеш, та кожата ти е толкова гладка?

— С нищо. . .

— И аз не се мажа с нищо, ама хазайката ми се маже с „Мусон“. Чакай да те питам още нещо. Как е Кале: бива ли го, а?

Настръхнах цяла. Безсрамието на гостенката ми взе да ме дразни. Не можех да се примиря, че нарича мъжа ми направо Кале. Бях си въобразила, че ще бъда последната любов в живота на съпруга ми,

както той навярно разчиташе, че ще бъда неговото първо увлечение. Оставих нескромния въпрос без ответ. Поясних уклончиво, че Кале умее да се весели и да се забавлява. Помъчих се да насоча мислите на съседката си към други области. Заразпитвах я за семейството и за образованието й. Тя нямаше дом, а от училище помнеше единствено междучасията. Момичето беше волна птичка, но не и скитница. Не го спираха ни задръжки, ни комплекси.

— Отдавна ли се познаваш с минния съветник?

— С кого рече?

— С минния съветник. С мъжа ми.

— Брей, че Кале минен съветник ли е?

— Да.

— А мене ме върза, че бил стар ерген. Затова не бива да се вярва на мъжете. Е, щом е минен съветник, ще е важна клечка?

Не отвърнах. Някои от познатите ми „клечки“ бяха действително толкова важни, сякаш те бяха родили прадедите си. Случва се на човек да му дожалее, като ги гледа как безполезно си пръскат парите, без да има възможност да им помогне.

Другарката ми по легло запресуква между пръстите си своя гердан от фалшиви перли и провлече замечтано:

— Е-ех, срещала съм и благородни мъже! По едно време ходех с едно радиотелеграфистче. Ех, че хубаво момче беше!

— Защо не се оженихте?

— Защо де, кажи! Трябваше да кова желязото, дорде беше горещо. Ама тогава Яска беше без работа, а аз още ходех на училище. Сетне той се ожени за друга. Да знаеш само каква дропла! Да видиш каква човка, каква трътка, какви криви крака и ръце, та да ти се отще! Кой каквото и да казва, ама мъжете имат понякога отвратителен вкус!

— Съгласна съм. Те изобщо нямат вкус, а единствено похотливост и ловно обоняние.

— Така ли? Аз пък не знаех!

Уви, нещастницата не знаеше и много други неща. Тя единствено вярваше. Тя вярваше, че като се целува, човек облекчава самотата си; че първата целувка се получава само веднъж в живота и се запазва в спомените дори тогава, когато последната целувка се забрави; тя вярваше, че настроенията у жените се менят по-често, отколкото у мъжете, затова са и по-чисти; но тя не можеше да повярва, че един мъж

е способен да излъже в една и съща вечер две жени. Опитах се да й разясня — изхождайки естествено от личния си опит, че мъжът е своеобразен скитник, чието въображение всякога изпреварва действителността. Той безгрижно препуска напред, както устремно се спускат бримките на износен дамски чорап, който обуваме за последен път. Мъжът вижда постоянно рая пред очите си, а ада той съзира чак когато не му останат сили за нови миткания. Жената, напротив, мечтае винаги за тих подслон и за безоблачно щастие. Поведението на жените се установява с помощта на научни статистики, които са меродавни, докато статистиката върху мъжете не доказва друго, освен печалния факт, че брачните двойки във Финландия се състоят от по две половини и едната половина са мъже…

— Прощавай, не се сърди, че съм толкова застреляна — прекъсна ме посестримата ми по участ. — Нали ти казах, че на училище не ходих дълго. Ама все пак ми се струва, че не всички мъже са дотам невъзможни. И те ни носят понякога радости….

— Да… Понякога… Ти обаче не ми отговори на въпроса — откога се познаваш с Кале?

— Ай, не казах ли? Познаваме се… Не се ежи! Ехе, ще станат вече две години, откак се срещнахме за пръв път.

— На улицата ли?

Нощната ми приятелка се начумери:

— Е, прекаляваш! Не съм я дотам докарала работата. Мъжете все още се лепят по мене и другаде! Бяхме в някакъв ресторант. Кале се беше нарязал така, че езикът му се беше вързал на фльонга. Сетне отидохме в хотела да продължим. През всичкото време мислех, че Кале е проповедник.

— Проповедник?

— Да, защото приказваше толкова хубаво. Той беше първият мъж, който ми говореше така сладко, сякаш четеше от библията. Разправяше, че коремът ми е олтар, а гърдите ми са орган… И много други хубави неща, които могат да се кажат изобщо на една жена. Но сега виждам, че всичко е било само лъжа, чиста…

Девойката употреби една крайно некрасива финска дума, която се среща много често в нашата млада художествена проза, и се разхленчи.

— Хм-м, може да не е било и лъжа! — прошепнах с въздишка по-скоро на себе си. — Редовно ли се виждахте напоследък?

— Веднъж-дваж седмично. Предимно през деня, защото сега съм без работа. Да си кажа правичката, Кале беше знаменит. Всякога ми носеше подаръци, но за женитба не даваше дума да се продума. Сещаш се, нали, къде му беше болното място?

— Естествено! Така е при всички женени мъже.

— Ама той през всичкото време се кълнеше, че е стар ергенин.

— Жената на стария ерген е стара мома, а децата му са обикновено с примерно поведение…

— Така ли! И аз да не зная!…

Случайността — не съдбата, нито провидението — прекъсна нашата беседа. От преддверието долетя шум и виканица. Наострих уши. Красивата маникюристка ме погледна озадачено.

— Мъжът ми се прибира — прошепнах невъзмутимо.

— Олеле! Ами сега какво ще стане?…

— Стой си на мястото спокойно! Той по навик е много великодушен и щедър с продавачките на „Сотахуто“[2] и с любовниците си.

— А с тебе?

— Скоро ще разберем и това.

Описах толкова надълго и нашироко събитията от началото на нощта, защото клеветите — тези неуморими бегачи на дълги разстояния — продължиха дълги години след развода ни да сипят кал върху мен и да ме чернят. Не намирам за уместно да се впускам в повече подробности, но ще спомена съвсем накратко, че Енсио Хюпия, който се зае с делото по развода ми, се позова на следните доводи:

а) Съпругът ми, минният съветник Кале Кананен, беше поддържал през цялото времетраене на третия си брак близки връзки с двадесет и три годишната маникюристка, за която разказах по-горе, както и с една двадесет и една годишна келнерка, върху която не желая да се спирам, понеже в духовно отношение беше пълнокръвна близначка на маникюристката.

б) Съпругът ми беше изневерил най-напред на законната си съпруга, като беше довел в къщата ни маникюристката. Сетне беше

изневерил на маникюристката, като беше примамил в дома ни келнерката, подир, което в изблик на малодушие беше офейкал оставяйки двете си любовници под моя опека.

в) Двете жени бяха готови да потвърдят под клетва, че съпругът ми се представил пред тях за ерген — нещо, което в наши дни е повсеместно явление и не се счита изобщо за осъдителна проява; подлъгвайки всяка една поотделно с обещание за женитба и с подаръци, съпругът ми беше склонил момичетата да му се отдадат, без обаче да им достави очакваната наслада, вследствие на което той само се бе изложил и изпаднал в състояние, напомнящо психично вцепенение.

Цели два дни не можах да се отърва от маникюристката и от келнерката, които сключиха помежду си договор за приятелство и взаимопомощ. Тези малки вещици владееха до съвършенство благородното изнудваческо изкуство. Понеже съпругът ми отсъствуваше, влязох в ролята на негова пълномощница. Платих на двете хубавици наема на квартирата им за следния месец и им дадох пари за храна по за два месеца и по пет хиляди марки обезщетение за претърпени душевни страдания, или всичко шестнадесет хиляди марки. Момичетата от своя страна ми издадоха с готовност разписки, които впоследствие представих на мъжа си. Той ги откупи от мене с неохота, твърдейки, че пет хиляди марки обезщетение за претърпени душевни страдания било невероятно скъпо, тъй като той в същност бил доставил на девойките само душевни наслади.

Най-често хората намират за своите грозни постъпки красиви оправдания. Но Кале, когато най-сетне се прибра от скитосванията си, не направи дори опит да разхубавява прегрешението си, а изповяда чистосърдечно:

— Положението е крайно позорно. Нищо не ме извинява. Какви свине сме ние мъжете!…

— Не говори от името на всички мъже — прекъснах съпруга си погнусена.

— Добре, няма да говоря. Признавам честно, че съм същинско прасе…

— Кажи направо свиня, или по-скоро нерез!

— Както ти е угодно. Живях наистина като свиня…

— И занапред ще продължаваш да живееш като свиня, но аз нямам намерение да се занимавам повече със свине. Не съм се родила свинарка.

— Така е, разбира се. Само че…

— Какво?

— Хм-м… Исках да забележа само, че всички съпруги са, коя повече, коя по-малко, свинарки. Разликата е, мила ми Мина, че ти си най-прекрасната свинарка на света.

— Най-прекрасната свинарка, която е решила да се раздели със свинарството!

Мъжът ми ококори очи.

— Да се раздели със свинарството!?… Какво искаш да кажеш? — запита той изумено.

— Казах го в дословния смисъл на израза. Можеш да се ожениш за маникюристката и да ощастливиш майка й, която са прибрали в приют за просяци. Енсио Хюпия ще води делото ми.

По-безопасно е човек да дразни куче, отколкото мъж; кучето се разлайва, а мъжът се напива и почва да се отнася с жена си като с куче. Сега това се случи и с мене. Трябваше да слушам хулите, че съм най-ограниченото създание на света, че по ми прилягало да бъда евангелистка или калугерка, или скаутска отрядничка. Аз търпях ругатните миг-два, че като ме прихванеха дяволите, забравях всичко и нанасях на съпруга си ляво кроше в диафрагмата. Как благославях американското средно училище, където и момичетата изучават бокс! Колко леко ми беше да се справям при нужда с мъжете, без да ми се налага да диря спасение в словесните усуквания, към които имат слабост представителите на силния пол. Кале Кананен обичаше да се хвали със своя консерватизъм. Скоро открих на какво се дължеше тази консервативност: съпругът ми беше свръхчувствителен към бой и премного дебел, за да може да бяга. По отношение на последното, изглежда, имах грешка, защото още при първите въздушни нападения над Хелзинки той хукна най-напред за Швеция, а оттам за Съединените щати.

Чувала съм да разправят, че само истинската лейди може да направи мъжа джентълмен. Кале Кананен постъпи все пак джентълменски и прие поставените от мене условия за развод. Непосредствено след края на Зимната война нашите опитни правници

се заловиха с любимите си занимания и още през май 1940 година станах отново свободна жена. Вторият ми опит да заживея под един покрив с мъж, роден под съзвездието Дева, ми донесе четиринадесет милиона марки в акции от промишлени предприятия и разкошна вила на Кулосари.

Прастара и нелепа условност не позволява да се говори истината за мъжете. На жената е запретено да надниква в техните чертози под страх да бъде жигосана като разпространителка на лъжа и измама. Митът за женското коварство е създаден от поетите, защото те са по-изобретателни от учените. Ала между нас казано, не можем да не се съгласим, че сегиз-тогиз вродената склонност на жената към преструвки и превземки представлява пречка за пълното тържество на женските интереси.

---

[1] Херардюс Хайманс (1857–1930) — холандски философ и психолог, застъпник на психическия монизъм. — Б.пр. ↑

[2] Сотахуто (= „Боен зов“ по английския седмичник „War Cry“) — периодичен вестник на Армията на спасението във Финландия. Армията на спасението е протестантска верска организация, изградена на военни начала. — Б.пр. ↑

ГЛАВА ДЕВЕТА

Годините на войната бяха времена на продължителна борба, която човек трябваше да води, за да си осигури безопасно жилище, да си създаде удобства за живот и да трупа пари. По липса на работна ръка се наложи да изоставим част от производствената дейност на концерна „Карлсон“. В замяна основахме нови предприятия, които заработиха за общественото благо с обществени средства. Оказа се, че е най-изгодно човек да бъде собственик на гори, понеже държавата беше създала вече мрежа за разпределение на горивото. Доставката на дърва за отопление и на трупчета за автомобилните, газгенератори, с които се задоволяваха нуждите на гражданството и на многобройните обществени учреждения, ми донесе нови високи отличия, нови връзки, добри печалби и правото да говоря на ти с министрите и генералите. Преходът към купонната система създаде предпоставки за прекратяване на рекламата. Поетът Хеймонен, който на времето си допринесе толкова за блестящото представяне на колите ПУ, и четиримата му помощници бяха освободени от служба. Благодарение на връзките си не допуснах все пак те да се озоват в дома на покойниците, сражавайки се на фронта за род и вяра. Настаних ги като опълченци в Държавното осведомително бюро, където получиха незабавно чин на нестроеви военнослужещи и пагони с куп звезди.

Енсио Хюпия също се измъкна от огнената линия. Той бе привлечен към интендантството в поделението, което ръководеше доставките на отоплителни материали от концерна „Карлсон“. И той съумя да използува войната по подобие на мнозина други, за да купува и да продава тихо и спокойно. Енсио измисляше непрестанно нови и нови заместители, производството, на които се поверяваше от властите на нашето предприятие. Всички възрастни читатели още помнят върховните постижения на домашната ни промишленост в областта на заместителите: спалните чаршафи и долното бельо от хартия; прочутият пудинг от прах „Пим-пам“, който се приготовляваше от целулоза; направения от дърво универсален домакински уред, който

можеше да се използува едновременно като тъкачен стан, шевна машина, походно легло, детска количка и подвижен бюфет. Всички тези чудеса бяха производство на концерна „Карлсон“, за чието преуспяване залягаха министерството на общественото снабдяване, главното интендантство и лично поддиректорът на концерна Енсио Хюпия.

Когато войната завърши, узнах с учудване, че съм била оказала неоценими услуги на отечеството, задето съм развила промишления отрасъл на заместителите. Не ми оставаше друго, освен да се съглася с истината, че животът е комедия за ония, които разсъждават, и трагедия за ония, които чувствуват. Несъмнено изпитах задоволство, че мъжете, които държаха в ръцете си юздите на държавното управление, най-после се решиха да признаят и приноса на жените. Каквото и да се говори, американецът Менкен[1] е имал право да поддържа преди тридесетина години, че и мъжете могат да имат мозък. В моята обична родина, където господствуват жените, предположението на Менкен бе посрещнато с възторг, докато то бе осмяно в Европа, и особено във Финландия, където вироглавите пърчове — тези самозвани галеници на творението — отреждат на жената място единствено край огнището и край люлката. Нима сладкодумният Бокачо не е показал, че женският ум не само е в състояние да се състезава с мъжкия, но може понякога и да го победи? Жената от Възраждането е считала за голяма чест да твърдят за нея, че притежава ум и характер, които не отстъпват на мъжките. Ала по всяка вероятност във Финландия духът на Възраждането проникна едва по време на Втората световна война, когато се забеляза, че жената е годна и за друго, освен да мъкне вар и тухли и да ражда деца на мъжа си, чието виеше дарование се изразява в способността му да я оплодява. Във всеки случай останах с впечатлението, че през напрегнатите години на войната нашите държавници бяха чели усърдно „Декамерон“, иначе едва ли биха проявили готовност да дирят услугите ми и да ме облекат с такова доверие. Един от членовете на правителството, който не страдаше от предразсъдъци и бе се освободил от закостенелите догми на отживялото монашеско богословие, ме покани при себе си и ме замоли за помощ. Той вероятно знаеше, че да бъдеш човек означава много, но да бъдеш жена означава още повече, особено когато жената е успяла със собствени сили да си създаде завидно състояние и широки връзки.

Министърът започна с ласкателства върху външността ми, познанията ми на езици и американския ми произход, сетне продължи тържествено:

— Мадам, ще положа всички усилия, за да бъдете наградена с най-високия орден, който изобщо е бил даван у нас на жена.

Той ме погледна въпросително, сякаш очакваше буен изблик на благодарност от моя страна. Но аз отвърнах откровено:

— Нямам особено влечение към високите отличия, защото мога да ги нося само на големи тържества. Предпочитам украшения, които могат да се носят с всекидневно облекло. Ала не и перли — от тях имам предостатъчно.

Изглежда, министърът си беше въобразил, че съм обикновено военновременно парвеню или търгашка по американски образец, или най-после — чистокръвна представителка на вида Homo stultus[2], чиято теория за ценностите не се отличава с особена сложност: ти на мене — аз на тебе!

Той се засмя под мустак, смукна палеца си като дете, което искат да откъснат от майчината гръд, и продължи с рядко великодушие:

— Освен това, мадам, имам и друга приятна изненада за вас: в най-близко бъдеще ще предложа на председателя на републиката да ви отличи с титлата: стопанска съветница.

— Дава ли тази титла право на пенсия? — запитах без заобикалки.

— Уви, не. Обаче гербовият налог за получаване на почетното звание ще бъде заплатен от хазната…

— Не би ли било по-разумно да се спести държавната пара?

— Вие как мислите?

— Да се спести!

Бях навикнала мъжете да обръщат против мене всичко, каквото им казвах. Ала този господин се яви неочаквано изключение. Той запревъзнася гражданското ми съзнание и готовността ми за жертви, докато накрая премина към ядката на разговора:

— Мадам, обществото все още се нуждае от вашата помощ. В страната ни цари велика оскъдица. Нас всички ни застрашава глад…

— Господин министре — отзовах се съчувствено, — защо да ви не услужа? Мога да ви намеря кафе, захар, масло, брашно, конфитюри,

тютюневи изделия, изобщо всичко, от което се нуждаете. Естествено на свободни цени.

Събеседникът ми изблещи очи, отиде до вратата, за да провери дали някой не подслушва, и прошепна:

— Мадам, предложението ви ме интересува. Горе-долу имам всичко, само кафе ми липсва. Вижте някое и друго килце…

— Кафе можете да си купите от магазините.

— От магазините?!

— Да, от магазините. А също и всички други деликатеси. Те се продават свободно с благотворителна цел, затова цената им е възвисочка. Идната седмица пристига кораб с ориенталска халва, която с разрешение на комисарството ще се разпродаде в полза на мохамеданските сирачета. Освен това съвсем наскоро ще се пусне по магазините нова партида кафе, сушелки, цигари, френски предпазители, дамско бельо, астраганени палта, бонбони, детски играчки и шушони; тези стоки ще се продават на свободни цени в полза на болните от струпеи кърмачета, изгубилите формата си спортисти, полковнишките вдовици и извънбрачните деца на бившите министри. Както виждате, оскъдицата не е плод на липсата, защото блага за общо употребление има, а е последица от слабата покупателна възможност.

— Права сте, мадам. Наистина липсва ни покупателна сила! Че какво представлява у нас министерската заплата? Едва колкото да купиш онова, което ти се полага по купоните…

Дожаля ми, от сърце ми дожаля за човечеца. Той навярно беше изгубил всякакво самоуважение и беше добил характера на жена, та сега цялото му достойнство се изразяваше в огромните размери на писалищната му маса. Скоро министърът се овладя и си спомни своите служебни задължения:

— Мадам, добре че се отвори дума за благотворителност, та да ви изложа истинската причина, поради която се осмелих да ви безпокоя. В страната има близо четири милиона души, които не са в състояние да си набавят стоки по благотворителни цени. Наш дълг е да помогнем на тези граждани. Разгледах вече въпроса с колегите си и единодушно се спряхме на вас. Вие сте родена и израснала в Америка, макар и да сте приела финландско гражданство преди двадесет и три години. Сега разчитаме на вашата готовност за услуги, затова ви моля

най-приятелски да ми отговорите на следните въпроси: а) Бихте ли се съгласили да ви пратим в Съединените щати, за да организирате събирането на волни пожертвования? б) Кога бихте могли да заминете и при какви условия? в) Имате ли някакви особени желания?

Поисках да ми се дадат няколко дни, за да си помисля. Високопоставеният молител на услугите ми настоя:

— Не се съмнявам, че ще призовете цялата си съобразителност, за да превъзмогнете затрудненията. Но по лесноразбираеми причини не можем все пак да ви изпроводим като наша официална представителка, а ще ви пратим като „посланица на добрата воля“.

— Гениално измислено, понеже най-често за наши посланици се избират честни мъже с неопетнено име, на които се възлага за задача да лъжат в чужбина…

Забележката ми не можеше да бъде по вкуса на моя събеседник, който навярно беше свикнал жените да изказват мненията си със затворена уста. Въпреки лекото си раздразнение той продължи да разговаря непринудено. Изглежда, знаеше, че винаги е за предпочитане да откриеш в нахапана ябълка цял, отколкото половин червей. Министърът излезе толкова красноречив, че съумя да ме склони да се нагърбя с поръчението, което вдъхнови американските финландци да прочистят таванските си дрешници. Колкото се отнася до благотворителността, тя облагодетелствува, разбира се, най-напред мене самата. Държавата ми заплати пътните до родината ми, даде ми добри представителни пари и щедро ме отрупа с други изгоди.

Беше рисковано да оставя върховното ръководство на предприятието си в ръцете на Енсио Хюпия, при все че той ми помагаше с делова гъвкавост от години. Не се съмнявах в честността му (правникът, на когото потръгне в живота, е винаги честен!), а в силата на волята му, която лесно се кършеше под упойката на алкохолните пари. Подобно на всички познати и признати пияници Енсио почна да страда от мания за величие: за кабинета си поръча най-голямото писалище във Финландия и три пъти в годината караше художниците да рисуват портрета му. Взе да гради въздушни кули, на които никой не би могъл да се изкачи, и навремени говореше за бога като за свой ортак. Преди да тръгна на път, оставих на Енсио Хюпия камара нареждания, които той си записа най-добросъвестно, за да не ги забрави. Опитах се да ударя на чувства. Знаех, че мъжете лесно

шупват, щом жената похвали силата им, затова нарочно натиснах този удобен клавиш:

— От години оказваш незаменими услуги на концерна „Карлсон“ и на мене лично. Ти беше предан и в малкото, и в голямото. Затова заминавам за пет седмици със спокойно сърце.

Енсио Хюпия помълча-помълча, сетне провлече:

— Ама че го рече, Мина! Също като на умряло! Но „остави грижи и тъги“ — пее поетът. Уверявам те, че ще се помъча да се справя с всичко безупречно и да запазя непомрачено сътрудничеството ни. При нужда ще се обърна и към закона.

Той чукна с пръст сборника със закони, който лежеше на масата му, и се оживи:

— Ей, това е обезсмъртен шедьовър, който още не са снели на филм.

Възхитен от остроумието си, той се разсмя, както е обичайно за мъжете, и се опита да зарази и мене с веселостта си. Точно според словата на американската киноартистка Нина Тути: „Смей се и приятелите ти ще се развеселят. Разплачи се и ще развалиш хубавия си грим!“

Но аз нито се разсмях, нито се разплаках, а само подадох на заместника си ключовете от кабинета ми и му казах довиждане.

След двадесет и три годишно отсъствие отново се озовах в родината си на пети октомври 1945 година. Бях останала вярна на хороскопа си, който ми препоръчваше да търся в чужда земя щастие, богатство и съпруг, роден под знака на Дева. За две десетилетия пред очите ми се извървяха пълчища мъже — „деви“, два пъти се омъжвах за съпрузи — „деви“, и богатството ме споходи, ала все още продължавах да гоня щастието. Кой знае дали щастието на моя живот не се състоеше именно в това неуморно дирене.

Пропуснах да разкажа за участта на майка ми, която също като мене беше тръгнала на лов за щастие. Преди повече от десетина години тя се върна в Америка и се омъжи за един фермер от Уисконсин; по време на войната се прехвърли във Флорида, разведе се с фермера и се омъжи за един шофьор, който беше двадесет години по-млад от нея; по-късно се разведе и с шофьора, отвори си кръчмичка в

Лантана и загина от автомобилна злополука през 1943 година. В наши дни на пешеходеца му са нужни криле и — твърде често той ги получава…

Следователно не ми се налагаше да се срещам с роднини, ни да проливам сълзи на мъка и на радост при свиждането и още по-малко да подарявам порцеланови статуетки „Арабия“, фронтовашки резбарски изделия, фински ножове и калевалски украшения. Носех единствено неофициални просяшки привети и същевременно, все така неофициално, се заех да си създам лични делови връзки. Постъпвах напълно безкористно като американските бизнесмени, католическите духовници, англичаните по време на Опиумната война и някои финландски благотворителни дружества: непоколебимо вярвах, че щом концернът „Карлсон“ преуспява, процъфтява и цяла Финландия…

Четири пълни седмици обикалях областите от Новия свят, които бяха населени с финландци. Докато мозъкът ми почиваше, езикът ми мелеше като воденица; биех на чувства, рисувах сърцераздирателни картини, но все пак се пазех от неправдоподобните преувеличения. Съчувствието и състраданието тласкаха хората към действие. Волните помощи за Финландия почнаха да растат като държавен дълг. Един след друг кораби запренасяха даренията от нюйоркския бряг към далечната северна страна, където населението преминаваше подготвителен курс как да живее от подаяния и обществена просия. Гражданите свикнаха да считат труда за унизителен способ за печелене на пари, докато получената под формата на милостиня риза повдигаше човешкото им самочувствие и засилваше вярата им в християнското милосърдие! Помощната акция извика на бял свят низ от нови занятия: търговци на найлонови чорапи и на кафе, валутни сарафи, издирвачи на адреси и просбописци. Финландското консулство в Ню Йорк и адресното бюро на Армията на спасението бяха задръстени от трогателни изблици на роднинска обич към отдавна забравени американски братовчеди, чиито адреси сега се търсеха. Кайналайнците[3] от пустинните мочурища вкусиха най-после американска дъвка. Говедарките, на които бе додеяло от бодливите вълнени навуща, надянаха на дебелите си крака найлонови чорапи. Дядките от старопиталищата украсиха вратовете си с пъстроцветни връзки. Наистина животът заприлича на сън!

Оказа се, че е вълшебно нещо да играеш ролята на „пратеница на добрата воля“ и да раздаваш наляво и надясно благодарствени усмивки. Множество американски женски дружества ме провъзгласиха за своя почетна членка. Не една знаменитост обеща да дойде да се пързаля със ски в Лапландия, особено през лятото, когато слънцето е най-високо и снегът е най-хлъзгав.

Един ден в стаята ми в хотела (бях отседнала в нюйоркския „Уолдорф Астория“, понеже пътувах на държавни разноски и представлявах обществената благотворителност) се яви жена на средна възраст и се представи сама като мисиз Рейчел Търнък. Тя беше облечена елегантно; грижливо изписаното й лице се покриваше и разхубавяваше от воалетка, която се спускаше чак до брадичката й. На тъмно гостенката ми положително би изглеждала красива, ако нейният дебел и гъгнив глас не будеше мигновено в съзнанието представа за негърския певец Армстронг. С чувството на човек, който се намира в дома си, неканената посетителка се разположи в едно кресло, преметна крак върху крак и без да вдига воалетката, подхвана:

— Мисиз Карлсон-Канен — пфу-у, че гадно, име! — от утринния бюлетин за гостите на нашия хотел научих за вас и веднага си рекох: ето тъкмо жена, каквато ми трябва! Я ми кажете на колко възлиза състоянието ви и какъв е годишният ви доход? Разбира се, всичко обърнато в долари, защото от вашите пари не разбирам нищо.

Отговорих твърде неопределено и същевременно се оплаках от непосилните данъци.

— И тук са непоносими — съгласи се мисис Търнък. — Данъците ни смъкват кожата от гърба, но пък и допринасят за развитието на мозъка. И аз съм стопанска деятелка като вас; притежавам няколко товарни кораба, кланица, пивоварна фабрика и някои други по-дребни предприятия, но не мога да се начудя как можете да се оправите с толкова малко в тая Финландия — Финландия, така ли беше? Аз с мъка свързвам двата края, а при това облагаемият ми годишен доход чувствително превишава осем милиона долара. Какво ще кажете, ако поръчаме да ни донесат уиски?

— Благодаря, не пия…

— Тогава коняк? Хубав френски коняк?

— Благодаря, и коняк не пия. Не употребявам никакъв алкохол.

— Никакъв!? А пури пушите ли?

— Тютюн понасям още по-малко.

Мисис Търнък повдигна воалетката си и се втренчи продължително в мене. Изведнъж лицето й се озари от усмивката на прозрението. Тя възкликна:

— Уф, мисиз Карлсон-Кананен — какво отвратително име за произнасяне на американски! — съвсем забравих, че сте бедна финландска капиталистка! Имайте пред вид, че аз каня!

— Благодаря, дори и в този случай не ще приема. Аз съм пълна въздържателка.

Чудноватата гостенка спусна воалетката на лицето си и без да се стеснява, продължи да бърбори зад найлоновата мрежа:

— И аз не пия много. Не повече от пинта[4] уиски на ден. Нали нямате нищо против, ако?…

Тя не дочака ответ, а стана бързо, взе от масата чашата за вода и извади от чантата си плоско стъкло с уиски.

— Не желаете ли вода? — предложих любезно.

— О-о-о, не. Пия уискито чисто. И без това пълнея. Вода употребявам само за поливане на цветята и за аквариума. Покойният ми съпруг — о-о-о, какъв вонящ бръмбар беше! — можеше по цял ден да кисне във водата. Той изобщо страдаше от какви ли не налудничави приумици. Веднъж, когато, бяхме на пътешествие из Италия — о-о-о, каква сиромашка и грозна страна! — Бруус го прихвана нещо и се запъна да купи в брой кулата в Пиза. Знаете я, нали, оная стара, изкривена кула? Той беше наумил да я събори, да номерира камъните й един по един да ги пренесе в Масачузетс, където по онова време имахме стопанство, и да построи наново кулата. Слава богу, че ония гламави пизанци (може ли човек да ги нарече другояче!?) не се съгласиха да продадат кулата дори и срещу заплащане в брой!

Мисиз Търнък отново повдигна воалетката дотолкова, колкото да поднесе до устните си чашата с уиски, замълча за миг, млясна шумно и пак подкачи своя монолог:

— Мисиз Карлсон-Кананен — името ви е направо невъзможно! Да, мисиз Карлсон, искам да се посъветвам с вас. Не познавам вашата родина, чувала съм само, че Финландия спада към ония недоразвити страни, в които единствено раждаемостта не е дефицитна. Сигурно отечеството ви се нуждае от нашата помощ и аз съм готова да ви помогна по моему. Ала най-напред трябва да ми кажете с колко инча се

е увеличила ширината на задниците на финландците през последните петдесет години.

Изглежда, човекът е единственото живо същество, което притежава способността да се изчервява. Внезапно изпитах усещането, че и аз съм такова чувствително създание. Лицето ми пламна от вътрешен огън. Не се съмнявах, че всеки финландски полицай, който разбира що-годе от службата си, щеше да задържи, без да му мигне окото, гостенката ми, за да я отведе в най-близката лудница. В първия миг помислих, че мисис Търнък е безумна, защото не подозирах, че нейният въпрос е напълно „разумен“. Отговорих объркана:

— Не зная, мисис Търнък… Във Финландия едва ли е правена статистика на седалищните части…

— О-о-о! Нима? А у нас има такава статистика. У нас изобщо се правят всевъзможни статистики. В моя концерн има четирима именити учени, чиято единствена задача е да изготвят статистики. Само преди две седмици доктор Дик Ламбърт приключи своите крайно ценни и рядко задълбочени изследвания, за изготвянето, на които му бяха необходими близо три години. Цяла година той проучва седалките на театрите в Елада и в древния Рим и установи, че средната ширина на седалките в тези театри е деветнайсет инча, а в някои старогръцки театри седалките са още по-тесни. Изхождайки от тези констатации, той стигна до извода, че хиляда и петстотин години по-рано средната ширина на мъжките задници е била петнайсет инча. Подчертавам мъжките задници, тъй като женските задници намаляват своите размери от година на година. В 1905 година ширината на задниците у американците е била седемнайсет инча, а сега, в 1945 година, тя е кръгло деветнайсет инча и половина. В 1925 година седалките на автомобилите са били двайсет и два инча широки, а в тазгодишните модели ширината е вече двайсет и четири инча. Догодина тя ще хвръкне на двайсет и пет инча. На какво се дължи обстоятелството, че задниците на мъжете увеличават своята ширина — в Америка поне, а жените успяват да задържат растежа на своите седалищни части? Доктор Дик Ламбърт ни предлага меродавен отговор: американците седят прекомерно много. Те така залягат на работата си, че не мърдат от стола си и зяпат твърде често по цял ден, без да вършат нещо. Не се съмнявам, че познавате добре мъжете, мисиз Карл… — пфю-ю, че име! — Права ли съм?

Отвърнах малко уклончиво:

— Едва ли мъжете се нуждаят от нашите похвали, достатъчно се хвалят сами…

— Свети Мойсей да ми е на помощ! Колко умно! По тоя случай дай да му дръпна една глътка!

Найлоновата воалетка бе повдигната и чашата с уиски се приближи до зяпналата уста, в която лъснаха два реда златни зъби. Във венците на гостенката ми лежеше заровено същинско имане. В какво изкушение трупът й щеше да постави един ден балсаматорите и гробарите! Продължавах да смятам, че мисис Търнък спада към жените, които говорят, защото нямат какво да кажат, затова приказват, без да мислят. Скоро забелязах, че съм сгрешила. Тя имаше какво да каже и ми го съобщи без повече усуквания:

— Всичко, което дотук изложих относно изследванията върху мъжките задници, бе само кратко въведение към истинския предмет, по който искам да се посъветвам с вас. Преди година в Калифорния бе основана нова организация: Society for Domination of Woman[5]. Както името вече подсказва, това дружество служи за прикритие на мъжете — тия двуноги катъри, които мечтаят да се върне мракобесието на Средновековието. За девиз на дружеството бе възприет зовът за помощ на неколцина смахнати глупци: „Искаме равноправие! Американци, борете се против женското господство!“ Причина за цялата тая шантава мъжка вряканица е, че жените в Съединените щати притежават над осемдесет и пет на сто от богатствата и че има изгледи този процент да се увеличи още повече през идните години. У американките не се развиват задниците, а мозъците, докато у американците е тъкмо обратното. Но аз мога да ви успокоя мисиз Карл — кажи го де!, че в тая страна никога не са управлявали и никога няма да управляват широките и дебели мъжки задници, а единствено женските мозъци. „Society for Domination of Woman“ се мъчи да издигне мъжете на ръководни служби в стопанския живот и да хвърли нас, жените, които създадохме тая мощна страна, в робското положение на злочестите ни сестри от Европа. Затова ние, американките, основахме противодвижение „Socie y for Stupidity of Men[6]“, което се бори за правата на жените. Нашето дружество има вече стотици клонове във всички щати, а преди два месеца разширихме дейността си в международен мащаб. На неотдавна

свикания от централното настоятелство конгрес аз бях избрана за председателка на дружеството и сега си поставих за задача да се запозная с положението в разните страни. Ето защо исках да побеседвам с вас, мисиз Карл… Извинявайте, как точно се пише буква по буква вашето извеяно име?

— К-а-р-л-с-о-н — К-а-н-а-н-е-н.

— М-да, мисиз Карлсон-Кананен, исках да се осведомя именно как е положението в… Как пък сега се казваше вашата страна?

— Финландия…

— Да, точно така. Как е положението във Финландия? И у вас ли мъжете се домогват да поемат ръководството на стопанския живот или все още се залисват с работи в кухнята, пералнята и другите къщни кюшета? Дочух, че „Society for Domination of Woman“ се готви скоро да премине към международна дейност. Ето защо налага се да създадем във всички страни противодвижения, и то без да отлагаме. Какво е мнението ви, мисиз Калсен-Кянянен?

— Във Финландия условията са малко по-особени — отговорих.

— О-о-о! Нима там господствуват мъжете?!

— Кажи-речи.

— Олеле, свети дим да ни е на помощ! Така и предполагах. Значи, съвършено същото положение, като в другите изостанали… прощавайте, другите слабо развити страни. Слава богу, че ви срещнах. Уверена съм, че познавате мъжете, нали, мисиз Кал…?

— Карлсон-Кананен. Естествено. Дваж бях омъжена.

— Малко е. Аз бях осем пъти омъжена. Нещастната любов води най-често до брак, а сетне всички роби в брачни окови тъгуват за загубената свобода. По рождение мъжете не са пригодени за съпрузи, жените трябва да ги прекрояват. Но откъде, дявол да го вземе, ще намерим за всичко време? Когато Бруус почина, реших веднъж завинаги да се не омъжвам повече. Не ми се иска да се влюбвам девети път, макар че тъкмо сега се намирам в най-опасната възраст. Едва навърших шейсет и осем. Ние с вас май сме горе-долу връстници?

— Аз съм малко по-млада — наперчих се засегната — През септември изпълних четиридесет и една.

— За идеологичната борба разликата във възрастта не играе роля, мисиз Карлсон… Вън всеки случай ние преследваме задружна цел; да управляваме мъжете! Сега ми се иска да ви предложа да се

заловите с основаването на финска национална секция от нашето „Society for Stupidity of Men“ веднага се върнете в отечеството си. Зная, че не разполагате със средства, но тоя въпрос лесно ще се уреди. За начален капитал нашата „Rachel & Bruce Turnnack Foundation“[7] ще ви отпусне сто хиляди долара. Освен това ще ви изпроводим нашите челни специалистки, че дори и специалисти, за да изнесат сказки и да проведат курсове. Ако във Финландия нашето движение потръгне, моята фондация ще отпусне стипендии на финландски учени, за да дойдат тук за усъвършенствуване. Особено важна задача считам измерването на задниците. Доктор Ламбърт може сега да докаже с неоспорима достоверност, че трудът в седнало положение не подхожда за мъжете и затова те не трябва изобщо да заемат ръководни длъжности. Изключение представляват единствено Конгресът, защото там се работи със седалищните мускули, и венецианските гондоли, където могат да се запазят и за в бъдеще мъже за гондолиери. Значи, както поменах още в началото, мисиз Карлсон моята цел е да помогна на вашата изпаднала в бедствие страна. Финландия е безусловно длъжна да влезе в семейството на управляваните от жени народи, чиито съдбини се ръководят от женски мозъци, не от мъжки задници. Ей това беше всичко, което исках да ви предам. Сега знаете току-речи същината на въпроса. Желаете ли като финландска стопанска деятелка да се присъедините към нашия поход?

— По начало нямам нищо против, ала се налага най-напред да проуча положението у нас. Утре се прибирам във Финландия и ще ви съобщя колкото е възможно по-скоро какви са условията за работа.

— Знаменито, мисиз Карлсен-Кюнянеен! И помнете, че моята фондация е готова да подкрепи дейността ви!

Станах, за да благодаря на гостенката и да се сбогувам с нея, но, изглежда, тя толкова се бе приспособила към обстановката и така добре се чувствуваше, че отново отвори чантата си и извади плоското стъкло. Личеше, че не отстъпва никога от своите непоколебими принципи, защото и този път отказа да се докосне до водата, а си изпи уискито, без да го разрежда. Сетне тази шампионка от осем брачни първенства взе да ме разпитва за стопанската ми дейност. Когато разказах между другото за мрежата ПУ, мисис Търнък се разпали:

— Ехе, че вие имате безсмъртни заслуги в борбата за правата на жените!

Изведнъж тя сякаш се откъсна от мене, като че си спомни нещо преживяно, и неочаквано запита:

— Сетихте ли се да патентовате изобретението си?

— Не.

— Ще ми продадете ли идеята си?

— Отстъпвам ви я безвъзмездно.

— Не, не купувам нищо безвъзмездно. Хлебарят, дето е хлебар, и той продава всичко, каквото замеси. „Подвижни удобства“… „Подвижни удобства“…

Мисис Търнък изпразни на един дъх чашата с уиски и ставайки, възкликна:

— Мисиз Карлсен! Дадохте ми приказно оръжие, което тутакси ще пусна в серийно производство „Подвижни удобства“! — ех, че сатанинско откритие за мъжете, които обичат да се наливат с бира! Тогава веднага си тръгвам. Незабавно ще разгледам случая с плановия отдел на концерна ми. „Подвижни удобства“! Вие сте гений, мисиз Карле — дявол ви взел!

Гостенката ми погледна часовника си, който сочеше, че времето е пари. Тя не можеше да губи миг повече. Засбогува се с мене, като ми предложи:

— Съгласна ли сте да направим размяна? Ако ми разрешите да патентовам на мое име „Подвижните удобства“, още сега ще ви предам изготвените от доктор Ламбърт измерения на мъжките задници. Приемате ли? Ето ви картичката ми.

— Благодаря. Разбира се, че приемам.

Мисиз Търнък се засили към вратата с войнствен възглас:

— Леле-леле, светата крава да ми е на помощ! Ама че бонбон! Пак ще натрия носа на конгресмените! Ама че врява ще се вдигне, когато направя мъжете на пух и прах! Да не се казвам Рейчел Търнък, ако не стъпя на врата на нашите писоаристи!

Тя припна по коридора и се спря пред асансьора:

— Партер! И по-бързо! — проехтя заповедта й към момчето от асансьора. Същевременно, в последния миг, към мене се разнесе прощална подкана:

— Мисиз… мисиз Финландия! Непременно да ми пишете! И не забравяйте най-важното: да се измерят на финландците…

Гласът на гостенката ми заглъхна в асансьорната шахта. Заключих вратата на стаята си, отпуснах се на кушетката и си изповядах с болка, че с течение на годните се бях отчуждила от родината си. Сякаш мистър Менкен не беше все пак съвършено лишен от основание да твърди, че и мъжете имат също мозък.

„Всички жени, които навършат петдесет години, трябва да бъдат изгаряни на кладата“ — е гласяла суровата повеля на Дракон[8]. Потресно предписание, макар и да е издадено от мъж. Наистина през последните векове дълголетието на жената значително се увеличи, тъй че, ако Дракон би бил жив в наши дни, възрастта на осъдените на клада жени щеше да се покачи на седемдесет и пет години. Следователно мисис Търнък можеше да се счита за помилвана за още седем буйни години, пълни с творчески кипеж.

С радост в душата и незаменимите табла с измерения на мъжките седалищни части в куфара стъпих на финландска земя, завръщайки се от представителното ми пътешествие, за да бъда обсадена от вестникарите и радиорепортерите, които очакваха от мене интервю. Разбира се, и аз направих от перцето пет кокошки, както се изразява Ханс Кристиан Андерсен[9].

Когато потеглих към града, навред зърнах плодовете на своето дело: по улиците се разхождаха момчетии с каубойски панталони и тексаски пищови-играчки на кръста; на врата на шофьора ми висеше изящно произведение на западното щамповъчно изкуство: връзка от изкуствена коприна, на която бе отпечатан хавайски пейзаж с три полуголи танцьорки на хула-хула[10]. Знатният пощенски раздавач Юхансон — съвестен държавен служител (не бива да се забравя ниската му заплата!), който носеше писмата всекидневно в кантората ми, пушеше цигари „Кемъл“, а министърът Z., по чийто почин бях заминала на благородна просия, жвакаше американска дъвка, когато се явих да му докладвам пътните си впечатления:

— Мадам, вие сте необикновена жена! — заплесна се изобретателният държавник и ми застиска двете ръце, като за малко не се хвърли на врата ми. — Веднъж завинаги заявявам: вие сте изключителна личност! Представете си — аз получих повече от десет колета! Най-после жена ми се снабди с кожено палто, а най-малкият

ми син — с каубойски ботуши, неща, за които и двамата мечтаеха отдавна. Ако така продължи, скоро ще забравим оскъдицата. Благодаря ви от името на милиони граждани! Същевременно държа да ви уверя, че съм готов да ви помогна и аз от своя страна, щом се сблъскате с някакво затруднение, чието отстраняване зависи от мене. Още един път приемете израза на моите най-дълбоки и най-сърдечни…

Нямах сили да изслушам докрай дипломатичните венцехваления. Всичко беше толкова надуто-сладникаво, че ми се прияде кисел ръжен хляб…

Енсио Хюпия се бе подложил в продължение на три седмици на лечение с „Антабус“[11] и бе се справил с всички задачи, които му бях възложила, както може да се очаква от един мъж. Той беше подготвил нови проекти, за които ще разкажа в следните глави, и се бе явявал дваж в градския съд във връзка с дела за нарушение на режима на разпределението и на разрешенията за внос.

Когато за спомен от пътуването си му поднесох табакера, Енсио ме погледна разочарован и запита огорчено:

— Нима в самолета не продават вече коняк?

---

[1] Хенри Луис Менкен (р. 1880–1956) — американски журналист и есеист, прочут с парадоксалните си изказвания. — Б.пр. ↑

[2] Homo stultus (лат. — Глупав човек), противопоставен от автора на вида Homo sapiens (Разумен човек). — Б.пр. ↑

[3] Кайналайнци — малка етническа група с неопределен произход, но по всяка вероятност от финско потекло. Кайналайнците или квените са били в миналото войнствено племе, прочуто със смелите си набези; но сега водят изостанал и беден живот, пръснати из блатистите местности на източното крайбрежие на Ботническия залив. — Б.пр. ↑

[4] Пинта — англо-американска мярка за течности = 0,568 л. — Б.пр. ↑

[5] „Society for Domination of Woman“ (англ.) = Дружество за подчинение на жената. — Б.пр. ↑

[6] Society for „Stupidity of Men“ (англ.) = Дружество за (доказване) мъжката глупост. — Б.пр. ↑

[7] „Rachel & Bruce Turnnack Foundation“ (англ.) = „Фондация Рейчел и Бруус Търнък“. — Б.пр. ↑

[8] Дракон или Драконт — атински законодател, живял през VII век пр. н.е. Пръв облякъл в писмена форма обичайното право. Неговите закони се стрували престроги на по-късните поколения, които твърдели, че са написани с кръв. До нас са се запазили само постановленията за преследване на убийството. Няма обаче исторически данни, от които да се заключи, че Драконовите закони са се занимавали с възрастта на жената. — Б.пр. ↑

[9] Намек за духовитата Андерсенова приказка „Съвсем сигурно!“ (нап. 1852). Веднъж, привечер, една кокошка — добра носачка и къщовница, като се пощела, изскубнала си едно перце и казала на шега: „Колкото повече се скубя, толкова повече хубавея!“ Дочула я една одумница и зашептяла на другите кокошки: „Една наша сестрица се скубе нарочно, за да се докара пред петела!“ Совата, която имала гнездо недалече от курника, подслушала клюката и литнала при приятелката си с думите: „Една кокошка, за да се понрави на петела, си изскуба цялата перушина и сега ще измръзне от студ!“ Сетне кокошките станали: две при гълъбите, три при петела, четири при прилепите, докато на утрото навред се пуснал слух, че „за да се харесат на петела, пет кокошки си изпоскубали перушината и умрели от студ!“ — Б.пр. ↑

[10] Хула-хула — женски национален танц от Хавайските острови, често с мимични движения от еротично естество. — Б.пр. ↑

[11] Медицински препарат за лекуване на хроничния алкохолизъм. — Б.пр. ↑

ГЛАВА ДЕСЕТА

Всички по-изтъкнати женски дружества, пред които изнесох доклади за измеренията на доктор Дик Ламбърт върху мъжките седалищни части, възприеха становището, че е уместно да се изчака временно. Търговската съветница Санелма М. изказа мнение, че моментът за провеждане на такива измерения е извънредно неблагоприятен: по-голямата част от мъжете бяха се сражавали дълго време на фронта и поради слабата храна и тежката служба бяха загубили нормалната си седалищна ширина, а ония, които по време на войната бяха останали в тила, за да си гледат работата, бяха престояли с часове в такива тесни скривалища, че сега не им стигаха по два стола, за да седнат. Според административната директорка Фани К. съществуваше опасност евентуално извършените измерения да дадат неблагоприятно политическо отражение, като бъдат използувани за пропагандни цели, защото напоследък правителството настойчиво уверяваше, че Финландия достига вече равнището на живот от 1938 година. Магистър Рита-Хелена Р., председателка на Съюза на трудовите жени и на домакините, се присъедини към горните две твърдения и ги допълни със собствени доводи, които изрази по следния начин:

— Ни най-малко не се съмнявам в научната издържаност на изготвените от доктор Дик Ламбърт таблици с измерения на мъжките седалищни части. In facto[1] те притежават огромна доказателствена сила, обаче in casu[2] — имам пред вид собствения си съпруг — техните резултати могат да окажат твърде отрицателно въздействие. In concreto[3] измеренията са в състояние да предизвикат нови измерения, докато in fine[4] се удавим в потоп от измерения. In effectu[5] мъжете вече извършват най-настървено измерения на женската гръд, тъй че in praxi[6] биха могли да ги публикуват, когато им е угодно. Все пак не желая в протокола да се отбелязва към таблиците с измерения на мъжките седалищни части едно In memoriam[7], а да се подчертае, че въпросът се отлага, за да бъде преразгледан по-късно!

Мъдрите и дълбокомислени слова на магистър Рита-Хелена Р., която, преди да роди деветото си дете, беше работила като латинска коректорка, бяха посрещнати с одобрение от току-речи всички наши дружества, които защищаваха правата на жените. Не ми остана друго, освен да бия на мисис Рейчъл Търнък бърза телеграма.

„Измеренията седалищните части отложени точка за сега не пращайте пари и лектори точка мина карлсон кананен“

Сметнах, че съм направила всичко по силите си, за да подпомогна мисис Търнък в благородния й почин, който тя беше превърнала в своя жизнена цел. Американската милионерка веднага реагира телеграфически и заплаши, че незабавно тръгва за Хелзинки, за да се запознае на място с условията. Едновременно тя се осведоми дали във Финландия се продават пури и уиски, за да се запаси предварително, в случай че липсват. Обясних й истинското положение и я посъветвах да отложи пътуването си за лятото, когато щеше да се пусне на пазара в достатъчно количество наподобяващата американското уиски понтика[8]. В отговора си описах с хвалебствени думи омаята на финското лято и приказността на хилядите езера, като съвсем забравих, че към водата мисис Търнък изпитва органично отвращение, а от бактериите се боеше повече, отколкото от бога. След деветнадесет телеграми неуморната боркиня против мъжката глупост се съгласи да забави заминаването си със седем месеца. Добре че ме остави на мира да си гледам работата, защото Енсио Хюпия непрестанно ме дърпаше и ме отрупваше с все по-нови и нови кроежи, за осъществяването, на които бяха необходими преди всичко здрави връзки. А връзки имах в изобилие! Бях пратеница на добра воля, безкористна пионерка в създаването на промишлеността на заместителите и… сиротна самотница, защото никога не забравях черните часове от моя живот въпреки доходите ми, които по своята големина будеха възхищение у приятелите ми, а по своята скромност изпълваха с недоумение данъчните агенти и американската ми позната мисис Рейчел Търнък…

На Стефановден 1945 година Енсио Хюпия ме покани в дома си на обед. Плодовете от разцвета на черната борса биеха на очи в новата мебелировка на жилището, в скъпата премяна на домакинята и в разкошно подредената трапеза. В семейството на Хюпия се уверих, че страхът на мисис Търнък от преминаване на световното господство в ръцете на мъжете е основателен. Силата на частното стопанство бе позволила на Енсио да заграби властта. Бившето адвокатче от „Потсику“, което извън къщи ревеше като заклано, а в къщи не смееше да гъкне, се бе превърнало неусетно — благодарение на правната си обиграност и добрите си доходи — в цар-самодържец на своето домочадие. Сега съпругата имаше последната дума единствено когато трябваше да поиска прошка. Енсио не беше вече оня послушен Pantoffelheld, вечно принуден да кове лъжи, за да си спести гълчането, а високомерен „фюрер“, който само с един повелителен поглед заставяше жена си да мълчи и децата да си учат уроците. Изпитах леко чувство на вина, понеже в продължение на години бях подтиквала помощника си все по-често към дела, които изискваха смелост и твърдост. Бях напълно забравила, че не бива да се насърчават прекомерно мъжете, нито заслужава да им се благодари препалено, тъй като се дразни щитовидната жлеза на самолюбието им и се стига до душевен елефантиазис. Признаците на това опасно страдание се проявяват най-ясно в дома на болния, където гостите се удивляват от силната воля на съпруга и се възхищават от хрисимите обноски на съпругата. Няма мъж, у когото да не се срещат зачатъци от психичен гигантизъм. Всеки съпруг се моли от сърце жена му да прилича на Венера Милоска[9], та да не може да тършува из джебовете му и да бърника в общата каса на семейната рулетка.

Както се случва най-често, поканите за обед се превръщат в делови приеми, на които се изприказват много приказки, преди да се каже нещо свястно. Енсио беше наумил да ми представи доктор Антеро Куйвалайнен, с когото се беше запознал и сдушил, докато бях на път. Антеро Куйвалайнен беше доктор по химия звание, което съответствуваше напълно на името му[10]. Той имаше дребен ръст, слабовато телосложение и беше толкова нисък, че ако речеше да сложи на гърба си раница, дъното й щеше да се повлече по земята. След като говори два часа, новият ми събеседник успя най-после да ме предупреди, че е пестелив на думи. Във Финландия има премного

господа и премалко господа на място. Горе-долу три часа слушах етимологичните умувания на доктор Куйвалайнен и почнах да предполагам, че той спада към господата на място. В едри черти предадено, изложението му имаше приблизително следното съдържание:

— Военните години направиха нашия живот ненормален. В случая под нормален живот разбирам онова състояние на нещата, при което изхранването и заболяванията на населението се намират в съотношение на равновесие. Под съотношение на равновесие разбирам онова състояние на нещата, при което на всекиго се обезпечава работа, и то точно оная работа, която отговаря на призванието му. Аз имам двама сина, които са вече мъже и които твърде наскоро ще завършат висшето си образование. Но каква радост човек може да изпита от университетския си диплом, щом никъде не може да приложи познанията си? В случая causa mali — искам да кажа първопричината или първоизточникът на злото — се крие в ненормалните условия на живот, предизвикани от войната. Както предполагам, госпожо Карлсон-Кананен, вие вече се досещате, че моите синове посветиха живота си на зъболечението. Но по всяка вероятност ще им се наложи да се изселят в страни с високо равнище на живот, в страни, където действително има нужда от зъболекари.

Малкото сухо човече изтри потта от слепите си очи. Говоренето го затрудняваше, но изглежда то знаеше, че е още по-тежко да се копаят трапища, затова се напъваше според силите си да влече обременителната шейна на красноречието. Позволих си да забележа:

— Господин докторе, досега не бях чувала, че у нас зъболекарите били в излишък.

— Не, те не са в излишък, никак не са в излишък. В страните с високо равнище на живот броят на зъболекарите е осезателно по-висок. Но за да разберете къде се крие causa mali, — искам да кажа първопричината на злото, ще ви отнема още минутка от скъпоценното време. Ненормалните условия на живот намаляват потребностите и увеличават недостига. На нас ни липсва много, твърде много, милостива госпожо, ала онова, което в настоящия час ни липова почти изцяло, то е зъбният кариес. Едва след като в страната почнаха да пристигат колетите от Америка, положението се подобри леко, но съвсем леко. Безусловно наложително е да увеличим кариесните

заболявания, за да може статистиката на зъбните страдания да се нормализира и зъболекарството да се превърне отново в доходна професия. Алвар Уилска е доказал какъв ценен фактор при всички останали зъбни заболявания се явява кариесът. Той повишава възможностите за работа у зъболекарите и следователно покачва общото равнище на живота. И понеже ми е известно, че вие, госпожо Карлсон-Кананен, сте жена без предразсъдъци, жена смела и разсъдлива, и че за сега имате много по-голямо влияние пред правителството и се радвате на по-широки връзки от нас, скромните хора на науката, аз се осмелявам да се обърна към вас за съдействие.

— Да не би да искате да ви доставя зъбен кариес? — изненадах се силно.

Мъничкият първосвещеник на химията заотрива потта от челото си и подкачи проточено:

— Донякъде — да, мадам, само че ще го кажем малко по-другояче. Гъбният кариес е болест и тя има своята първопричина, която е съпроводена не с неприятни, а по-скоро със сладостни усещания. Сега вече сигурно се досещате, че имам пред вид сладкишите и в случая по-специално захарта.

На лицето ми се изписа отново израз на смайване, ала за щастие, Енсио се намеси в разговора и запали факела на просветлението:

— Добричка ми Мина, докато беше в Америка, попаднах на блестяща идея, която споделих с доктор Куйвалайнен. Заедно разработихме производствените планове, които ни вдъхват непоколебима вяра в близката стопанска независимост на нашата родина. Както несъмнено си спомняш, преди време и аз купих няколкостотин хектара гора — наистина ти имаш несравнено много повече гори от мене! — и от тази гора съм изсякъл само част на дърва за горене и на блокчета за газгенераторите. Но от дървото човек може да извлече неизразимо по-големи доходи, ако почне да приготовлява захар, тъкмо тая захар, която финландския народ получава в такива недостатъчни количества.

— Налага се да предупредя милостивата госпожа — обади се откритият привърженик на зъбния кариес, — че производственият процес е извънредно сложен, но неоспорим факт е, че дървото съдържа захар и че по изобретения от мене способ можем да отрафинираме захар, която по нищо не ще се различава от тръстиковата или

цвекловата захар. Според мене необходимо е да се патентова изобретението ми още в този стадий на разработка.

Забравих, че жената не бива да се усмихва на мъжете, освен когато държи да подчертае, че нехае за измамните ласкателства на своите обожатели. Но тоя път ставаше дума за зъбен кариес, който неволно събуди в паметта ми чисто американската пословица: по-добре по цирей на тялото на всички, отколкото два на врата ти. Едва се усмихнах и по устните на двамата ми събеседника заигра момчешка усмивка на възторжено обнадеждаване.

— Мина, очаквах, че ще одобриш проектите! — разпали се Енсио. — Ти си диамантена жена!

— Да, и аз съм на същото мнение — пригласи му бъдещият подсладител на финландския народ. — Сега мога да продължа спокойно изследователската си работа, чиито плодове ще облагодетелстват всички граждани. Лакомците ще получат захарта, за която жадуват, а зъболекарите — кариеса, който така остро им липсва. Още днес ще накарам синовете си да почнат да събират стари илюстровани списания…

— Илюстровани списания?! — почуди се Енсио.

— Именно! За зъболекарската им чакалня. Старите илюстровани списания са най-фината психотерапия…

— Господа — начумерих се кисело, — какво означава тоя цирк? Първо — не съм одобрила никакви проекти и второ — не разбирам изобщо за какво става въпрос.

Последва ледено мълчание. Мъжете се втрещиха. Ако бяха живели в двора на Людовиг XIV, положително щяха да си поднесат един на друг емфие, та дано кихавицата поразнесе стъписването им. Доктор Куйвалайнен хвърли на Енсио поглед, молещ за помощ, и измънка:

— Не би ли могъл господин асесорът да обясни? Аз естествено ще поправям неточностите и ще тълкувам понятията, които се отнасят до химията…

Енсио Хюпия начена да ме просветлява:

— Миличка ми Мина (той се обръщаше към мене така интимно дори в присъствието на жена си!), доктор Куйвалайнен и аз отправяме взор към тебе. Безспорно знаеш какъв източник на доходи са гарите?

— Разбира се! На оня, който ги притежава и обича да си похапва и попийва, те обезпечават средства за безгрижно съществуване, а на оня, който ги сече и на когото е омръзнал животът — здрави клони за бесене — отвърнах хладно.

— Добричка ми Мина, не ставай опак човек — изсумтя Енсио.

— Не намирам, че госпожа Карлсон-Кананен е решила да ни дразни, на нея само й се иска да се пошегува — смотолеви химикът. — Тя несъмнено добре схваща, че всички велики почини в началото са били неосъществими мечти.

Миниатюрният мечтател се усмихна неугледно като човек, който от години се е подложил на духовна диета. Той не мечтаеше повече за женски бедра, а за кубици дърво, от което ще се оцежда захарен сироп. Енсио зачопли зъбите си — изпитан способ за възстановяване вътрешното равновесие; постепенно той подреди мислите си в логична свързаност и продължи своята прекъсната реч:

— Прося извинение, Мина, че се връщам на зачекнатия парлив въпрос, но в дървото единствено съзирам бъдещето на нашето отечество. В горите на Финландия не се крие само хартия, в тях се съхраняват неизмерими количества захар. Сега концернът „Карлсон“ може пръв да се залови с промишленото производство на дървесна захар. За изграждането на завода ще бъдат необходими колосални капитали…

— Не влагам марка — отсякох припряно.

— Не е и нужно! Тук се поставят на карта съдбата на нашето народно стопанство и благоденствието на нашия народ. Ще се хвърлим в производство от такъв огромен мащаб, че е наложителна подкрепата на държавата. Именно затова доктор Куйвалайнен и аз те умоляваме да се обърнеш настойчиво към правителството за подкрепа. Концернът „Карлсон“ трябва да получи обществени средства в такъв размер, че да може да се построи и обзаведе модерна фабрика за производство на дървесна захар. Очевидно ние не ще пристъпим към осъществяването на почина, докато не получим уверения за държавно съдействие. На твоето златно сърце ние предоставяме получаването на тази гаранция за субсидии. Мина, ти разполагаш с връзки, ето ти сгоден случай да ги ползотвориш!

Енсио наблегна на думата „връзки“ точно така, както се изразяваше и минният съветник Кале Кананен, който благодарение на

добрите си връзки бе основал в Съединените щати нови промишлени предприятия: той произвеждаше сега въдици и блесни, които се получаваха във всеки четвърти американски колет. По моя преценка идеята за производство на дървесна захар не беше много „по-разумна“ от седалищните измерения на мисис Търнък: новото производство трудно се поддаваше на предварителни изчисления относно своята рентабилност. Действително доктор Куйвалайнен представи изчисления, според които цената на дървесната захар щеше да бъде с четиридесет на сто по-висока от цената на внасяната от чужбина захар („Ще се покачат вносните мита!“ — утеши го Енсио), но сметките на уважаемия доктор се градяха изключително на усещанията на учения му палец. Съвсем също като при измеренията на мисис Търнък. Тя поддържаше, че седящият труд не подхожда за мъжете, защото разширява седалищните им части, но аз се усъмних в правотата на нейните твърдения. Когато от дъжд на вятър отивах на опера или на театър, винаги правех противоположната констатация: седалищните части на нашите певци и актьори увеличаваха своя размер всеки нов сезон с по инч, а работата на тези жреци на изкуството никак не беше седяща…

Изпълнена със силно съмнение в сполучливия изход на операцията „Дървесна захар“, явих се пред споменатия в предишната глава министър. Той ме прие на аудиенция веднага след Коледата. Заварих го в превъзходно настроение да пуши „Филип Морис“. Когато ме видя, взе да се хвали, че за празниците бил получил двадесетина колета от Америка; в магазините със стоки на свободни благотворителни цени ходел вече само за лице, понеже жена му не можела да отвикне да се мярка между хората. След като попохвали повишеното равнище на живот, той пак ме заотрупва с благодарности:

— През всичкото време на съществуването си министерството на общественото снабдяване не успя да ни зарадва така, както вие, ставайки пратеница на добрата воля. Ах, каква стилна дреха имате! О-о, и какво изящно съчетание на цветовете!

Подготвих се мислено за покана на закуска, ала за щастие висшият държавник си спомни навреме за своите служебни задължения или поне се сети, че красивата жена винаги се облича по начин, който вади на показ прелестите й. Изложих крайно сдържано за какво бях отишла и получих неизбежния отговор, който не закъснях да

предам на моя предприемчив помощник: господин министърът се отнася благосклонно към нашия почин и обещава да го докладва на правителството при първа възможност.

Тъй като въпросът се отнасяше до подобрение на прехраната на населението (не до липсата на зъбен кариес), министерският съвет го разгледа незабавно и го реши благоприятно.

Половин година по-късно фабриката за дървесна захар на концерна „Карлсон“ произведе първите шест килограма дървесна захар, чиято себестойност възлизаше на две хиляди и двеста марки на килограм. Изчисленията на производствените разходи, които бе изготвил доктор Куйвалайнен, се оказаха неточни и горкият баща се разтревожи за бъдещето на своите синове. Но въпреки всичко производството продължи, защото имаше за задача да се повдигне народното благосъстояние и да се създаде стопанска самостоятелност. Обаче работите не тръгнаха на хубаво. Всеки килограм готово изделие гълташе такива огромни количества суровина, че цената на захарта се запази неприемливо висока. Министерството поиска обяснения. Пратих доктор Куйвалайнен да се оправя — и последва нареждане производството да продължи. Наистина внесоха се леки изменения. Изостави се финландското дърво, за което се установи, че не притежава достатъчна захарност. За щастие дървета растяха и в чужбина (макар че финландците биха го повярвали трудно!). В Съединените щати, където замина доктор Куйвалайнен с двама преводачи, виреше покрай изоставените гробища шестил, от семейството на яворовите, и тъкмо той имаше добра захарност. А нали ставаше дума за изхранването на народа, лесно се получи разрешение за внос на американски захарен шестил и нашата знаменита фабрика за дървесна захар получи три парахода суровина. Сега цената на килограм захар спадна на две хиляди марки. Доктор Куйвалайнен бе поканен наново да дава обяснения и той се измъкна така умело, че пак се получи нареждане производството да продължи. Но този път не внасяхме чепати шестилови трупи, от които американците правеха паркет, а бурета с шестилов сироп, от който по-лесно се приготовляваше дървесна захар…

Доктор Куйвалайнен не бе осъден на лишение от свобода, нито глобен — та той бе допринесъл с изследователската си дейност за развитието на родната наука! — но след случилото се престанаха да го

канят на приемите в двореца на председателя на републиката по случай Деня на независимостта. Фабриката за дървесна захар на концерна „Карлсон“ разпродаде произведената от шестиловия сироп захар по нормираната цена — петдесет марки на килограм. Всички загуби, които претърпя нашето предприятие, бяха понесени от държавата, защото дори канцлерът на правосъдието не откри в дейността на нашия концерн и следа от измама. Бях доволна, че се отървах от производството на дървесна захар, но Енсио Хю-пия получи тежко душевно сътресение. На него и до ден-днешен не му се иска да повярва, че Финландия не е обетованата земя на захарните култури.

Когато поради пълна нерентабилност затворихме фабриката за дървесна захар, Енсио изпадна в дълбока унилост. Помъчих се да го ободря, като му изтъкнах, че и производството на захар от цвекло си има своите бодли, понеже работният сезон трае едва няколко месеца, и че causa mali на зъбния кариес в близко бъдеще пак ще наводни пазара благодарение на вноса от странство, но помощникът ми поклати клюмнала глава и простена:

— А какво ще стане с горите ми?

— Те винаги носят приходи. Хартия, катранен сапун, спирт, мая…

Енсио се усмихна насила като беззъба баба и промълви мудно:

— Но не и зъбен кариес… Така ми се искаше да видя кога синовете на доктор Куйвалайнен ще почнат практиката си.

— Веднага щом завършат. И тогава пък баща им ще трябва да завърши практиката си. Я остави чуждите грижи, а ела да закусим! Имам нови идеи…

Лицето на помощника ми се разведри:

— Мина, ти си ангел!

— Грешиш, ангел е само жената на вдовец…

---

[1] In facto (лат.) — в действителност. — Б.пр. ↑

[2] In casu (лат.) — в случая. — Б.пр. ↑

[3] In concreto (лат.) — конкретно казано. — Б.пр. ↑

[4] In fine (лат.) — накрая. — Б.пр. ↑

[5] In effectu (лат.) — в същност. — Б.пр. ↑

[6] In praxi (лат. и развален старогръцки) — на дело. — Б.пр. ↑

[7] In memoriam (лат.) — в памет на; начало на некролози и надгробни надписи главно в католическите страни; тук равностойно на нашето „бог да прости!“ — Б.пр. ↑

[8] Понтика — финландска ракия, произвеждана от евтини неплодови суровини. — Б.пр. ↑

[9] Венера Милоска — статуя на старогръцката богиня на красотата Афродита, намерена в 1829 г. на остров Милос и пренесена в музея „Лувър“ в Париж; на статуята липсват и двете ръце. — Б.пр. ↑

[10] Презимето Куйвалайнен е производно на прилагателното, означаващо: сух, отегчителен, тъй че името Антеро Куйвалайнен ще означава на български: Андрея Сухоумов. — Б.пр. ↑

ГЛАВА ЕДИНАДЕСЕТА

Неуспешният опит за производство на дървесна захар едва не накърни доброто и неопетнено име на концерна „Карлсон“. Някои вестници се мъчеха всячески да очернят предприятието ми, ала за щастие Енсио спаси положението в последния миг. На пазара пуснахме захарин. Същевременно създадохме малка фабрика за тенекиени изделия, която почна да приготовлява практични и художествено украсени кутийки за захарин. Забогателите през войната видни граждани купуваха кутийките от златарските магазини, а сиромасите, които разчитаха на двете си ръце, си набавяха нашите евтини, но не по-малко качествени произведения. От кумова срама половин на сто от чистата печалба предназначихме за благотворителни цели.

Печалната слава на Лукреция Борджия[1] е надживяла нейната омайна прелест. За репутацията си и за красотата си никак не се тревожех. Бях вече на четиридесет и две години, а все още не употребявах средства за разхубавяване. Реномето ми пък грейна най-сияйно, откак себеотрицателно заслужих на народа.

Един божи ден ме уведомиха, че пристигнали няколко парахода с храни, кинкалерия и разни материали от военните излишъци на Съединените щати. Шоколадът, пушената сланина, маслото против комари, кремът за бръснене, кока-колата, талкът, илюстрованите картички и войнишките обуща щяха да се разпродадат лесно, но в купищата стоки се срещаха и изделия, за които трудно можеха да се намерят купувачи.

— Мадам Карлсон-Кананен — започна помощник-министърът, на когото бяха поверили разпределението на военните излишъци, — не бихте ли желали да ни услужите? Министърът Z. ме посъветва да вляза във връзка с вас. Вие играете такава ръководна роля в промишления и търговския живот на страната, че положително бихте могли да ни дадете полезни указания.

— За какви стоки става въпрос? — запитах сановника, който правеше впечатление на човек искрен и с широко сърце. Прическата

му, вместо и да бъде сресана към тила, висеше над ушите и слепите му очи.

— Нито търговците на едро, нито, търговците на дребно са съгласни да наредят по полиците си изделия, които са предназначени за горещите тропически страни, като боздугани против змии, мехлем против пясъчни бълхи, средства за балсамиране и японски буквари…

— На кого ли пък във Финландия са притрябвали такива неща! — възкликнах съчувствено. — Те и за мене не представляват никакъв интерес.

— Слава богу, произведенията от този вид са съвсем малко и в краен случай ще ги подарим на някое мисионерско братство, за да попълни музея си. Но има и стоки, които са в грамадни количества и по отношение, на които именно бих желал да се допитам до госпожа стопанската съветница…

— Не стопанска съветница, само госпожа…

— Извинявайте… извинявайте… Бях уверен, че ви е вече съобщено… Тю-ю, че несъобразителност… Значи, още се пази в тайна…

За да прикрие объркаността си, той запрелистя списъците на стоките и продължи:

— Когато човек купува на търг изоставено наследство, получава заедно със сребърните прибори фикус и стол-люлка. Ние също, така да се изразя, придобихме неподбрано имане и сега се чудим какво да правим всички тези фикуси и люлеещи се столове. Картинно казано, разбира се. В магазията на митницата се търсят купувачи за две огромни партиди: едната се състои от канадски ски, а другата — от твърд филц.

— Филц! — изненадах се аз. — За него поне би трябвало да се явят желаещи.

— Да, явиха се, но министерството реши да продаде двата вида стоки обвързано. Следователно, ако купите ските, длъжни сте да вземете и филца и обратно — ако ви интересува филцът, ще трябва да отнесете и ските. Не се усмихвайте, госпожо. Решението бе постановено единодушно и сега нищо не може да го отмени.

Не посмях да будя надежди у събеседника си, докато не видя мострите и не поговоря с мъдрия си съветник Енсио Хюпия. Ала избрах неуместен час за разискване, в ранно утро, когато повечето от

мъжете са кисели и сънливи. Неслучайно разумните мъже стават артисти, та да могат да си поспиват до пладне. На Енсио не се налагаше да сменява професията си, а да не прекалява с пиенето до полунощ, защото колкото по-високо се покачваше настроението му вечер, толкова по-ниско то падаше утрин. Когато споменах пред помощника си за ските и за филца, Енсио се хвана с двете ръце за главата и изохка:

— Ох, сестро! И без това ще ми се пръсне главата! До гуша ми дойде от тая благотворителност! Решавай сама. Във всеки случай аз не съм съгласен.

Нямах право да коря сътрудника си, понеже ако двама души са винаги на едно и също мнение, единият по необходимост ще бъде излишен. При мъжете има и друга особеност: те по природа не само ламтят за власт, но са готови, за да запазят божественото си самочувствие, да се противопоставят на всичко, което предлагат жените. Погрешното възпитание кара мъжете да очакват от жените единствено: любов, покорство и преструвки.

Затова се зачудих твърде, когато Енсио Хюпия се яви следобед в кабинета ми с пламнали очи и светнало от радост лице. Той се извини за утринната си раздразнителност („Какво да правя, като толкова ме болеше глава?“) и се похвали, че взел мостри от ските и филца…

— Пътем за аптеката…

Енсио обаче не беше се ограничил само да получи образци, а бе смогнал да свика за вечерта в предприятието ни съвещание с цял куп лица и специалисти в областта на ските и на шапкарския филц. Беше поканил като наблюдател и завеждащия рекламата на концерна Олави Хеймонен, който неотдавна бе успял да издаде първата си стихосбирка. За да ознаменува паметното събитие, галеникът на музите си беше оставил мустаци и си беше купил бастун. В една от по-нататъшните глави на спомените си ще разкажа нещо повечко за този чудат несретник. Тук само ще отбележа, че се бе родил поет и в това се криеше неговото нещастие.

Вещите лица дадоха меродавните си заключения — естествено срещу прилично възнаграждение. Плановият отдел на предприятието ми заживя напрегнати дни на благословен труд, който заемаше и част от извънработното време на служещите. Залежалите излишъци преминаха в собственост на концерна „Карлсон“. За ските тутакси се

явиха купувачи. Продадохме пет хиляди чифта на управлението на държавните горски стопанства в Северна Финландия. То щеше да използува ските, за да направи лавици за сушене на обуща в бараките на горските работници, за да подмени дъските на продънените нарове, за да издялка клечици за чистене на лули, за да скове показалци на пътищата, за да приготви дъски за гледане и за да нацепи трески за подпалки. Един-единствен лесовъд се опита да използува ските за първоначалото им предназначение, ала се озова в болницата. В болничния му лист бе отбелязано с нечетлив почерк: fractura femoris complicata, което ще рече: сложно счупване на бедрената кост вследствие на падане със ски.

Единадесетте хиляди чифта ски, които ни останаха, продадохме на мебелната промишленост. Един архитект, специалист по вътрешна украса, находчиво откри, че след малка преправка и преработка ските могат да бъдат употребени за облегалки на градински столове. Затова с чувство на задоволство прочетох във вестниците примамливата обява: „Шлагерът на великия запад! Най-после във Финландия!“

Но да се намери пазар за филца излезе несравнимо по-трудна работа. Представителите на домашната шапкарска промишленост заявиха, че е невъзможно да се произведат качествени шапки от купения материал, защото бил „твърд филц“, който военните използували за под на палатките си в тропиците. Между познавачите на въпроса, към който се обърнахме за препоръки, имаше и един стар руснак. Той упражняваше занаята още от царско време, притежаваше мъничка шапкарска работилничка във Валила и си бе запазил вече гроб в Малми. Той ни увери, че от нашия филц могат да се направят единствено бомбета, каквито в наши дни са на мода само в Лондон и каквито се виждат на мъжките глави в по-старите снимки. Именно този императорски шапкар даде на Енсио Хюпия блестяща идея, която той ми съобщи една вечер подир работно време:

— Мина, можеш да ме поздравиш. Еврика.

— Да не си открил и ти Архимедовия закон?

— Нещо по-важно! Навярно ти е направило впечатление, че цял ден не се мярнах в кантората?

— Предположих, че си се запил някъде…

— Не, не позна. Бях зает с важно съвещание. От идната седмица акционерното дружество „Шапкарска фабрика Петерсон &

Кумпулайнен“ почва да произвежда по поръчка на концерна „Карлсон“ шапки, но не обикновени шапки, а цветни бомбета: кафяви, сиви, сини и зелени. Първата партида ще възлезе на двеста хиляди броя.

— Що за небивалица! Няма да подпиша договора!

— Мина, изслушай ме. Това е рядък келепир! Филцът не ни струва нищо, защото му изкарахме парите от разпродажбата на ските. Ще заплатим само за изработката. Вдругиден ще получим мострите, а договора можем да подпишем и подир седмица…

— Ти си инфлусичав. Очите ти са се зачервили.

— Не ставай опърничава!

— Хванала те е психичната инфлуенца, Енсио! По-добре върви си лягай…

— Така ли! Чукай си тогава по главата тоя калпав филц! Ти напоследък си станала една такава страхопъзла, че… че… ще повехнеш от добродетелност.

За пръв път виждах Енсио Хюпия в такова възбудено състояние. Той зафучи молива си, скочи от стола, изправи се пред прозореца и се втренчи в безлюдната улица. Домиля ми за него. Наистина беше приятно и ободрително да работя с мъж, който ни веднъж не показа, нито издаде, че умът му бяга по жените. Кой знае дали у помощника ми не бе настъпила преждевременна старост, понеже в ресторанта се интересуваше единствено от листа на напитките, без дори да забележи привлекателността на келнерката, а на плажа четеше вестник.

Оставих правния си съветник спокойно да зяпа през прозореца и взех да разглеждам книжата си. Най-сетне бурята в душата на Енсио стихна и той прошепна разкаяно:

— Мина…

Вдигнах очи и запитах:

— Какво има?

— Като че те пообидих преди малко?

— Да, обиди ме.

— В такъв случай прося извинение. Но и ти ме докачи.

— Значи сме квит?

Помощникът ми замълча. Каква наслада изпитвах при мисълта за женското си превъзходство! Благородството на мъжете се изразява в предварително замислени постъпки. Те наричат поведението си

нравствено. Жените пък винаги отгатват намеренията на мъжете. И това заслужава да се нарече вътрешно прозрение.

Търпеливо изчаках сътрудникът ми да пристъпи отново към пламенното изложение на въпроса, който го бе погълнал всецяло. Енсио не закъсня да го стори. В същност планът заслужаваше да бъде одобрен, но аз се ядосах, най-вече защото помощникът ми бе уредил всичко и едва ли не сключил договор, без първом да поиска разрешение от мене. По-късно си дадох сметка, че бях се разсърдила от чисто себични подбуди. Приличах на човек, който се гневи, че не му се удава да прилепи към дупката на ключалката едновременно и окото, и ухото си.

Концернът „Карлсон“ пусна на пазара едно изделие, което се оказа с исторически последици. Привлякох на служба двама модни специалисти и тринадесет търговски пътника, на които обезпечих работа поне за половин година. Щом акционерното дружество „Шапкарска фабрика Петерсон & Кумпулайнен“ приготви първите пробни бомбета, ние се заловихме с шумна реклама. Представянето на новия моден артикул се извърши в ресторант „Адлон“, където поканихме отбор представители на администрацията, стопанския живот, модния и артистичния свят, както и редакторите на всекидневниците и седмичниците. Министърът Z., който междувременно бе напуснал министерското кресло, и съпругата му госпожа Шарлоте (по баща Примас-Тьотерман) се нагърбиха с покровителството на тържеството. Модното ревю бе открито от търговеца на шапки, търговския съветник Сулеви Виртанен (член на управителния съвет на акционерното дружество „Шапкарска фабрика Петерсон & Кумпулайнен“). Той даде думата на председателя на Съвета на шапкарската мода, господин Виено Карвонен, който прочете пред знатните гости поема, написана в бели стихове със свободен ритъм от нашия завеждащ рекламата Олави Хеймонен. Литературното четене премина в задушевна коктейлна обстановка. Тъй като в архивата си съхранявам добре запазени преписи от най-забележителните творби на поета Хеймонен, ще си позволя да възпроизведа няколко достойни за запаметяване стиха:

Господин министре, господа и дами,

точките ви от купона бързо чезнат
за чорапи, панталони, ризи.
Ето радост и за вас: без купон
украсете си главата
със венеца на твореца —
новомодни шапки,
ту кафяви, ту зелени, че и сиви, сини
бомбета, бомбета, бомбета!
С модата във крак бъдете!
Бомбе и вие си купете!
Йес сър, йес сър, йес сър!
Без купони, без купони!

След като празненството завърши, всеки от присъствуващите господа получи даром по едно ново бомбе и сноп хвърчащи листчета. На другия ден във всекидневниците (в някои дори на първа страница) се появиха най-топли и възторжени изказвания за епохалната новост в модата на мъжките шапки: цветните бомбета. Провинциалният печат зае от колоните на столичните вестници дописки и снимки за ревюто. В новините на радиото се помена за „западни повеи в света на мъжката мода“ (този намек предизвика политически спорове, които увеличиха разногласията между партиите и продажбата на бомбета). В издавания от министерството на общественото снабдяване бюлетин „Седмично разпределение“ се съобщи, че цветните бомбета ще се продават без купони, но не повече от три броя на домакинство, като за целта ще се правят служебни отметки в личния купон на всеки купувач.

В календара на Дружеството за народна просвета срещнах веднъж следната мъдрост: „Мислещият човек не може да бъде стадно същество.“ Тази дълбока сентенция ми идваше постоянно наум, колчем Енсио ми докладваше хода на разпродажбата. Със задоволство установявах, че жените влагат личен вкус, когато следват прищевките на модата, а мъжете се увличат от униформата. Цветните бомбета бяха неписан закон, на който всички мъже се подчиняваха безропотно. Те се осланяха на обявите, които ковеше лукавото поетче. Във вестниците се явяваха реклами — пред текста, в текста и зад текста. Те бяха съставени в стила на великия запад и се придружаваха от снимките на

знаменити боксьори-професионалисти, актьори, шлагерни певци, държавници и майстор-готвачи с бомбета на глава. Най-съвършената словесна техника на модерната продажба завладяваше всеки ум:

„О кей, сър![2] Купи си и ти бомбе! Не изоставай от западния стил. В тоя час шапката «Робърт Тейлър Стайл»[3] е шапката на всеки финландски джентълмен! Само магаретата днес се разхождат без бомбе «Робърт». О кей, сър! Йес, сър! Облечи се ъп-ту-дейт[4], купи си на часа бомбе «Робърт»! Следвай модата, сър. Не оставай без бомбе! «Робърт Тейлър Стайл» е корона за модерния мъж!“

Олави Хеймонен оказа неоценима услуга на финландците, като ги запозна с модната терминология на английския език. Бомбетата „Робърт“ станаха търговският гвоздей на сезона, символ на мъжкия стаден дух и пробен камък за претрупаните гардероби в театрите и ресторантите. Макар и разменната стойност на бомбетата да беше сравнително ниска, всекидневно в отдела „Разни“ от „Малките обявления“ на вестниците се явяваха стотици съобщения, които започваха със следните класически думи: „*Разменено бомбе…*“

Ако в рекламите за бомбетата бяхме заговорили за фински изделия, за фински труд и за финска мода или ако им бяхме дали някакво домашно име, например шапки „Мати“[5] или капи „Калевала“, щяхме да произведем две хиляди броя и да продадем не повече от триста и осемдесет парчета, защото според една статистика във Финландия имаше точно толкова истински родолюбиво настроени мъже, които в изблик на висша самопожертвователност купуваха винаги само родни стоки, заявявайки всеки път, че ги купуват за последен път. Ала Енсио Хюпия, на когото принадлежеше хрумването за стила „Робърт Тейлър“, и Олави Хеймонен, който превъплъти идеята, познаваха по-добре от мене своите сънародници: на тях трябваше да им се предложи нещо чуждестранно с чуждестранни жестове и слова. Полъхът на космополитизма проникна до сърцето на най-затънтените и глухи краища. Когато стопаните и ратаите от загубените в степта имоти отиваха в близкото село или съседното градче, за да си набавят произвежданата от чисто финско дърво ракия, те не пропускаха да си купят от кооперативните магазини и шапките „йесири“ или „ропе-стуле“[6]…

Измежду познатите ми хелзинкчани единствено асесорът Енсио Хюпия и завеждащият рекламата на концерна „Карлсон“, поетът

Олави Хеймонен, не наложиха на главата си цветни бомбета. Изглежда, искаха да оригиналничат или се харесваха и без бомбета по подобие на войнствения църковен княз от епохата на Възраждането кардинал Федерико Сансеверино, на когото се приписват тези мъжествени думи:

> „Трудно мога да определя дали тялото ми е съвършено, понеже краката ми не са така пъргави, както бих желал. Ала от горната половина на трупа и от главата си съм напълно доволен.“

За шест седмици във Финландия се разпродадоха триста и четиридесет хиляди шестстотин и седемдесет бомбета „Робърт“, много по-голямо количество от това на найлоновите фусти, които излязоха на мода дванадесет години по-късно. Въпреки нашите усилия не успяхме обаче да задоволим нуждите на всички мъже, тъй като се свърши филцът. Дирекцията на външната търговия с готовност ни даде разрешение за внос на филц (някои от чиновниците в Дирекцията не бяха успели да си купят навреме бомбета „Робърт“), но от страната-производителка се получи кратък недвусмислен отговор:

> „Всички количества филц от военните излишъци изпратени в изостаналите азиатски страни за подпомагане гладуващото население. Ново производство може да се очаква само в случай на нова война.“

Операцията „Бомбета“ донесе на концерна „Карлсон“ десетки милиони марки печалба. Енсио си купи американска кола, а аз станах собственица на петролоносач с шест хиляди тона водоизместимост. Повече не можех да се отказвам от почетното звание стопанска съветница, както и от желанието да си поръчам нов хороскоп. Обърнах се към един астролог, фински швед, който бе изпаднал в голямо парично затруднение. Той ми разкри, че на звездите бе отбелязана следната орисия:

„Намиращите се помежду си в противоречие влияния на планетите се мъчат да осуетят вашите замисли. Не сваляйте оръжието, а заминете на далечен път, който ще ви се открие в близко бъдеще. Под тези знаци през вас ще премине гореща вълна на щастие и всеки ще завиди на големия ви успех. Честит ден — сряда, честит час — петък, 23,50 часа.“

---

[1] Лукреция Борджия (1480–1519) — италианска благородница от испанско потекло; рядка красавица, тя се омъжвала няколко пъти и водила разпътен живот. — Б.пр. ↑

[2] О кей, сър! (англ.) — Отлично, господине! — Б.пр. ↑

[3] Робърт Тейлър Стайл (англ.) — Стил Робърт Тейлър. Робърт Тейлър (р. 1911) — американски киноартист, считан дълго време за образец на мъжка красота и елегантност. — Б.пр. ↑

[4] Ъп-ту-дейт (англ.) — модерно, съвременно. — Б.пр. ↑

[5] „Мати“ (=Матея) — широко разпространено мъжко име, което за едно финско ухо звучи по същия начин, както биха звучали на български имената Ганьо или Пижо. — Б.пр. ↑

[6] Във финския няма звук „б“, затова простолюдието е изопачило „Робърт Стайл“ в „ропестуле“. — Б.пр. ↑

ГЛАВА ДВАНАДЕСЕТА

Точно по времето, когато епидемията на цветните бомбета вилнееше най-стихийно (малцина знаеха къде се криеше огнището на заразата!), в Хелзинки цъфна мисис Търнък. Тя беше забавила пътуването си с цели единадесет месеца и естествено през този промеждутък аз бях забравила почти изцяло възложената ми почетна задача. Американката не бе чувала нищо за модата „Робърт Тейлър Стайл“ и това никак не ме учуди, защото сам Робърт Тейлър не подозираше, че съществува стил с неговото име. Прилепчивата болест не бе пощадила ни стари, ни млади, та мисис Търнък взе всички тези господа и франтове с бомбета на глава за доброволци от финландската национална гвардия, които носят за отлика цивилни цветни каски. Когато разправих на гостенката си как в същност стои работата, тя се прехласна от смях:

— О-о-о, мисиз Каалисин-Кянени! Какво забавно вариете!

На нея толкова й допадна зрелището по хелзинкските улици, че се отказа от намерението да разглежда Женската клиника, Народното събрание, Детския дворец и сауната, който финландското консулство в Ню Йорк бе включило в програмата на нейната обиколка. Твърде се изненадах, че в забележителностите на столицата не бяха посочени Дом на майката, Дворецът на председателя на републиката, Народният музей, халите в Хаканиеми и кулата на Стадиона. Пропускът можеше да се обясни с обстоятелството, че мисис Търнък бе отделила за престой в Хелзинки едва четири часа, защото бе тръгнала за някакво селце в Афганистан, където, божем, на всяка мома за женене се полагали по петима мъже наведнъж. Въпреки светкавичното си посещение американката успя да добие правилна представа за положението на финландската жена в късноколевалското общество. Когато забеляза, че в трамваите и в автобусите — които впрочем са винаги толкова претъпкани, че не могат да си намерят място за сядане поне всички мъже — кондукторки са жени, гостенката ми изпадна в истински ужас. Според нея наложително беше да се еманципират и

фризьорките, келнерките, месарките и вестникопродавките. Накрая тя се съгласи открито, че във Финландия надмощието на мъжете е още премного силно и че е напълно безсмислено да се залавяме с измерения на седалищните им части. На първо време най-уместно беше да се подхване единствено подготвително-просветна дейност. За целта мисис Търнък надписа чек от сто долара на името на Съюза на трудовите жени и на домакините, за да се купят сладкарски изделия, които се продават без купони. Сладкишите трябваше да се раздадат на насроченото месечно събрание във връзка с поръчката на кафе, което се поднасяше на членките при задружната изработка на домашни ръкоделия през зимата. Американската благодетелка подари сто долара и на кръжока по шев при Клуба на директорските съпруги, за да си набави магнетофон. Други подаяния този път мисис Търнък не направи. В замяна тя напомни за съществуването на своята знаменита фондация, която отпускаше помощи и стипендии на талантливи учени, чиято изследователска дейност допринася да се подобри битът и общественото положение на жената.

Гостенката ми остана много доволна, когато й се похвалих, че все още бях главна директорка и главна акционерна на концерна „Карлсон“, поради което нито имах време да спя денем в кабинета си, нито се чувствувах задължена да приемам при себе си на служба бившите си любовници.

Тъкмо се откопчих от мисис Търнък, задрънка ме завеждащият рекламата Хеймонен. Неговата втора стихосбирка бе излязла вече от печат и по този повод той не само си бе оставил брада, но се бе и оженил. Нашият поет поиска едногодишен платен отпуск, за да прекара медения си месец в чужбина. Сам. Жена му трябвало да остане в къщи, понеже очаквала бебе. Отнесох се до верния си съветник и Енсио даде следното обосновано заключение:

— Нашият особено ясен и прост закон, който е съставен в такава достъпна форма, че може да бъде разтълкуван от всеки правист, не задължава работодателя да дава платен отпуск за сватбено пътешествие, освен ако то съвпадне с редовния годишен отпуск на служещия. Отпуска по майчинство пък се полага само на жените, тъй че молбата на завеждащия рекламата Олави Хеймонен, с която иска да се възползува от привилегиите на майчинството, за да се измъкне в

чужбина и да се отскубне от задълженията на бащинството си, не може да бъде уважена. Случаят не търпи никакви възражения.

Когато съобщих на дребния, стихоплетец какво бе решил изпълнителният състав на управителния съвет, завеждащият рекламата заяви, че напуска работата. За щастие по това време не се нуждаехме от реклама, защото произвеждахме дефицитни стоки, които се рекламираха сами. Въпреки всичко Олави Хеймонен бе извършил ценни услуги на моя концерн — мрежата ПУ, лепилото за тапети „Карлсон“, мастилото за автоматични писалки „Мина“, покривната мушама „Армас“, паркетната паста „Енсио“ и най-подир бомбетата „Робърт“ бяха получили такава широка известност благодарение на него. Затова заплатих на бившия завеждащ рекламата ни двумесечно извънредно възнаграждение. Той получи парите с подчертано незадоволство и не пропусна да ми каже, че презира от дъното на душата си женския деспотизъм. Сетне се оттегли в един тих забутан край, за да пее сред природата хвалебни химни на финландската мадона.

На четвърти март 1947 година заминах със самолет за Ню Йорк, откъдето продължих направо за южноамериканската република К. Още веднъж влязох в ролята на неофициална представителка на Финландия. Този път обаче не представлявах правителството, нито някоя политическа групировка, а единствено — капитала, нямащ цвят, ако не се смята „черният“, който обикновено прикачват към думата „капитал“. Не ми е ясно защо в народната реч парите биват наричани черни, когато в действителност те блестят с всички багри на дъгата. Изящните светски списания съобщават, че бившите европейски крале и египетският Фарук пият изключително пъстри коктейли и носят цветни очила за слънце. Що се отнася до черния цвят, аз поне винаги го свързвам с дейността на моя концерн, който и до ден-днешен продължава да произвежда печатарски мастила и катран за покривни материали. За да поразсея, макар и за кратко, досадата от всекидневието, опитах се да надникна в съвременното природознание, което поддържа, че цветовете не съществуват. Цветовете, които различаваме, са само сетивна измама и политическа пропаганда. Цветоусещането се дължи на непознат мозъчен процес, който

предизвиква тези лъжливи възприятия. Навярно и особен мозъчен дразнител е причина, задето мъжете, когато страдат от любов, виждат небето омайно синьо, гората приказно зелена и женските устни изкусително червени, както и същият дразнител кара жените, на които се случи да се грижат за подобни болни, да възприемат всичко в сиво или черно. Следователно цветовете се явяват като плод на зрителна заблуда, на която и аз съм жертва, затова седнах да разправям на латиноамериканските собственици на кафеени плантации, че в горите на Финландия расте „зелено злато“.

У нас — и в миналото, и в наши дни — безброй пътеписи и илюстровани списания разказват за страните и народите от Южна Америка. Не бива да се корят хората заради слабостта им към екзотичното, но лично аз ще оставя специалистите да се занимават с природата и по този начин ще се спася от професионалната завист, която е напълно човешка, за да се спра на чисто деловите въпроси, които малцина поети биха счели достойни за своето перо.

Както споменах, моята задача беше да намеря купувачи за нашия необработен дървен материал и за произведенията на дървопреработвателната ни промишленост в една страна, където кафето вирее, военните преврати преуспяват и всевластната католическа църква е сляпо подчинена на папата. Повечето от местните жители прекарваха деня в почивка, привечер свиреха на китара, а нощем ходеха на църква, за да раздават милостиня. Те имаха доволен вид и говореха за небето така уверено, като че оттам се връщаха. Особено щастлив и безгрижен ми се стори нашият почетен търговски консул, на чиято визитна картичка прочетох:

„ДОКТОР ДОН ХУАН ХЕСУС МАРИЯ КОНТСАЛО

ДЕ САЕС И АЛКАНЕСЕС“

Не знаех що за доктор е той, но едва ли беше доктор по медицина, иначе от състрадание към болните щеше да съкрати поне част от името си. Той беше средна пора човек, мургав — естествено,

малко по-нисък, но и по-набит от мене. От косата и мустаците му лъхаше сладникавата миризма на помада, а от устата му — дъх на ром. Консулът ме посрещна на летището с нов-новеничък „Кадилак“ (колкото една страна е по-изостанал, толкова по-луксозни коли имат нейните служебни лица!), целуна ми ръка, влюби се в очите ми, в косите ми, в снагата ми (чековата книжка лежеше както винаги на скрито в чантата ми) и във Финландия. После се погрижи за багажа ми и ме отведе в хотела, като обеща да се върне след час, за да ме представи на семейството си.

— Сеньора, в къщи ще останат възхитени от вас! Получих от Финландия няколко препоръчителни писма; последното — от нашия пълномощен министър в Хелзинки — пристигна вчера. Как е многоуважаемият ви съпруг?

— Той почина… искам да кажа първият. А вторият…

— Хесус Мария![1]

Помислих, че моят посрещач ми се представи с малките си имена, затова отвърнах:

— Мина!

Малкото недоразумение, което може да се случи дори на хора, говорещи чуждия език, не извади от релсите галантния дон Хуан. Той повторно ми целуна ръка и аз се разположих в стаята си, където имаше следните удобства: студена вода през зимата и топла вода през лятото; широко легло, на което биха могли да се натъркалят пет души възрастни или осем деца; нощно гърне с ръчни рисунки и вентилатор.

Точният човек винаги губи ценното си време нахалост, за да изчаква ония, които обичат да закъсняват. В това се убедих още първия ден, понеже доктор дон Хуан Хесус Мария Контсало и т.н. не дойде след час, а пристигна подир осем часа, малко преди полунощ. По късно разбрах, че той е бдителен консул, защото бе в състояние да бди по цяла нощ пред бутилка ром. Затова пък спеше през деня. Но аз нямах право да одумвам нравите на родината му. Особено приятно впечатление ми направиха неговият дворец и челядта му, която се състоеше от шест жени. И досега не мога да кажа коя беше майката и кои бяха дъщерите, тъй като домакинът целуваше и милуваше поред и шестте, отрупвайки ги с гальовни слова също така щедро, както пиянният моряк сипе ругатните си.

След вкусна и изрядно приготвена вечеря консулът и аз се оттеглихме в градината на съвещание. Той беше получил още преди няколко седмици мостри от стоките и ги беше проучил.

— Сеньора — почна с красив поклон домакинът, — в наше време външната търговият е разменна търговия: ние купуваме от оногова, който купува от нас.

— А ние продаваме на тогова, който продава на нас — отвърнах непридирчиво.

— Прекрасно, сеньора! Ние сме готови да предложим на вашата страна кафе, какао, вълна от лама, торове и скъпи сортове дърво. Сеньора, огърлицата ви е вълшебна, а прическата божествена!

— Благодаря! Финландия от своя страна е готова да предложи всичко, което може да бъде произведено от дърво.

— Зная, но за съжаление ние не можем да купим всичко. У нас термитите ще нападнат шперплата и ще го разрушат, а търсенето на хартията е нищожно. Сеньора, бюстът ви е удивително развит!

— Зная! Знаят го и мнозина други — отговорих предизвикателно.

— Говорите испански великолепно!

Върнах мисълта на събеседника ми към деловите въпроси, макар и да помнех старото житейско правило: не пречи на семейния мъж да прави комплименти на чуждите жени, защото и без това няма да ги каже на жена си.

Първото ни съвещание приключи безрезултатно. Продължихме разискванията на следната нощ, когато доктор дон Хуан… де Саес и Алканесес ме уведоми, че влязъл в досег с ръководителите на стопанския свят, с търговско-политическия отдел на външното министерство и с председателя на републиката. Според уверенията на домакина ми те всички се заинтересовали живо не от финското зелено злато, нито от изделията, произведени от него, а от личността ми. На тях им се виждаше невероятно, че в една страна, където „мъжете още бяха мъже, а жените — само жени“, може да дойде именно жена, за да води търговски преговори. Какво безнадеждно поле за работа на мисис Търнък, когато нейното Society for Stupidity of Men би разпространяло дейността си в цял свят!

Финландският почетен търговски консул нарисува пред мене ясна картина на положението; в отечеството му хартията намираше

незначително приложение. Препоръчах местните издатели да почнат да издават забранени книги, благодарение на което употребата на хартия несъмнено би достигнала рекордни числа. Изброих между другото катехизиса на Лютер и някои от съчиненията на Волтер. Имената на Маркс и Ленин премълчах по политически причини, а Мюкле[2] по онова време не беше известен дори в родината си. Но непредубеденият доктор сви рамене и отсече:

— Безнадеждна работа, мила синьора! Наистина забранените книги ще допринесат за повишаване на интереса към четивото у нашия народ, ала за беда на тоя народ липсва умение да чете. В столицата ни има над шестстотин хиляди жители, а само четвъртината знаят да четат и да пишат. На индианците от джунглата ученост пък изобщо не им е необходима.

Следователно неграмотността правеше излишно издаването на книги и на вестници; тоалетната хартия се употребяваше единствено от заможното съсловие; попивателната хартия беше ненужна, понеже в сухия и топъл климат мастилото изсъхваше още в шишетата; а скъпата банкнотна хартия се доставяше от Съединените щати, където животът на цялата нация бе отдаден в служба на парите.

Сега се сетих случайно за хигиеничните превръзки. Вечерта бях обиколила десетина аптеки и дрогерии да ги търся, докато накрая един услужлив помощник-аптекар със страшно дълги пръсти и мустаци на същински Дон Жуан ме посъветва да се обърна към легацията на някоя велика сила, защото тези изделия се внасяли безмитно с дипломатическата поща от Франция. Опитах се да заинтересовам финландския консул с тези женски принадлежности.

— Какво представляват те в действителност? — зачуди се доктор дон Хуан Хесус Мария Контсало де Саес и Алканесес. От недоумението му ми стана ясно, че той в никакъв случай не е доктор по медицина, а по-скоро галено чедо на някой, крал на кафето, посещавало двегодишно вечерно търговско училище и станало доктор хонорис кауза заради богатството на баща си и знатността на рода си.

Два дни по-късно моят домакин вече знаеше какво представляват „те“. Навярно бе разпитал семейния лекар или жена си. Във всеки случай отхвърли и този артикул.

— Съжалявам, сеньора, но за тоя род изделия у нас трудно би се намерил пазар. Никой няма да ги купи.

— Защо смятате така? Ако устроим широка реклама с разрешение на министерството на народното здраве, разбира се, не можем да не успеем.

— Изключено, мила сеньора. Църквата ще анатемоса тутакси тези изделия. Не бива да гневим Негово светейшество.

— Бог ли имате пред вид, господин докторе?

— Бог ли?! Какво, общо има той с женските работи?! Става дума за Негово светейшество Папата. Но…

Моят събеседник се унесе в размисъл, засука мустаци и неочаквано промълви ниско:

— Сеньора, знаете, че съм баща на единайсет деца и че имам пет вече големи дъщери. В моя нравствен образ се срещат само незначителни петънца, които още никой не е забелязал. На младини бях решил да стана свещеник, ала сетне се влюбих в сегашната ми жена и — разбирате, нали, сеньора? — любовта трудно се спогажда с обета на безбрачие. Ожених се, взех да търгувам с кафе и ощастливих баща си (Мадона! Два месеца не съм стъпвал на гроба му!). Аз съм богат човек и мога да дам на всяко от децата си по кафеена плантация за зестра. Мене ме уважават навсякъде, дори във Финландия, която благоволи да ме направи свой почетен търговски консул преди единайсет години. Да, наистина името ми е безупречно, но…

Той сниши гласа си до едва доловим шептеж:

— Но ще се изложа на опасност и ще купя за семейството си, имам пред вид жена ми и дъщерите ми, като коледен подарък някой и друг пакет… Съгласна ли сте?

Обещах да изпълня горещото му желание и се заклех да запазя най-строга тайна върху греховната сделка. Уверих се, че търговия няма да развърти, ала въпреки всичко се заинатих:

— Сеньор, не бих ли могла да поприказвам по тоя въпрос с вашата съпруга?

— Ой, божа майко! Какво думате! — изплаши се дон Хуан Хесус Мария и т.н. — Изключено! Жена ми е самата невинност, сеньора.

И това съвещание приключи съвсем постно. Но следната вечер се оказа много по-плодоносна. Рано сутринта нашият доктор се бе срещнал с министъра на народното здраве и бе разговарял надълго и нашироко с него. Този съвременен, заразен от духа на напредъка господин, който бе завършил медицински науки в Парижката Сорбона,

се бе изказал извънредно благосклонно по въпроса. Той дори считал търговията с въпросните изделия за крайно желателна. Въздъхнах с облекчение и се спрях отново на рекламата.

— Не, не, в никакъв случай! — засъпротивлява се докторът хонорис кауза. — Единственият човек, който би дръзнал открито да стори подобно нещо, е Евита Перон, защото само тя не се страхува да се противопоставя на Негово светейшество. Ала да се дири нейното съдействие е немислимо, защото ще бъде изтълкувано като намеса на чужда държава във вътрешните работи на нашата страна и ще предизвика въоръжен конфликт. Но… Чакайте, чакайте, измислих: ще запазим всичко в пълна тайна…

— Но тогава няма да се продава стоката.

— Тъкмо тогава продажбата ще потръгне най-леко. Ще се оплача на архиепископа, той веднага ще нареди три дни поред, на утринната и на вечерната литургия, всички свещеници да държат проповеди против безбожните изделия, които се продават скритом във всички аптеки и дрогерии…

Доктор дон Хуан… де Саес и Алканесес ми подаде трепереща ръка и добави:

— За количествата ще се споразумеем утре, защото искам най-напред да се посъветвам с министъра на народното здраве. Обаче, сеньора, драга сеньора, обещайте ми, че няма да обелите зъб по тоя въпрос пред жена ми. Ни думичка, дори и да ви подложат на нечовешки изтезания!

Обещах. Изправихме се един срещу друг, съсредоточени, като осъдени на смърт клетници, сякаш бяхме Исус и Юда, продаденият мъченик и сребролюбивият продавач…

Щом завърши съвещанието, телеграфирах на Енсио и поисках да ми прати мостри от разни модели и видове превръзки. Едновременно запитах помощника си дали нашият концерн би бил в състояние да почне неотложното производство на въпросните изделия. След три дни получих колет с мострите и телеграма:

„Пращането готови стоки оттук неудобно точка по-добре поръчай суровини и почни производството на място точка следва писмо.“

Тъй като мнозина измежду моите познати останаха поразени от обстоятелството, че изчезнах най-загадъчно от сцената на обществения живот в началото на пролетта 1947 година и се появих отново през януари 1948 година (беше се зашушукало, че съм извършила огромни злоупотребления, макар и да не бях на служба в ни едно благотворително дружество; че съм получила нервно сътресение; че съм се изселила и че съм платила данък на обичайните женски подозрения), тук му е мястото да разкрия голата истина. Концернът „Карлсон“ основа в споменатата южноамериканска република промишлено предприятие, за което се доставиха от Финландия машини и три кораба с дезинфекционни химикали, лигнин и марля. Картонените кутии бяха производство на моята фабрика в Питяйянмяки, а шарените привлекателни етикети бяха отпечатани в литографията на Тилгман.

Благодарение на ревностната реклама, която църквата ни направи, изделията „Кармен“ и „Сеньора“ бяха посрещнати с небивал интерес. В малката ми фабрика заработиха двеста сръчноръки жени. Славата на нашите произведения се разнесе бързо и в другите южноамерикански държави. Стигна се дотам, че и старите индианки, които бяха прехвърлили седемдесетте, почнаха да употребяват „Кармен“ и „Сеньора“.

След като спечелих тридесет милиона марки чист безобложен доход, продадох фабриката на едно лекарско семейство. Някои могат естествено да ми поставят въпроса: какви облаги получи Финландия от тази моя дейност? Ето отговора ми: доставих на финландския народ голяма радост за Коледата 1947 година, като изпратих параход с качествено кафе. Купувахме от ония, които купуваха от нас. Финското „зелено злато“ бе заменено срещу кафе, какао и химически торове. Затова напълно уместно правителството на републиката К. ме направи свой почетен търговски консул във Финландия и ръководителите на финландската дървопреработвателна промишленост устроиха в моя чест тържествена вечеря в ресторант „Савоя“. Бях завързала търговски връзки с една страна, която беше отказала да внася от нас шперплат, талашит и хартия, но която почна да купува лигнин, марля и картонени кутии, а по-късно и хартия за писане, както и тоалетна хартия. Жена продаваше — жени купуваха. А и мъжете бяха доволни.

Сега и по нашите аптеки и дрогерии се продават южноамериканските пакети „Кармен“ и „Сеньора“, които са досущ като ония, чието производство почнах на времето. Те представляват вносни стоки, приготвени с финландски суровини. Но понеже са включени в търговската ни спогодба за стокообмен, обикалят света по море.

Много, неизказано много работа има за мисис Търнък! Не залудо тя заляга да обедини жените от цялото земно кълбо. Тя знае, че в единението е силата, затова и толкова много певци без глас участвуват в любителските хорове.

---

[1] Хесус Мария (исп. Исусе, Марийо!) — много често употребявано възклицание в испански говорещите страни; тук поставено нарочно, за да съвпадне с малките имена на консула. — Б.пр. ↑

[2] Агнар Мюкле (р. 1915) — норвежки писател, автор на еротични романи, от които „Песента за червения рубин“ (1956) бе забранен като порнографен в родината му. — Б.пр. ↑

ГЛАВА ТРИНАДЕСЕТА

„След тебе винаги се повлича мнозинството, защото умееш да подлъгваш тонковците“ — каза сътрудникът ми Енсио Хюпия, когато се събра изпълнителният състав на управителния съвет, за да докладвам подробно резултатите от пътешествието ми в Южна Америка. При все че през единадесетте месеца на отсъствие бях прескачала три пъти до Финландия, престоят ми беше толкова краткотраен, че не бях смогнала да дам изчерпателен отчет за извършеното.

Откак отзивчивите южноамериканки почнаха да употребяват „Кармен“ и „Сеньора“, продажбата на кафе с благотворителна цел във Финландия замря изцяло. В разни среди се разнесе язвителната мълва, че зад доставките на кафе се крият известни промишлени кръгове, които бяха прибягнали най-безсрамно до услугите на една добре позната дама. Неволно бях прогонила медоносната пчела, която хранеше десетки благотворителни дружества и съюзи. Отвращавах се от лицемерите, които шушукаха зад гърба ми, особено в театъра и в киното, та напуснах Съюза на трудовите жени и на домакините, Хелзинкския клуб на стопанските деятелки, Дружеството за разпространение на битовите накити и известния кръжец „Фемина“, които и без това прекратиха дейността си подир година, защото им беше невъзможно да продават кафе на свободни цени, за да си набавят парични средства.

Когато разгледахме с Енсио бъдещите планове на концерна, стигнахме до единодушното заключение, че нашата програма беше прекалено разнообразна. Налагаха се преустройства и засилена централизация. Затова закрихме повече от десет производствени отрасъла и се насочихме към параходството. Аз притежавах вече два превъзходни товарни кораба „Мина I“ и „Мина II“, които пренасяха дървен материал за Англия и за средиземноморските страни, както и един петролоносач, който сновеше между Финландия и Черно море. Ала по линията Финландия — Южна Америка се чувствуваше остър

недостиг от плавателни съдове. С това бяха съгласни и представителите на правителството, с които водех преговори за дългосрочен заем при нисък лихвен процент. Министърът О. — бивш организатор на младежкото движение, с глас като йерихонска тръба и ръце като фурнаджийски лопати (ако трябваше да се вярва на хорските езици, по външност приличал на баща си, а дар слово наследил от майка си!), ми препоръча да се обърна към председателя на републиката. Последвах доброжелателния съвет и един прекрасен ден ми се откри възможност да изложа пред президента Пасикиви[1] проектите си: покупката на търговски кораби за линията Финландия — Панама. Председателят на републиката изслуша изложението ми спокойно, забърса бавно очилата си и отсече сухо:

— Мадам, не желая да слушам за никакви нови линии. Помъчете се да се придържате и вие в моята линия!

Той постави очилата на носа си, стана и добави:

— Чувал съм да се говори много за вас, мадам Карлсон-Кананен. Имате ли нещо друго да ми казвате?

Нямах нищо друго за казване. Излязох съкрушена, насочих се към колата си, отворих чантичката си, извадих единственото си най-вярно оръжие — червилото, и теглих и аз моята линия. Сетне заръчах на шофьора да ме откара незабавно в къщи, където ме чакаше един от деловите ми познати — гръцкият корабопритежател Ахилес Агапитидис.

С директора Агапитидис се бях срещала на няколко пъти в Атина и Париж и той ми бе допаднал. Гъркът имаше висок ръст и руса коса (нещо необикновено, за расата му); беше родом от Пела, отечеството на Александър Македонски; говореше английски безпогрешно и беше без мустаци. На него не му се налагаше да кове спасителни лъжи пред жените, защото беше стар ерген. В Атинската търговска камара минаваше за най-голям умник поради майсторството му да се справя с жените. Хиляди мои сестри се влюбваха от пръв поглед в кесията му, но той бе съумявал винаги да отблъсва техните пристъпи и да запази неприкосновеността, свободата и богатството си. Разбира се, и той като всички хора не беше без недостатък: заекваше, та на всяка втора дума удължаваше ударението. Не бих се двоумила да се влюбя в него, ако не беше роден под знака на Телец и ако не ядеше толкова много чесън.

Изпитвах удоволствие да поддържам търговски връзки с мъж, който никога не вмъкваше в деловите разговори недомлъвките на еротиката. Корабопритежателят Агапитидис единствено купуваше дървен материал и хартия, продаваше стафиди и мрамор, а в часовете на безделие си хвърляше пасианси или изучаваше старогръцката митология. Донякъде и двамата бяхме еднакво самотни. Добродетелта има много, почитатели, но малко последователи.

Без да искам, поверих на гръцкия си гост болките и тревогите си, разкрих му възрастта и доходите си, разказах му за кроежите си да основа параходна линия Финландия — Панама, които се бяха разбили на пух и прах, когато „линията Пасикиви“ отказа да подкрепи частния почин с обществени средства. Господин Агапитидис се усмихна снизходително, сетне избухна в неудържим омировски смях:

— Мадам, нима сте решили да загубите самостоятелността си? Та толкова ли не сте способна сама да си завоювате собствени линии?

— Какво искате да кажете?

— Наистина ли сте наумили да станете зависима от държавата, чиято каса е празна като гроба на възкръсналия Спасител? Числя се към шестте най-богати хора на Гърция, а създадох цялото си състояние със собствени ръце, без и да съм помислял някога да диря помощ от хазната. Във Финландия, напротив, е общоприето, изглежда, гражданите да бъркат най-напред в държавната торба и сетне да отиват на пазар. Прощавайте, мадам, съвсем не искам да злословя за вашата родина и за нейните премъдри държавници, чиято дейност би накарала да занемее от смайване дори нашия Сократ.

Гостът ми запали ароматична папироса и подхвана:

— Мадам, вие сте от ония жени, за които би било играчка работа да се сдобият още с някой и друг товарен, параход. Ако възприемете предложението, което ще ви направя, преди да изтече година, ще разполагате със собствени кораби, които ще заплават по линията Финландия — Панама. Извинявайте, но позволете ми да продължа още малко! Аз се препитавам от търговия и параходство, точно както и вие, мадам. Аз купувам от вас, вие купувате от мене. И двамата не знаем що е измама. И двамата знаем, че само крадецът може да улови крадеца и че само съдът има право да го освободи, както са се изразявали далечните ми прадеди. Ние не изхождаме от началата на непочтеността, а от чистия и общопризнат стремеж към печалби. Но

кратко казано: предлагам ви да почнем задружна дейност, която ще ви донесе повече печалби, отколкото производството на филцовите шапки, печатарското мастило и нишестеното лепило… Прощавайте, че ще продължа още малко! Зная добре, а вие знаете по-добре и от мене каква крещяща жилищна криза продължава да цари в тази приказна и така тачена от мене Финландия. Кризата може да бъде превъзмогната с твърде прости средства и благодетелката ще бъдете вие, мадам Карлсон-Кананен, ако одобрите моето внушение и издействувате благословията на правителството за нашия почин… Необходима ни е единствено благословия, която не ще породи нито финансови затруднения на държавата, нито досадни интерпелации във вашия красив парламент, чиято сграда бих разгледал с истинска наслада… Извинявайте, ще продължа още малко! Знаете несъмнено кой е Диоген? Безспорно той е мой знаменит съотечественик, който пръв измежду великите хора е заживял постоянно в дървено жилище, пригодено за местене от едно място на друго. Въпреки своя технически напредък Америка (в която например се изразходват годишно повече средства за дъвка, отколкото за книги — но кой в наше време ще седне да заимствува дъвката от американците?) откри Диоген едва след Втората световна война. Чак тогава Съединените щати поканиха мнозина гръцки учени да преподават в американските университети история и по-специално историята на Елада и на нейните велики мъже. Американците харесаха най-много Диоген заради неговата изобретателност. Ала като философ, който презира човешката глупост, Диоген е пропуснал на времето да патентова своето най-значително изобретение в областта на жилищното строителство. Затова похватните американци заимствуваха идеята му и се заеха да строят лекопреносими жилища, така наречените „трейлъри“[2], които сега се срещат на път и под път в Съединените щати. Както знаете, трейлърите не са дървени постройки, защото в Америка горите са били унищожени едновременно с бизоните и индианците. Трейлърите са направени от желязо и стомана, но идеята за тяхната направа принадлежи на Диоген: те могат да бъдат местени, където човек пожелае. Движение, бързина и разнообразие — ето за какво жадува човешката душа и това пръв е разбрал моят далечен сродник господин Диоген. Финландия наистина е обетованата земя на дървените къщички, ала жилищата трябва да бъдат подвижни, за да

могат да се пренасят лете на брега на езерата или в Лапландия, зиме в Хелзинки, където и без това желаят да живеят всички финландци.

Гърция пък е обетованата земя на виното и на винарските бъчви; в нея вино и бъчви има в излишък. Това ми дава и основание да ви предложа да се заемете с вноса на бъчви, с които ще се превъзмогне жилищната криза…

Бях готова да се уловя за сламката, само и само да осъществя гордата си мечта: параходната линия Финландия — Панама. Без да посветя в сключената сделка Енсио Хюпия, поръчах първите най-големи бъчви в света; същевременно, пак, без да усети помощникът ми, продадох на господин Агапитидис два корабни товара с произведения от дъскорезниците ми. И започна най-щастливият период от моя живот! Срещу, богато възнаграждение привлякох двама архитекти, които приспособиха бъчвите за жилища. Всеки гражданин, надарен със зрънце предприемчивост, който съумяваше да измъкне от държавата бездомнически строителен заем, лесно получаваше разрешение за строеж на общинско място. Из разни краища на страната изникнаха цели селища от жилища-бъчви, които задоволяваха гъделичкащото самолюбие на новите собственици.

В Пакила, Хертониеми, Лепявара и Мункиниеми се настаниха привържениците на оседналия живот, а в Малми, Сеурасари, Кяпюля (Кулосари бе обявен за забранена зона!) и Мянтюмяки[3] се разположиха становете на скитниците, които бяха навикнали да се местят от място на място. Кометолозите и именните съветници от Държавната комисия за определяне названията на улиците отново обогатиха списъка на уличните наименования. Появиха се улиците: „Диоген“, „Бъчварска“, „Цинична алея“, „Джибров път“, „Философско шосе“ и площадите „Бъчвен обръч“ и „Животомразци“.

Колкото повече жилищната криза намаляваше, толкова повече нуждите на хората се увеличаваха. В зависимост от общественото положение на собственика се определяше и размерът на бъчвата. Наредих в Гърция да почнат незабавно да приготовляват бъчви, в които би могло да се вмести жилище със стотина квадратни метра площ, защото девет десети от притежателите на жилища-бъчви издигаха непрекъснато пристройки и първоначалната сграда, произведена в Гърция, се израждаше в сборище от неугледни и грозни бараки. Човек наблюдаваше с болно сърце човешката лукавщина, към

която отвреме-навреме надничаше с притворени очи и архитектурно-строителната инспекция. Класическият стил на жилищата-бъчви губеше своята чистота и романтичност. Колчем погледнеше селищата от домове-бъчви, Енсио Хюпия изпитваше непреодолима нужда да извади от джеба си своя плосък душеприказчик и да отпие глътка-две за успокояване на нервите. После правният ми съветник подхвърляше:

— Мина, не се засягай, но този ужасен сбиротък от къщурки ми напомня кошмара на алкохолик…

Не всички жилища-бъчви заслужаваха суровата присъда на Енсио. В Мункиниеми имаше два приветливи дома-бъчви, всеки един, от които заемаше по повече от триста квадратни метра. Техните собственици бяха мои добри клиенти и годишникът на хелзинкските данъкоплатци поставяше имената им на челно място. И двамата бяха стопански деятели, затова направиха стопански сгради. Най-напред взеха позволително за строеж на най-големите измежду домовете-бъчви, сетне — под предлог да защитят бъчвите — издигнаха над тях железобетонни винарски избы и накрая надстроиха по два етажа за жилище. Ала бъчвите, които употребиха, не бяха пригодени да им донесат радост, защото бяха произведени не от дъб, а от фински бор, избичен и рендосан на дъги в дъскорезниците на концерна „Карлсон“. Единствено обръчите на бъчвите бяха от гръцки произход. Първият от тези притежатели на домове-винарски избы, директорът N. се засили да води дело за вреди и загуби против вносителя на бъчвите, но тутакси се отказа от това си намерение, щом Енсио го заплаши, че ще предяви насрещен иск за нарушение на класическата линия на типовия проект без разрешение на техническия отдел. Директорът N. не можа да използува своята първокласна бъчва в своята образцова винарска изба нито за стареене на вино, нито за приготовление на домашно пиво, понеже чамовите дъски придаваха твърде фински привкус на течностите. Той все пак нямаше защо да съжалява за покупката на бъчвата, тъй като с незначителни преправки я пригоди за жилище на прислужника си.

Вносът на бъчви трая повече от година и навярно би продължил още, ако някакво чиновниче от министерството не бе се сетило да предложи производството на бъчвите да се пренесе във Финландия. Веднага се отказах от правото на предпочитание, което ми се даде, и постъпих умно. Финландската фабрика, която се зае да приготовлява

бъчви за жилищни цели, успя да продаде само два броя. Ония, които се нуждаеха от дом и мечтаеха да станат собственици, мигновено изоставяха бляновете си, щом не смогваха да намерят на пазара бъчви с името Ахилес Агапитидис, написано с гръцки букви и отбелязано с нажежено желязо. Търговската марка на производителя изобразяваше бъчва, от отворената вратичка, на която се подаваше ухиленият лик на мъдреца Диоген.

Износът на бъчварски дъги за Гърция секна; същевременно спря и вносът на бъчви във Финландия. Но деловата ми връзка с корабопритежателя Ахилес Агапитидис не се прекъсна. Задружно основахме гръцко-финландско параходно дружество с капиталите, които натрупахме от доставката на жилища-бъчви за истинските бездомници и покрай тях, против волята ни, за вечните спекуланти, които използват притесненото положение на ближния, забравяйки напълно, че единствено в любовта забранените неща са позволени…

През 1952 година почнаха да плават между Финландия и Панама търговските кораби „Ернестина“ и „Хермина“, които бяха моя изключителна собственост. Напук на „линията Пасикиви“ сега и аз имах моя линия. Заминах на почивка за половин година в Гърция, захвърляйки настрани сделки и печалби. Ахилес и аз прекарахме два месеца на остров Крит и близо четири месеца на остров Делос. Ахилес престана напълно да яде чесън и въпреки това… една дивна априлска вечер, когато безоблачното небе на Ориента блестеше в ослепителна синева, когато палмите повяваха вейки с тих ромон, когато лодките на ловците на бисери изскачаха от извивките на брега и се насочваха навътре, далече, далече в безбрежното Средиземно море, към кървавочервения небосклон… Ахилес каза… да, той прошепна — провлечено и отмерено, сякаш теглеше на везни всяка буква:

— Мина, жената, която мечтае да се свърже завинаги с един мъж, се излага на опасност да се свърже с горестта…

Прибрах се във Финландия и си купих куче. Моите познати ми препоръчваха всевъзможни най-отбрани породи, но аз си взех обикновен лапландски пес, който нарекох Хали[4]. Името изпълваше с ужас дамите от висшето общество, но едва ли би дразнило майката на кучето, която викаха Queen of tho Meadows[5].

[1] Юхо Кусти Пасикиви (1870–1956) — фински държавник, председател на републиката (1946–1956), провеждал твърда политика за дружба със СССР, наречена „линията Пасикиви“, носител на ордена „Ленин“. — Б.пр. ↑

[2] Английско название на ремаркетата тип „каравана“. — Б.пр. ↑

[3] Всички изброени селища представляват курортни селца и острови около Хелзинки. — Б.пр. ↑

[4] Хали — „Сивчо“, разпространено простонародно име на кучетата със сива козина. — Б.пр. ↑

[5] Queen of the Meadows (англ.) — Кралица на ливадите. — Б.пр. ↑

ГЛАВА ЧЕТИРИНАДЕСЕТА

Щом църквата установи, че не е в състояние да съперничи на киното по успех пред публиката, тя отново обърна поглед към вярата. Когато се убедих, че мъжете не са способни да се съревновават с мене в областта на стопанската дейност, отдръпнах се настрани, за да позволя и на други мои сестри да опитат силите си. В брака добрата съпруга не получава думата, докато не проговори насън, а в деловите съвещания жената има право да се обади чак когато мъжете задремят на заседателната маса и се унесат в спомени по похожденията си от предишната нощ. Както в брака, така и в икономиката, на жената е необходимо велико умение. Жената-котка може да накара мъжа да води кучешки живот, а мъжкото свинство пък отглежда жени от евангелистката порода на мисис Търнък. Дългогодишният опит ме научи, че жаждата за ласки у мъжа се уталожва най-бързо и пълно извън къщи и че неговото благородство се изпарява тутакси, щом прекрачи домашния праг. Мъжът се различава от свинята само по една незначителна подробност: мъжът изисква непрекъснато от своята гледачка храна и нежност, а свинята — изключително храна. Но не си струва трудът човек да държи при себе си свиня и мъж единствено за да се наслаждава на вида им. Едва ли някому би текнало да се запасява с автомобилни части, щом живее непосредствено до железопътен прелез, където злополуките са чести!

Ако се оттеглих от стопанския живот, не го сторих поради пристъпите на неизбежния физиологичен прелом (любим предмет на разговори за мъжете е критическата възраст на жената!), а чисто и просто защото ми омръзна да играя ролята на свинарка, която е заставена да пасе и да гои повече или по-малко породисти свине. Когато съобщих на Енсио, че съм наумила да се посветя изцяло на себе си — никога не е късно човек да почне да разсипничи, верният ми помощник се разстрои до дън душа. Но възбудата му никак не приличаше на гнева на Данте, който на времето е сипел огън и жупел против леконравните флорентинки и ги е подканял да дирят тиха

радост в приспивната песен на чекръка. Правният ми съветник се натъжи като човек и същински мъж. В очите му, в които се преливаха няколко цвята, проблесна пламък на страдание, дори на отчаяние и Енсио прошепна болно:

— Мина… Какво ще правя без тебе?

— Каквото си правил и с мене.

Погледът на правника зашари из стаята, сякаш търсеше спасително убежище, докато накрая се прикова в сборника със законите. Дебелата книга беше оракулът на Енсио, който не мърдаше от огромното му писалище; той беше негов неразделен другар и покорен слуга. Помощникът ми процеди през зъби, като че говори на себе си:

— Повече от петнайсет години бях твой сътрудник. Открито признавам, че ти единствена създаде от мене това, което съм днес. Ако не беше ме измъкнала преди години от Сиканен, и досега щях да бъда дребно адвокатче, което с мъка свързва двата края, тича по нотариусите, води дела на бедняците и виси из коридорите на съда с надежда, че ще напипа някой неплатежоспособен клиент, останал без защитник. Мина, от сърце те уверявам: скърбя много, страшно много…

Подобно на нудист, който излага голи факти, Енсио смъкна булото на вътрешно си „аз“. Той имаше сърце. Кой знае дали на младини не бе похитил и сърцето на жена си, та тя се славеше навред като безсърдечна жена. Неведнъж бях забелязвала, че въпреки веселите си сътрапезници и побратими по чашка помощникът ми страдаше от самота. Както често се случва при мъже, които спотайват ядката на душата си под дебелата кора на безразличието, и той линееше за нежност и топлота. Ала едва ли бе предугадил, че жените не се завладяват с нежно сърце, а с нежен любовен шепот…

Бях вече толкова богата, че можех да си позволя удоволствието да не се преструвам пред хората. Когато се отнасях с тях нарочно остро и язвително, те намираха, че съм духовита, а станех ли пък зла и проклета, те бързаха да ме нарекат остроумна. Но въпреки всичко и всички продължавах да си бъда същата Мина Хермина Ернестина, която се бе родила в Минесоута като дъщеря на съдържателя на пивница Борис Баранаускас и на Наталия Густайтис, същата Мина, която вярваше в хороскопите и на родените под знака на Дева мъже,

стига да кривяха, с ходилата навътре, макар че най-често те се оказваха нетърпими нерези. Единствено изключение беше Армас Карлсон, когото обичах и чието семейно име — как дразнеше то калевалски настроените дами![1] — увековечих в знаменитата фирма на концерна „Карлсон“.

Прехвърлих концерна „Карлсон“ (тук не му е мястото да съобщавам продажната цена!) на нови собственици, при условие че Енсио Хюпия ще остане главен директор на предприятието. На мое име запазих само четири товарни кораба. Възложих на нотариалния отдел на една солидна търговска банка да реже купоните на акциите ми от промишлени предприятия и да минава дивидентите по сметката ми. Сетне си взех за частна секретарка млада висшистка. Тя беше умна мома със самостоятелна мисъл, а излезе и добродетелна като порцеланова кукла. По-късно разбрах, че е дълбоко вярваща, ала това не ми пречеше ни най-малко. Нямах нищо против тя да следва призванието си: по пътя, по пътя, че сетне право през просото…

Заради данъчна изгода, не от съображения за благотворителност, както се изтъкваше в тържествените речи, учредих фондацията „Мина Карлсон-Кананен“, която си постави за цел да подкрепя и да насърчава развитието на чисто финската култура. Фондацията естествено се управляваше от настоятелство, което бе съставено от жадни за реклама идеалисти. За тях сега се явяваше удобен случай да накичат списъка на заслугите си с нови славни дела, да получават заседателни, без да мръднат от ресторанта, и да попълват чернови на квитанции за предварително удържани данъци. Към фондацията бяха създадени и три комисии от вещи лица, на които бе възложено да избират достойните за подпомагане творци. От самото начало се реши да не се раздават парични помощи на спортистите, тъй като за тях не би стигнал и държавният бюджет. Настоятелството на фондацията по предложение на комисиите от вещи лица изключи и музикантите, защото субсидиите щяха да станат причина да отмре с течение на времето благородната професия на уличните свирци и певци, а това би било непоправима загуба за нашата млада, културна страна, която се стреми да поддържа във всички области романтичното наследство на по-старите култури. Директорът Вихтори Лехтевя, член на

настоятелството на фондацията и голям приятел на културата (между другото той поднасяше всяко лято саксия с цъфнало мушкато в подножието на паметника на Алексис Киви[2]), привеждаше за доказателство потресната съдба на оперния певец Тимо Пипинен, който щял да стане много велик тенор, ако не се било установило, че полипите от носа му вече били извадени! Изхождайки от този пример, директорът Лехтевя се противопоставяше най-решително на раздаването, на каквито и да е помощи за свирците и певците. От друга страна, той не пропускаше да докаже, че е голям поклонник на музиката: колчем чуел жена си да пее в банята, бързал да си запуши ушите с памук!

По онова време срещнах и писателя Свен Лоухела. Вероятно на мнозина това име е напълно неизвестно. То не беше познато и на мене до часа, в който се яви лично носителят му. Той не дойде да дири парична подкрепа, а поиска съвсем незначителна услуга, като се представи по следния начин:

— Наричам се Лоухела. По занятие съм умствен общ работник. Оставям стиховете и галошите си винаги в преддверието на издателите, а славата съм предоставил на ония, които ламтят за нея. Ще ми разрешите ли да ви поглагоболя за миг?

Поканих посетителя да седне, но той се извини, че бърза и че цели осем часа вече бил трил панталоните си на стола. Главата на госта беше почти гола. („За последен път извадих косъм от гребена си преди единайсет години, а от рамото си махнах косъм вчера, но той не беше мой.“) Той беше шишкав мъж, на средна възраст, с грейнали сини очи, одухотворени от ведър, умен поглед. На часа ми хареса неговият непринуден и жизнерадостен начин да се представя, както и неговата живописна реч, която се различаваше така силно от безцветния говор на деловите хора, министрите и домашните прислужнички. Новодошлият извади от джеба си бележник и подкачи:

— А сега, госпожо, след като се запознахме, ще ми позволите ли да ви замоля за малък заем? О, не, госпожо! Не се нуждая от пари, а от друго, от нещо по-ценно. Вие сте чистокръвна американка — ех, че отблъскващо ми звучи тая наставка „кръвна“! Несъмнено бихте могли да ми помогнете. Обяснете ми какво означава думата „pimp“?

— Женствен мъж — разсмях се аз.

— Отлично! Съвпада точно с контекста! А думата „square“, когато се отнася до лица?

— Square ще се предаде с нашите слова: глупак, тъпак или дръвник.

— Великолепно! И това значение съответствува на контекста. Да ви замоля още за една справка. Какъв е смисълът на „slap stick“?

— Значението на този израз е: мухльо, тоест кекав мъж, когото не го бива за нищо.

— Благодаря! Извънредно много съм ви признателен, госпожо! Прерових всички наши речници безуспешно. Бил съм истински square, загдето не съм се сетил да се обърна по-рано към вас. Сега превеждам една английска книга, а в работата си обичам да бъда съвестен до крайност. Щом човек превежда нещо, трябва да го преведе точно! Не понасям в литературното творчество шмекерии, защото ми приличат на духовна проституция. Още веднъж много, много ви благодаря!

— Не заслужава толкова да ми благодарите за две-три думи — отвърнах аз ободрена и доволна, че най-сетне сред тълпите от хора попаднах на човек.

— Заслужава, драга госпожо. Една-единствена дума крие понякога необикновена сила: с нея може да започне или да завърши война; с нея може да се изкаже похвала или укор. А и не забравяйте: в началото беше словото…

Така протече първата ни среща. След седмица новият ми познат се вести пак с молба от същия род, докато стана добре дошъл и желан гост в моя дом. Той беше издал вече няколко сборника с есета и пътеписни бележки, но напоследък се препитаваше от преводи. Фондацията го избра за допълнителен член към трите комисии от вещи лица и му възложи задачата да дава заключения по въпроси, по които вещите лица не бяха достатъчно вещи.

Комисията от вещи лица по литература се състоеше от един твърде ограничен професор по литература, който получаваше препоръки и напътствия от съпругата си; от един млад доцент, който настояваше да се раздават парични помощи на писатели и поети с утвърдено родолюбие, чиито творби допринасят за закрепването на обичта към семейството, вярата и отечеството; от един млад критик, който поддържаше субсидиите да се разпределят изключително между автори под двадесет години за насърчение на грамотността; и от

извънредния член, писателя Лоухела, който представляваше здравия разум, уравновесената критичност и трезвия цинизъм.

Когато преглеждаше молбите за парична подкрепа, Лоухела обикновено цъкаше звучно:

— Ц-ц-ц! Момчетата пак се готвят да гуляят! А тоя пък, май е решил да си купува балтон или са го натиснали за борчове!

Веднъж запитах извънредния си съветник за художествената стойност на творбите на един млад писател. Лоухела ми отговори с едно-единствено слово. Трудно понасях грозните думи, но тази изненадващо делнична дума, която краси едва ли не всяка страница от съчиненията на нашите съвременни прозаици, прозвуча в устата на умствения общ работник така просто и искрено, че не изпитах никакво раздразнение. С каква неподправена убедителност той произнесе това изтрито слово! Повярвах наистина, че и една-единствена дума може да притежава необикновена сила.

На няколко пъти предлагах на писателя Лоухела парична помощ от името на фондацията, но той всякога отвръщаше с обезоръжаваща усмивка:

— Добрите ви чувства ме ласкаят неизмеримо много, госпожо. Ала на мене ми стига и стъкло коняк!

Комисията от вещи лица по сценично изкуство и рецитаторство бе съставена от двама членове: един именит декламатор, който минаваше за човек с изтънчен вкус, понеже винаги купуваше книги със скъпа подвързия, и един неизвестен театрален директор, който съчетаваше в личността си двата пола. Към тази комисия придадохме като извънреден съветник и писателя Свен Лоухела.

Комисията от вещи лица по научните въпроси менеше своя облик според обстоятелствата. В нея имаше само един постоянен член, пак Лоухела, и осемнадесет допълнителни консултанти, които в същност никога не свиквахме на заседание. Това, разбира се, не им пречеше да получават редовно възнаграждението си, защото позволяваха имената им да бъдат вписани в състава на настоятелството на фондацията. И децата знаят, че на тоя свят се заплаща заради името, не заради носителя на името.

Разпределението на субсидиите от фондацията се извършваше всяка година по случай рождения ми ден. Това остана и единственото празненство, на което още слагах високите си ордени, норковото си

кожено палто и скъпите си накити, чиято стойност възлизаше на многомилионно състояние. Изпитвах наслада да пилея парите, за натрупването, на които бях похабила най-хубавите години от живота си — тъкмо времето, през което трябваше да раждам деца; да се кланям и да робувам на съпруг; да пестя от семейните добавки, за да купя на мъжа си палто или на децата си велосипед; и веднъж в годината, облечена в извехтяла старомодна рокля, с разтупкано сърце и трънпещ поглед, да се свия в някое кътче на Финския народен театър[3], където Съюзът на многодетните уреждаше тържествено чествуване на Деня на майката.

Освен редовните субсидии настоятелството на фондацията (тоест аз) отдели и по пет милиона марки за текущо раздаване под формата на извънредни помощи. Настоятелството на фондацията (сиреч пак аз) предостави изцяло на мене свободата да разпределям тези средства, които бяха наречени от учредителния акт „помощи по спешност“. Тази нова дейност ми създаде толкова главоболия, че се наложи да открия приемна в центъра на града. В началото раздавах пари дваж в седмицата, ала по-късно стана нужда да приемам от десет до тринадесет часа всеки работен ден, с изключение на предпразнични дни.

Кръгът на познатите ми нарасна със светкавична бързина и достигна необхватни размери. Писатели и поети ми носеха книги със собственоръчни посвещения; рецитатори ми предлагаха гратиси; артисти ми подаряваха снимки; учени ми представяха просрочени сметки за дължими данъци и неизплатени разходи за осветление, отопление и вода, а някои особи с неопределено занятие ми отправяха заплашителни писма. Колко възхитително беше човек да служи смирено на културата и да дава опора на умствените работници! Ако случайно нещо ме прихванеше да стачкувам, никакъв изход не би се намерил, защото бях сключила колективен трудов договор с едрия капитал.

При раздаването на помощи по спешност влязох в жив, непосредствен допир с творци на изкуството и на науката от всякакъв ръст и цвят. Един стар писател, самозаточил се в някакво глухо степно селце, ми направи предложение за женитба, забравяйки, че двубрачието не означава единствено две тъщи в домашния инвентар. Някакъв свирец на кантеле[4], чиято съпруга също беше музикантка,

изяви готовност да ме буди всяка утрин с фински народни песни, нагласени от него самия за пиано, кантеле и устна хармоника. Понякога изпитвах чувството, че никакъв духовен творчески труд не би могъл да просъществува без парична подкрепа. Досега не ми бе минавало и през ум, че във Финландия имало толкова много автори и изобретатели, които се нуждаеха от материална и морална поддръжка. Винаги ще си спомням един практичен молител, който редовно подаваше заявления за помощ по спешност, отпечатани на циклостил. Този готован се бе препитавал над десет години от подаяния и на него циклостилът му бе крайно необходим, за да приготовлява по-леко и бързо молбите и автобиографиите си. Понеже ми се понрави неговата искреност, дадох му исканата субсидия с увереността, че направих добра услуга на финландското изкуство да се живее, без да се работи. На мнозина думите ми биха се сторили като самовеличаене и биха зазвучали като кухото ехо, което прокънтява при ръкоплясканията в някои театри, но за моя защита ще помена, че по време на новата си дейност на благодетелка се сблъсках с толкова много самохвалство, та заразата прихвана и мене.

Рядко дебела бе наслойката на самодоволството и у доктор В. С. А., на когото вече бях отпуснала на три пъти малки помощи по спешност. Ала той се нуждаеше от допълнителни суми, за да довърши изследването си, посветено на бълхите. Неговата научна дейност ми беше близка до сърцето, тъй като любимата ми кучка Хали, за която някои дами, занимаващи се с отглеждането на кучета, твърдяха, че не е чиста порода, бе спохождана отвреме-навреме от бълхи.

Доктор В. С. А. беше едър здравеняк. Той приличаше на борец тежка категория; мозъкът му сякаш се бе отместил към тила, а ушите му се бяха свили като зелеви сарми. С леко стеснение ученият доктор ми изповяда, че на младини се бил увлякъл от борбата и дори се бил упражнявал заедно с Вяйньо Кокинен. Ала сега се борил единствено с бълхите, както Вяйньо Кокинен се занимавал само с търговия.

— Ако получа сто хиляди, ще мога да работя спокойно половин година — подхвана естественикът, на когото бяха отказвали на два пъти катедра в университета.

— Не можем да разпределяме паричните помощи едностранно — отговорих малко хладно. — Има още много други области от науката, които се нуждаят от нашата поддръжка.

— Разбирам ви, госпожо стопанска съветнице. Опитайте се обаче да ме разберете и вие. На вас ви е добре известно, че вследствие на новите инсектицидни средства съществува сериозна опасност бълхите да изчезнат напълно от нашата страна. Ако се предприемат някакви изследвания върху бълхите, те трябва да се почнат незабавно, преди да се е стигнало до критичната точка.

Бившият борец-любител приближи стола си до писалищната ми маса, погледна ме с момчешка доверчивост и продължи своя монолог, в който проехтяваха ту нотки на бодрост, ту нотки на унилост:

— Както ви бях съобщил и по-рано, довършвам големия си труд, който носи заглавието „Квантитативни особености на организмите и количествени мащаби“. У нас досега не са били извършвани подобни изследвания, затова ми се наложи, да използувам почти изключително чужда литература. Ако имате нужното търпение, ще ви разправя надвенатри докъде съм стигнал с работата си. Тъкмо съм по средата на измеренията върху теглото на разните живи същества. Някои измрели сухоземни животински видове са тежали над десет тона. Понастоящем най-голямото животно достига едва седем тона. Следователно имаме явно намаление в теглото на живите организми. Това впрочем е знайно за всекиго, който има очи да гледа и точни везни да мери. Съвсем другояче стоят нещата с малките животинки. Както си спомняте, моето изследване се занимава с класовете: насекоми и паякообразни изобщо и с най-дребните безгръбначни в частност. Понастоящем приключвам изследванията си върху бълхите, които погълнаха цели девет години от живота ми. Вероятно любопитствувате да узнаете колко тежи една бълха? Ще ви го кажа с готовност. Средното тегло на три бълхи се равнява на милиграм. С други думи, в едно обикновено писмо, което тежи двайсет грама, могат да се поберат седемдесет хиляди от тези малки кръвопийки. Ако предположим — а в науката почти всичко се гради на хипотези, — че в някой селски бордей, където и понастоящем се развъждат бълхи без парична подкрепа от страна на държавата, успеят да отгледат невероятно количество от седемдесет хиляди насекоми, същите биха могли да бъдат изпратени в кой да е край от страната в просто писмо, таксувано с трийсет марки. Ето ви един евтин и удобен способ за отърваване от неприятните паразити. Често се поменава, че в еди-коя си колиба имало с кила бълхи. Но тази поговорка издава единствено невежеството на простолюдието, което

изобщо няма представа за действителното тегло на бълхите. Защото само в двеста грама се съдържат седем милиона бълхи, едно количество, което би било достатъчно, за да се държат всички финландци будни цяла нощ. Не е ли изненадващо?

— Да, невероятно изненадващо! Но каква е в същност крайната цел на вашите изследвания? Ще принесат ли те някаква полза на човечеството?

— Аз се стремя към научната истина, а научната истина винаги ползува цял свят. Ако бях алчен егоист, загрижен преди всичко за личното си благополучие и за паричната си изгода, щях да почна да развъждам бълхи и да ги продавам на театрите за дресирани бълхи, които непрестанно търсят под дърво и под камък расови бълхи. Но понеже съм скромен учен, задоволявам се единствено с науката. Понастоящем възнамерявам да опровергая поговорката за „килата бълхи“, която отразява наивното отношение на народа към научните явления. По този начин изследването ми ще добие и етнографска ценност. Току-що констатирах, че в нашата страна броят на бълхите намалява катастрофално. Според неокончателните ми изчисления понастоящем у нас има петстотин и единайсет грама обикновени къщни бълхи плюс четиристотин и четиридесет и два грама кучешки бълхи, в което количество не са включени бълхите от безстопанствените кучета. Съвременното бълхознание, чийто заслужил основател е американецът Уолтър Д. Сигъл Младият (неговият баща е притежавал на времето най-големия театър за дресирани бълхи на света в Ню Йорк!), доказа неотдавна, че хората говорят за „кила бълхи“, защото им липсва усет за пропорции. Повечето от непосветените в чудесата на природата не умеят да боравят с количествените мащаби, затова са склонни и към преувеличения…

Почнах да чувствувам сърбежи по цялото си тяло, ала задълбоченият изследовател на най-дребните живинки не беше способен за такова едро наблюдение. Той продължи с нестихващ жар своето изложение:

— Госпожо стопанска съветнице, навярно сте чували или сте чели в годишниците на бълховедите, че понастоящем са известни четиристотин и осемнайсет различни вида бълхи? Но най-благоприятни условия за съществуване и за разпространение — както в миналото, така и понастоящем — имат: човешката бълха (Pulex

irritans), която се среща из всички краища на страната и която напада най-настървено гражданите, особено курортистите, отишли да се наслаждават на селските прелести, и кучешката бълха (Ctenocephalus canis), която е обичаен гост на домовете, където е създадена атмосфера на кучкарница и цари любов към животните. Бълхите впрочем съставляват напълно самостоятелен клас. О, само ако погледнете бълха под микроскоп, ще ахнете от възторг при вида на това удивително същество! Тя има мощни пъргави крака, които са пригодени за скачане. Бълхата е най-добрият скачач в света на насекомите. Тук мога да припомня нашия израз „па бълшен скок“, за да посочим близко разстояние, например от стаята до обора или от масата до леглото. Какво благодарно поле на работа за нашите събирачи на народни умотворения! Ще се спра още на един убедителен довод, като ви опиша накратко анатомичните особености на бълхата. Гръдните членчета на бълхата се отличават с изключителна гъвкавост. Наблюдавана под микроскоп, живата бълха напомня поразително модерна джазова певица, която по липса на глас пее с бедрата си. Бълхата има прости очи, които приличат на човешките. Горната устна и мандибулите образуват миловидно хоботче, което защитава долната устна, изтънена в елегантна брадичка, и максилите, наподобяващи хирургически скалпел. С този гениален нож бълхата прорязва в чувствителната човешка кожа почти невидими с просто око ранички и от тях пие — предимно нощно време, когато смученето е по-благоприлично — кръвта на изродения Homo sapiens, повече или по-малко наситена с алкохол. Ето какво представлява бълхата! Ала изследванията ми не спират дотук. Възнамерявам да се разпростра и върху ротаториите, при които максималното тегло не достига и десет пълни милиграма и които…

— Извинявайте! Нямам повече време, за да ви изслушам докрай — прекъснах безконечната разходка от мамута до ротифера…

— Нима науката не ви интересува?

— Интересува ме, но за сега — не и ентомологията.

— Какво приказвате? Смаян съм пряко мяра от липсата ви на интерес към такива сложни организми, като насекомите. Помислете си само, че има живи насекоми, които тежат по-малко от женския фоликул, тоест женското яйце. А при това тези насекоми, не единствено бълхата, са съвършени организми. Притежават

изненадващо сложни очи с фасети, по три двойки начленени придатъци, набраздена мускулатура, нервна система с висше устройство и най-забелжителното — мозък — обърнете внимание: мозък! Също като у човека. Разликата се изразява обаче в това, че човекът си служи с мозъка по-рядко, отколкото например бълхата, а бълхата пък прибягва по-рядко до ножа си, отколкото човекът. Бълхата хапе единствено когато трябва да засити своя глад, а човекът реже ближния си, когато и където му падне: на война, при сбивания с ками, в операционната зала, в бръснарницата и къде ли не. Ако вие не се интересувате от насекомите, защото са малки и незначителни, науката не може да ви помогне с нищо. За съжаление насекомите не са в състояние да порастат, понеже не дишат с трахея и дробове. Но модерната ентомология и по-специално моите изследвания…

— Достатъчно, господин докторе! Ето ви чека!

Доктор В. С. А. излезе от приемната и избърза за банката. Както обичаше да се изразява писателят Лоухела, на когото бях възложила задачата да се разправя с разните умствени говеда: издателите произвеждат книги, а университетът отглежда книжни червеи!

Приемният ми час беше приключил и намислих да отида да се изкъпя. Ставах вече от стола, когато в кабинета ми се втурна младеж. Мустачките му бяха едва наболи и представляваха лек мъх, но все пак бяха мустаци. Момъкът негли беше модернист, затова заприказва като пелтек:

— Субсидия. Бързам. Готвя стихосбирка. Пет поеми под ръка.

— Какво ви е? Нещо недъг в говора? — запитах съчувствено.

Гостът скръцна със зъби, изплези език, блъсна с пестник по масата и изпухтя, че е „суперинтелигентен“. Навярно след като успееше да издаде със собствени средства първата си стихосбирка и да получи от държавата творческа стипендия, възнамеряваше да се присъедини към Кръжеца на намусените парнасианци, та затова се държеше така чудновато. Надеждата, че може би ще измъкне парична помощ, повлия на настроението му: Посетителят седна прилично и по мое настояване задекламира:

„Функционалната теория? Пфу-у! Нелепост! Фройд? Старовремско. Елитът?[5] Добро, но повърхностно. Либидо.

Потресна младост! Не съм ходил на фронта. Комплекс ли? Не, само зъбобол. Темпо, темпо! Довърши редукцията! Страст. Смърт на старците!“

Младежът завърши пороя от несвързани думи и отправи към мене въпросителен поглед. Позвъних и извиках секретарката си, за да следи по-нататъшното развитие на приема. Не бе изключено да се наложи да се обърнем към лекар или полицията за помощ. Момъкът заоглежда настойчиво секретарката ми, която беше твърде женствена и още не бе изгубила способността да се изчервява.

— Продължете. Не се стеснявайте! — подканих спокойно.

Светлокосата секретарка се приготви да стенографира, а младият поет — да довърши „редукцията“. Той се сви в окопа на своето вътрешно „аз“ и откри унищожителна стрелба.

„Раци. Интроспективни животни. Боричкам се и се смея. Пада нощ. Шепти вселената. Копърът ухае. Джейма, донеси чисти чаршафи! Треперя, набъбвам, наддавам вик. Оргазъм. Морето стихва. Унасям се в прегръдките на божеството.“

Погледнах многозначително секретарката си и подканих госта да продължи, но той отговори скромно:

— Помня само тези две стихотворения наизуст. Първото беше „Fortes fortuna adjuvat“[6], а второто — „Primo amoroso“[7], но мога да се закълна, че съм написал всичко пет поеми.

— И сега сте дошли за парична подкрепа?

— Да. Малко съм нетърпелив. Вдъхновението не ми дава покой.

— Не му обръщайте внимание. Бъдете сигурен, че ще ви остави на мира, щом мине някоя и друга година. Искам най-напред да проверя нещо: ако ви дадем парична помощ, ще пуснете ли брада?

Младежът погладі инстинктивно гладката си като яйце брадичка и отсече твърдо:

— Да.

— Навярно брадата ще подобри поезията ви?

— Изглежда, не сте в състояние да почувствувате модерната лирика?

— Напротив. Във вашите стихове намерих идеи, които по всяка вероятност вие не сте и забелязали. Стиховете ви съдържат на първо място всичко, каквото не сте осъзнали и което не ви е познато. А точно такава, струва ми се, трябва да бъде и истинската лирика.

— Това критика ли е? — раздразни се момъкът.

— Не, единствено одобрение и признание.

Обърнах се към секретарката и казах:

— Госпожице, пригответе платежно нареждане. Когато става въпрос за културата, не желая да проявявам предубеждения. Обичам одухотворената налудничавост!

---

[1] Презимето Карлсон е шведско и е омразно за ухото на финландските националисти. — Б.пр. ↑

[2] Алексис Киви (1834–1872) — създател на съвременната езиково-финска литература; родоначалник на критичния реализъм във Финландия; въпреки неравното му творчество считан за най-големия финландски писател. По-важни творби: Кулерво (трагедия), Обущарите от степта (комедия), Седем братя (роман). — Б.пр. ↑

[3] В Хелзинки има Фински национален театър и Шведски национален театър, тъй като и двата езика са официални езици на страната. — Б.пр. ↑

[4] Кантеле — финландски народен музикален инструмент с малка правоъгълна резонанена кутия от ела или бреза и 5 — 13 струни. — Б.пр. ↑

[5] Томъс Стърнс Елиът (1888–1965) — английски поет-модернкст, драматург и литературен критик. Носител е на Нобелова награда за 1948 г. — Б.пр. ↑

[6] Fortes fortuna adjuvat (лат.) — „На силните съдбата помага“. — Б.пр. ↑

[7] Prirno amoroso (итал.) — „Любовен миг“. — Б.пр. ↑

ГЛАВА ПЕТНАДЕСЕТА

Две години раздавах помощи по спешност и накрая ми дотегна тази неблагодарна дейност. Писателят Лоухела имаше право да твърди, че без да искам, отвъдих нова порода занаятчии, за които трудът, предполагащ капка дарование и ведра пот, загуби всякаква привлекателност.

Удължих времето за приемане на посетители до шестнадесет часа и увеличих годишната сума за извънредни субсидии на осем милиона марки. Ала какво представляваха осем милиона марки за страна, в която жителите надхвърляха четири милиона, а числото на молителите догонваше броя на населението.

Напоследък в списъка на редовните ми клиенти влезе и бившият завеждащ рекламата на концерна „Карлсон“, поетът Олави Хеймонен. Към него се отнасях с особено благоволение, защото помиех неоспоримите му заслуги и най-вече проявите му по отношение на мрежата ПУ. Но прекаленият светец и богу не е драг. С моите непрекъснати подаяния, които Лоухела сполучливо наричаше „залъгалки“, аз причинявах по-скоро мъки и страдания на дребния стихоплетец. Всеки път, когато му дарявах чек, всичко около него почваше да се върти и клатушка. Това явление впрочем е добре известно на мъжете, които са се побратимили с алкохола.

Верен на навика си, Хеймонен сега пак се яви в кабинета ми и пожела да поговори насаме с мене. Внимателната ми секретарка незабавно се оттегли в стаята си и аз останах на четири очи с човека, който бе избрал писателското поприще за свой жизнен път. Ония, които не бяха чели съчиненията му, ги намираха за превъзходни. Ала би било несправедливо да се осъждат хората за такава дреболия, тъй като повечето от тях не се съмняваха и в съществуването на царството небесно, при все че никой не бе стъпвал в него. Единствено небето знае точно какво означава да бъдеш на небесата и само поетът може да каже колко пари струва блянът му за райско щастие.

Гостът ми се беше отпуснал, сякаш потънал в дълбокото меко кресло. Той правеше впечатление на действително безпомощен: дребен, хилав, сгърбушен, с прошарени власи. От нявгашната му буйна коса се бе запазил още голям венец около голото теме. В светлосивите му очи играеха загадъчни пламъчета. Това беше плахият поглед на дете, угоднически и измамен едновременно; взорът на поет, вкусил без време горчивината на старостта. Сега той търсеше по стените на кабинета ми образа на Богородицата (предишния ден бяхме преместили картината в стаята на секретарката ми) и по лицето ми лъч на съчувствие и милосърдие.

Но аз бях си съставила вече твърдо и непоколебимо мнение за поета Хеймонен, който ходеше в кръчмата, за да се наплаче, а в църквата, за да си отспи, и който беше винаги и щастлив, и нещастен наведнъж. Макар да го познавах от години, едва сега забелязах, че отвреме-навреме той кривеше очи. Навярно кривогледството му се бе породило, откак бе започнал да се взира в миналото си, което беше пълно със завои. Май вече му се налагаше да почне да употребява по-силни очила и по-слаби питиета.

По тялото на посетителя ми пробягнаха равномерни тръпки, които го изплашиха. Нямаше смисъл той да се страхува от жена, която беше навършила петдесетте години и се бе отказала доброволно от саможертвувателната роля на свинарка. Поетът направи последно усилие и отново взе думата, за да разузнае положението:

— Госпожо стопанска съветнице, нима наистина не желаете да ми помогнете?

— Да — отвърнах сурово. — Само за месец ви подписах четири чека, последния завчера; платих ви глобата за нарушение на общественото спокойствие в нетрезво състояние; уредих ви данъка, наема и две сметки от ресторанта. Финансовите инспектори на фондацията намират тези разходи за противозаконни.

Бившият завеждащ рекламата ми кимна с глава в знак на съгласие и призна пълната си провала: имах право естествено. Но ако човек подхвърли на изпаднал в отчаяние престъпник със въже, той би вързал с него първия касиер, който би срещнал по пътя си, или би го продал на някой несретник, на когото е отмилял животът.

— Госпожо стопанска съветнице, не бихте ли могли да ми заемете лично поне две-три хиляди марки? — запита смело гостът и се

втренчи в обущата си, които отдавна се нуждаеха от поправка.

Личен заем? Изненадах се, че посетителят ми бе забравил разпоредбите на учредителния акт на фондацията. Той действително си въобразяваше, че бях поставена на тази длъжност, за да разхищавам обществените средства?

— Тоя път не ще ви дам и марка — намръщих се строго.

— Непременно ще ви ги върна, щом получа от издателя.

— Завчера ми се оплакахте, че издателят ви бил изхвърлил на улицата.

— То беше картинно казано. Навикнал съм да си служа с метафори и с алегории.

— Вие — да, но не и аз. Стилистичните похвати на художествената литература нямат никакво обаяние върху мене. От държавата получавате писателска пенсия, а сте потънали до гуша в дългове.

— Така е. Пенсията ми е малка. На плещите ми лежи издръжката на три семейства.

— Кой ви е карал да сменяте жените си така често?

— Сегашната ми жена е само четвъртата…

— Да. И всяка жена ви е народила по кола деца! Засрамете се! Предназначението на творческата свобода не е художникът да живее като свиня, без дори да принася ползата, която извличаме от това клепоухо животно. По всичко личи, че не сте извадили никаква поука от досегашните си грешки.

Поетът не отвърна. Той не оспорваше правдивостта на укорите ми. Говорех самата истина! Животът му представляваше низ от грешки, непрекъсната верига от заблуди. Но галеникът на музите съвсем не беше садукей, който отрича съществуването на ангелите и безсмъртието на душата, а благочестив християнин и смирен грешник, който неотстъпно вярва и в ангелите, и в човешката доброта. Неговото сърце преливаше от дребни лукавства и винаги клонеше към разкаяние, докато ликът му издаваше безгрижието на гуляйджията. Той и сега бе пирувал три денонощия извън къщи, та затова не смееше да се прибере в дома си, където го очакваха свадлива жена и безчет неизплатени сметки. Той бе отрупан с дългове като купен с ипотечен заем имот, ала дълговете не му тежаха, защото го крепяха

ободрителните слова на „Отче наш“: „… И прости нам дълговете наши, както и ние прощаваме на нашите длъжници.“

Олави Хеймонен не се съмняваше и за миг, че дълговете се опрощават и му става крайно чудно, когато взех да го упреквам за задълженията му. Той направи нов опит да спечели благоразположението ми и почна да се бичува безмилостно за пороците и прегрешенията си. Но в неговата представа грехът се сливаше със срама, затова той се помъчи да смекчи позора, разкрасявайки и замазвайки простъпките си със звучни фрази и ефектни метафори:

— Ах, горки ми приятелю, ах, какви глупци сме ние хората! Дребните, еснафски душици се раждат, живеят и умират, обкръжени от тъпота. Ето и ти ще трябва в незнаен час да се слееш с тази посредственост, за да не надигаш глава над другите. А може би някой честит ден издателят ще ти подаде и чек за дребна сума като награда за бисерите, които хвърляш с пълни шепи на свинете. Или благородна дама с отзивчиво сърце, дивна красота, лъчезарен ум и приказно богатство ще постави в трепереща та ръка чек, за който не си достоен. Тогава и ти ще почувствуваш топлота в душата, ще изпиташ нужда да се самоизтъкнеш, ще загориш от желание да се похвалиш. На тебе не е съдено да се радваш на презрения метал, който обикаля безспир и покой земното кълбо като скитника евреин. За тебе парите са само средство, което ти позволява да откраднеш от небето няколко краткотрайни мига на безсмъртие и да си доставиш бутилка, която ще ти донесе освобождение; да наемеш в хотела стая, която ще ти предложи отмора, и да намериш жена, пред която ще издекламираш наизуст литаниите на последната си стихосбирка. Когато парите са спечелени с песни, те отлитат под звуците на фанфари. И сетне идва час, чемерен час, когато в джеба ти не остава и пукнато пени, а на портата захлопва старостта. Безпаричието е твой неразделен спътник, ала старостта е враг, който носи печал и горест. Докато беше млад, ти се опитваше да бъдеш верен на жена си, но не успяваше; сега ти се иска да й изневериш, но не можеш. Отчаяние и болка свиват сърцето ти. И отново се събуждаш за жестоката действителност. Пред тебе се изправя като призрак неизплатената сметка от хотела и се обръщаш към издателя и го молиш със сълзи на очи да ти подхвърли спасителната котва. Напразно! Спомняш си за жена си, за четвъртата, и

за децата си, за чиято издръжка се грижат издателят и човеколюбивата служба за обществено подпомагане. Скръб и угризение те замайват, комплекс на гадост и свинство те зашеметява. Не смееш да се прибереш в къщи, защото си пропил лекомислено парите, предназначени за семейството ти, а в кръчмата не ще ти дадат нищо, тъй като славата ти не е безупречна, макар и името ти да е знаменито. Тогава се сещаш, че имаш високопоставена покровителка, възхитителна жена, която цени поезията и прощава на поетите, които живеят като свине, ала все пак не са свине. Отиваш при кея и коленопреклонно й изповядваш падението си. Тя знае, че си готов да напишеш в нейна чест ода и в нейна памет траурен химн. Тя не ще ти откаже своята подкрепа, съвсем незначителна подкрепа, за последен път, за прощален път…

Посетителят вдигна очи от пода и ги устреми в мене. Той бе уверен, че животът е своеобразен покер. Сега той заложи всичко на един-единствен джокер и се помъчи да ме блъфира. Но аз отвърнах в невезана реч:

— Същата тази песен ми я пяхте и оня ден. Само мелодията поизменихте. Най-хубаво ще бъде да се приберете в къщи и да разкажете всичко това на жена си.

— Няма как да си отида. Живея чак в Кяпюля. Не би ли могла госпожа стопанската съветница да ми даде поне трамвайна карнетка?

— Не се возя с трамвай. Имам кола. Но да се ходи пеш е много здравословно.

Станах от масата и подадох на бившия завеждащ рекламата ми ръка. Наближаваше шестнадесет часа и не след дълго фризьорката ми трябваше да дойде у дома. Опитах се да накарам госта да си тръгне, ала той се закова в креслото, насилвайки се да събуди в себе си самочувствието на малък капрал. Той изтри с потна ръка лепкавото си, преждевременно състарено чело; внезапно скочи и кресна с треперещ глас:

— Знаете ли вие кой съм аз?

Измерих с очи микроскопичната духовна мишка, миниатюрния фараон на поезията с ръста на Наполеон, в чиито очи гореше огънят на надменно предизвикателство, и отговорих невъзмутимо:

— По-спокойно, господин Хеймонен! На мене не ми действува ни най-малко подобна мелодрама.

— Не съм никакъв господин Хеймонен, а писателят Олави Хеймонен.

— Дума да не става, че сте и писател. Само че, докато се занимавахте с реклама, повече ви вървеше в живота.

— Издадох вече осем творби!

— Зная, зная. Но все пак е време да си ходите.

— От държавата получих на няколко пъти литературни награди, стотици парични помощи, писателска пенсия и…

— И въпреки всичко вечно сте без пари. Искрено съжалявам.

— Съчиненията ми се превеждат на чужди езици. Наричат ме финландския Верлен.

— Е да, критиците все нещо трябва да измислят.

— Образът ми е увековечен в бронз и гранит. Литераторите пишат за мене очерци и студии. Ала вие, вие, госпожо стопанска съветнице…

Хеймонен отправи към мене поглед, пламтящ от тежък укор, пристъпи напред и вдигна заканително, юмруци:

— Вие сте жестока и безсърдечна! Искате да ме постигне участта на Алексис Киви[1]!

С бързи крачки той се запъти към вратата, измъкна от вътрешния си джеб някакво въже и простена прочувствено:

— Искате да ме убиете! Добре, аз ще умра. Но вие и без това сте мъртва. Вие никога не сте живяла. Ще ви кажа без заобикалки, госпожо стопанска съветнице, какво представлявате. Вие сте само буца сух тор, поставена в лъскави найлонови чорапи!

Вратата се хлопна и живият парадокс тръгна да търси дърво за бесене. Не бях виждала отблизо самоубийство и сега ми се прииска да присъствувам на това зрелище. Излязох от кабинета си и заповядах на шофьора да последва излезлия посетител. Отпусната на задната седалка, скоро забелязах поета да се насочва към центъра на града. Игривият майски ветрец почистваше износената премяна на ранната пролет и закачливо повдигаше подгъвите на женските поли. Пред Шведския театър слязох от колата и казах на шофьора да не ме изпуска от очи. Пред мене Хеймонен надникна, без да се отбива, през вратата на ресторант „Роял“ и продължи пътя си с провлечени стъпки. Неговият поглед шареше по земята, макар че съвсем наблизо се извисяваха дебелоклонести липи и диви кестени. Проследих

внимателно движенията на поета и постепенно ми стана ясно, че ме бе излъгал и че изобщо нямаше никакво намерение да се беси.

Хеймонен се спря за миг пред градинката на булевард „Еспланада“ и се взря в бронзовата статуя на Ейно Лейно. Гълъбите, тези прилежни разносвачи на тор в света на птиците, усърдно цвъкаха по раменете на автора на „Хелкавирсия“[2]. Застанах на двадесетина метра от бившия завеждащ рекламата ми и зърнах как изтри очите си с опакото на ръката. Той забеляза сълзите си и се натъжи още повече. Може би му дожаля за съдбата на паметника и реши при сгода да отправи писмо до общинската управа. Старейшините на града бяха длъжни да се погрижат и да не допускат поетите, особено след смъртта им, да носят на плещите си товара на нечистотиите. Защо се позволяваше на птиците безнаказано да ръсят паметта на поетите с фосфатен тор? Нима Народното събрание — този върховен увеселителен комитет на нацията — не би могло да се намеси и да гласува закон за защита на спокойствието на поетите?

Минувачите поглеждаха съчувствено дребния стихоплетец, който бе застанал, гологлав (бомбетата „Робърт“ отдавна бяха излезли от мода!) и с износени дрехи, на почетна стража пред статуята на Ейно Лейно. Личеше, че напоследък Олави Хеймонен бе използувал костюма си и за пижама; целият беше изпомачкан и изпоцапан. Небръснатата сива брада на поета напомняше стоманена четка, мазната яка на ризата му приличаше на бутален маслен пръстен. Колко ниско бе паднал клетникът, откак бе напуснал сигурната си дългогодишна служба в концерна „Карлсон“. Сега той представляваше жалък, похабен бохем, на когото липсваше само руло хартия в ръката, за да се допълни картината.

Олави Хеймонен се поклони още веднъж пред бронзовата фигура на своя учител и се отдалечи. Стигна до паметника на Рюнебер и го отмина малко високомерно, ала след миг се повърна; не заради статуята, а за посадените в подножието й цъфнали нарциси. Без да се стеснява, поетът откъсна един нарцис и го постави на ревера си, после с твърди стъпки закрачи към „Суркирко“[3]. Понеже не получи поддръжка от мене, навярно реши да се обърне към всевишния. Неведнъж Хеймонен бе намирал утеха в лоното на църквата! Поне така се хвалеше!

Плъзнах се и аз подир бившия завеждащ рекламата ми. Той се приближи до храма господен, като се уповаваше в безмерната божествена снизходителност. Посолството на рая се откройваше сияйно бяло на небесния фон, порменял от късното следобедно слънце. Съзнанието за греха се поражда от низше чувство за страх, който в последно време се разсейва бавно, но непрекъснато. В наши дни в преизподнята се озовават несравнимо по-малко грешници, отколкото през средните векове. Изглежда, че са се подобрили отношенията между небето и земята, затова и Дантевият ад има стойността единствено на историческа забележителност.

Спрях се пред вратите на Университета, за да се полюбувам на гледката, на която ангелите крилати щяха да ръкопляскат. Нашият поет устреми по навик разсеян взор към паметника на цар Александър[4] и със съсредоточено изражение на лицето пристъпи към молитвения дом. Тук обаче го очакваше разочарование: вратите на божия храм бяха затворени. Той почука, ала не му се отвори; почука повторно, пак безуспешно. Неусетно изпадна в положението на Лютер: не искаше да отстъпи от вярата си и в набожността си вложи цялата си душа. Християнинът имаше право да се облегне на Христовата вяра! Богомолецът почна да чука по църковните двери възбудено, докато един полицай, който обикаляше по площада, дойде при него и го уведоми, че храмът ще се отвори чак след час. И за религиозната ревност бе въведен режим!

— Не мога да чакам толкова! — викна поетът силно. — Дотогава вдъхновението ще отлети. Точно в тоя миг зная за какво да се помоля!

Доброжелателният пазител на реда погледна нещастника със състрадание, вдигна пагони машинално и се върна на поста си. Полицаят не беше в състояние да разбере, че на тоя свят милиони хора ходят на кино, за да се изчервяват, и стотици, избраници — за да съзерцават бледия образ на собственото си „свръхаз“.

Олави Хеймонен заслиза по стъпалата, но нищо не окриляше вече стъпките му: те бяха оловнотежки, сякаш поетът мъкнеше подире си горестта и отчаянието на цялото човечество. Той се отпусна на най-долното стъпало, заразтрива тръпнещите си от болка слепи очи и влезе в безмълвен разговор с миналото си.

Понякога и най-верните приятели на човека са безпомощни. Най-преданият и неотлъчен приятел на Хеймонен беше въображението му,

което винаги му бе предлагало с готовност услугите си. Ала сега и то бе безсилно. Страхът от наказание спираше полета му. То неволно събуди мисълта за електрическия стол, на който осъденият сяда само веднъж. Поетът погледна към небето и затъгува за челядта си. Тъгата му беше мъката на бащата — вечен разсипник, у когото чувството за виновност е постоянно будно. Страдалецът заскърца със зъби, загриза ноктите си, вдигна яростно пестници към небето и се разрида необуздано. Това не беше изблик на незадоволена потребност от самоподчертаване, а чисто и просто — остра физическа болка.

Огледах се за миг. Моят зорък и съобразителен шофьор, който посвещаваше всичкото си свободно време на детективските романи, бе докарал колата тъкмо срещу църквата. С бързи крачки се приближих до автомобила и наредих да спрем до клюмналия поет, когото стреснах със словата на Хелакоски[5]:

— Друже, стига сън! Лято чака вън!

Олави Хеймонен повдигна облятото си със сълзи лице и отправи към мене изнурен поглед. Долових само една дума:

— Куртизанка…

— Ако желаете, мога да ви отведа до дома ви с колата си — отвърнах хладнокръвно. — Помагам ви за последен път. Правя го заради семейството ви.

Без да каже думичка, поетът се плъзна до мене на задната седалка и като стар рекламен деятел взе да съчинява венцехвалебствия:

— Какво долно, нищожно творение бях. Докачих ви безпричинно и съвестта ми възропта. Тогава подирих подслон в храма, за да се покая. Както предполагам, госпожа стопанската съветница се досеща, че употребих несполучлив израз. В същност исках да изтъкна, че вие сте със самородно злато, поставен в лъскави найлонови чорапи…

Каквото и да се беше случило, той не беше още съвсем безнадежден, защото умееше да моли за прошка. Подадох му чек за малка сума, но не му разреших да ми целуне ръка. Да, такава е работата на всяка свинарка! Развратникът обръща очи към бога едва когато и сатаната не е в състояние да го поквари повече. За щастие на Олави Хеймонен, пред него оставаха още много стъпала за спускане надолу към пълното падение.

Автомобилът спря пред дървена къщичка и поетът, който токущо се бе спасил от орисията на Алексис Киви, слезе. Той цял се превърна в химни и оди. Извади от джеба си въжето и чак сега открих, че е детско въже за скачане, което бившият ми служещ бе купил за подарък на децата си. Той се сбогува с мене за четвърти път и почна да показва на рожбите си как се скача с въжето. Съпругата му се яви на вратата и го заприветствува с порой отбрани ругатни. Хеймонен подхвърли въжето на децата, извади от портфейла си чека и измъкна от петелката си нарциса. Сетне се приближи до жена си с приветлива усмивка:

— Мила, не хаби скъпоценните си речи! Достатъчен ми и единедничък твой взор!

Той й подаде нарциса и чека и продължи:

— Най-жалката отрепка, на вселената те поздравява, о лъчезарен светлик на живота ми, о самопожертвувателна майка на чедата ми…

Направих знак на шофьора да потегли. Бързах да се прибера в къщи, където ме очакваше фризьорката ми от преди час. Тя беше впрочем спокойна жена, свикнала да чака и да понася търпеливо несгодите на занаята си.

Слънцето — този древен преселник към западните земи — беше още високо на небосклона, когато седнах на фризьорското кресло и заслушах последните клюки на хелзинкското виеше общество. Моята фризьорка приличаше на младоженка, която докладва на съпруга си всичко до най-малка подробност.

---

[1] Великият финландски писател Алексис Киви е бил син на беден селски шивач; той е прекарал целия си живот в непосилна борба с глада и нищетата; по липса на средства завършил гимназия на 23 години, записал се да следва, но не продължил. Заради реалистичния характер на творчеството му официалната критика се проявила безпощадно строга към него и осуетила издаването приживе на съчиненията му. Вследствие на несгодите и изпитанията Киви полудял на 36-годишна възраст и две години по-късно починал, изоставен почти от всички. — Б.пр. ↑

[2] Хелкавирсия (изд. 1903, 1916) — най-съвършената творба на поета Нино Лейно, представляваща сборник от балади и легенди с

мотиви, почерпени предимно от националния епос „Калевала“. — Б.пр. ↑

[3] Суркирко (= Голямата църква) — протестантска църква в класически стил. — Б.пр. ↑

[4] И в Хелзинки признателният финландски народ е издигнал в 1894 г. паметник на руския император Александър II, но статуята не е на кон и изобщо паметникът е много по-скромен от софийския. — Б.пр. ↑

[5] Аро Хелакоски (1893–1952) — фински лирик, автор на стихосбирките „Безименни песни“, „Ледено огледало“, „Тишина“. — Б.пр. ↑

ГЛАВА ПОСЛЕДНА

През септември 1955 година си поръчах хороскоп от Холандия. Той се оказа най-скъпото и най-пълното пророчество, което бях получавала досега. Според предсказанията му трябваше да се оттегля от света и да заживея в мир и покой, щом в косите ми грейнеше сребърен блясък и в душата ми заседнеше необяснима печал.

Близо цяла година се мъчих да уредя в дома си литературен салон, ала когато Спиртният монопол ме предупреди, че се налага да се снабдя с позволително за първокласен ресторант с право на продажба на алкохолни напитки, сложих край на всичко. Убедих се, че във Финландия литературните салони процъфтяват най-добре в кръчмите, където човек може едновременно да смени и шапката, и връхната си дреха.

Раздаването на помощите по спешност поверих на писателя Лоухела, който знаеше по-добре от мене заслугите и семейните отношения на художниците, писателите и учените. Той почна да отпуска само „залъгалки“ от по хиляди марки и неусетно учените изчезнаха като дим. Животът на не един бележит научен труженик доби нов облик, защото пак настъпиха тежките дни на препитание с пот на челото, ала аз нямах вече никакво желание да се занимавам с разпределянето на милостини и подаяния. Писателите и художниците, напротив, бяха твърде доволни от сегашния ред, защото бяха уверени, че подир всяка помощ ще последва друга в близко бъдеще.

Откак се отдръпнах от светската суета, чувствувам се по-малко самотна. Домашната ми библиотека, която съдържа повече от пет хиляди тома, ме очаква търпеливо; лапландската ми кучка, на която оспорват чистокръвността, жадува за ласките ми, а миловидната ми частна секретарка сияе от щастие, че може да купува билети за чужбина и да разменя валута, от която непрестанно се нуждаем. Но въпреки всичко стигам все до един и същ извод: животът е отчайващо еднообразен. Сякаш не владея изкуството да живея, понеже загубих способността да се наслаждавам на удоволствията. Богатството

развива себичността, а себичността — чувството за преситеност и отвращение. Завиждам на Енсио Хюпия, който продължава да кипи от енергия и жизнерадост, както и на писателя Лоухела, който никога не се уморява да дири човека.

Погледното отвън, не би трябвало да съществуват причини за тази ми душевна празнота. Аз успях в областта на стопанската дейност, където се провалиха мнозина мъже. Независимо от двата си брака запазих самостоятелността си. Имам богатство и женски чар, за които ми завиждат и ме ласкаят. Притежавам всичко, за каквото човек би могъл да мечтае, а ако се окаже, че нещо ми липсва, начаса мога да си го набавя. И напук на всичко пак недоволство изпълва сърцето ми. Липсва ми нещо — нещо, което е по-ценно и от милионите ми, и от товарните ми кораби, и от сбирките ми от скъпоценности, и от общественото ми положение. Кой знае дали писателят Лоухела не е прав, когато ми рече наскоро:

— На вас, госпожо стопанска съветнице, ви липсва само мъж…

ВМЕСТО ПОСЛЕСЛОВ

На читателя, който не е запознат отблизо с финладската действителност, „Прекрасната свинарка“ може да се стори само низ от забавни и духовити приумици. Навярно той ще поизмени първоначалното си впечатление, ако — след като е разгледал вече албума с ретуширани фотографии на хумориста — сега надникне и в албума с моментални снимки на икономиста[1]:

> „Финландия е достигнала твърде високо равнище на капиталистическо развитие. Още в началото на нашия век в нея се наблюдава силно съсредоточаване в промишлеността, особено в целулозо-хартиената и металообработвателната индустрия. През по-късните години съсредоточаването на капитала става все по-голямо и по-голямо. Чрез разорение на малките и средните собственици и чрез безпощадна експлоатация на трудещите се едрите капиталисти увеличават значително своите капитали. Техните богатства нарастват особено много през периода на стопанската криза от тридесетте години и по време на войната.
>
> В 1953 година във Финландия е имало 26 502 акционерни дружества с капитал 99024,6 милиона фински марки…
>
> На три акционерни дружества принадлежат 61,7% от капитала на цялата металообработваща промишленост във Финландия. В гранитната, стъкло-порцелановата и торфената индустрия четири акционерни дружества владеят 67,7% от капитала. В химическата промишленост на едно-единствено дружество принадлежат 37,5% от капитала в този индустриален клон; в кожаро-каучуковата на две дружества се падат 60,8%, в текстилната — на шест

дружества 55,3%, в хартиената — на четири дружества 58%, в хранителната — на едно дружество 33%, в енергетичната промишленост — на две дружества 68,5 % от целия акционерен капитал от съответния отрасъл.

По този начин ръководна роля в икономиката на Финландия играе малка група едри капиталисти, които са установили монополното си господство над много клонове от народното стопанство на страната. Кръгът на тези лица е ограничен в рамките на двайсет-трийсет фамилии. Затова когато става дума за финландските монополи, много често се употребява изразът «двайсетте семейства» — крилат израз, появил се в средата на тридесетте години и характеризиращ властта на монополистичния капитал във Финландия…

«Двадесетте семейства» се разпореждат с цялата промишленост в страната посредством дванадесетте най-важни промишлени концерна и четирите най-големи банки. Представителите на «двадесетте семейства» влизат в управленията на многобройни акционерни дружества, които формално не са включени в поменатите концерни. Така например членовете на управителния съвет на Северната обединена банка участвуват в ръководствата на повече от четиридесет акционерни дружества.

Финландското буржоазно списание «Суомен Кувалехти» в една от мартенските си книжки 1951 година обнародва статия под надслов «На кого принадлежи нашата едра промишленост?», в която се изтъква, че в действителност едрата промишленост във Финландия «се владее от малочислена група лица, които говорят шведски». В студията се сочи, че 60,1% от цялата едра промишленост на Финландия се намират в ръцете на фински шведи, 19,2% принадлежат на държавата (днес тази цифра е още по-малка, защото редица държавни предприятия, по-специално в металообработвателната промишленост, бяха превърнати в акционерни дружества с участието на частния капитал), 9,7% представляват шведско-финско съдружие (с преобладаващо влияние на

шведите) и само 11% са собственост на финландци. Шведите държат в ръцете си най-голямото финландско дружество «Алстрьом», концерните «Кюми» и «Вяртсиля», голяма част от химическата, металната, машиностроителната, каучуковата, трикотажната, хранителната, дървообработвателната и хартиената промишленост. Следователно истинските господари на финландското стопанство не са финландците, а лица от чужд произход, на първо място шведи, които, независимо от своето финландско гражданство милеят за Швеция, към която ги теглят най-тесни родствени и делови връзки.

Към «двадесетте семейства» обикновено се отнасят следните фамилии на монополисти: 1) Алстрьом, 2) Бъорнберг, 3) Донер, 4) Васашерна, 5) Енрут, 6) ав Форсслес, 7) фон Френкел, 8) фон Юлин, 9) Розенлев, 10) Гренблум, 11) фон Ретиг, 12) Шауман, 13) Серлакиус, 14) Валфорс, 15) Вреде, 16) Векман, 17) Вестерльонд, 18) Хонкаюури, 19) Алтонен и 20) Хьорнберг.

Единствено Хонкаюури и Алтонен са финландци по народност, а другите са или шведи, или от германско потекло.

За да стане по-ясно какво представляват от себе си тези «двадесет семейства» и по какъв начин те влияят върху стопанския и политическия живот на страната, нека разгледаме всяко едно от тях поотделно:

Към най-едрите представители на «двадесетте семейства» спада фамилията Алстрьом, чиито най-лични членове са инженер Ханс Алстрьом и търговският съветник Ейнар Алстрьом.

Ханс Алстрьом е един от главните акционери на акционерното дружество «А. Алстрьом», на което принадлежат редица заводи в Кархула (машиностроителен, стоманодобивен, стъкларски, мукавен), електростанция на същото място, хартиени фабрики в Каутуа, предприятия в Пихлава (машиностроителен завод, корабостроителница, дъскорезници, завод за строителни материали), заводите «Стрьомфорс» (дъскорезници и машиностроителни

фабрики), заводи във Варкаус (машиностроителен, металообработвателен, хартиен, сулфитно-целулозен, шперплатен и завод за стандартни домове), както и стъкларска фабрика в Ийтала. Главен акционер на дружеството заедно с Алстрьом е и Ярл Васашерна, а в управителния съвет участвуват минните съветници Гуликсен и Оке Харц. Ханс Алстрьом заема, освен това длъжността главен директор на принадлежащите на концерна заводи в Кархула и стъкларска фабрика в Ийтала. Той е член на управителния съвет на голямото дружество «Стрьомберг» и е председател на Обединението на финландската стъкларска индустрия, както и влиза в състава на много други организации, включително и в ръководството на Централния съюз на индустриалците…

Семейството Васашерна притежава 2894 хектара земя… семейството Енрут — 8873 хектара… семейството Форселес — 1092 хектара… семейството фон Френкел — 8502 хектара… семейството фон Юлин — 9656 хектара… семейството Розенлев — 3913 хектара… семейството Шауман — 1931 хектара… семейството Вреде — 4087 хектара…

Последна в списъка на «двадесетте семейства» се явява фамилията Хьорнберг.

Инженер Гунар Хьорнберг е един от най-едрите монополисти в областта на захарното производство. Неговите капитали са вложени в акционерните дружества «Суомен Сокери» и «Туренгин Сокеритехдас», чиито капитали възлизат на 500 милиона марки кръгло, а годишното им производство достига пет милиарда марки. Инженер Бруно Хьорнберг заема длъжността поддиректор на концерна «Вяртсиля».

По този начин членовете на «двадесетте семейства» са истинските господари на финландското стопанство и контролират в същност всички негови клонове. От дадения пример е видно, че във Финландия сливането на банковия, промишления и селскостопанския капитал е значително напреднало. «Двадесетте семейства» са тясно свързани

помежду си (деловите връзки са често подсилени с родствени) и повечето от тях не само зависят от чуждия капитал, но и по произход не са финландски. Влиянието на «двадесетте семейства» не се ограничава единствено в стопанството, но се разпростира и в политиката. Много членове от «двадесетте семейства» са непосредствено свързани с ръководните политически дейци на Финландия. Така правителството С. Туомиоя (края 1953 — началото 1954) беше съставено почти изцяло от членове, изхождащи от тези «двадесет семейства». Обаче тези връзки се прикриват грижливо и се пазят в тайна от широката общественост.“

---

[1] Всичко, което следва, представлява извадки от книгата на съветския учен Д. И. Попов „Финландия“ (Политико-зкономический очерк) — Государственое издателство политической литератури, Москва, 1957, с. с. 116 — 127. — Б.пр. ↑

Издание:
Автор: Марти Ларни
Заглавие: Прекрасната свинарка
Преводач: Светослав Колев
Година на превод: 1962
Език, от който е преведено: финландски
Издание: второ
Издател: Издателство „Христо Г. Данов“
Град на издателя: Пловдив
Година на издаване: 1981
Тип: роман
Националност: финландска
Печатница: „Димитър Благоев“ — Пловдив
Излязла от печат: 31. I. 1981 г.
Отговорен редактор: София Яневска
Художествен редактор: Веселин Христов
Технически редактор: Найден Русинов
Художник: Никола Марков
Коректор: Трифон Алексиев; Бети Леви
Адрес в Библиоман: https://biblioman.chitanka.info/books/2266

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

http://chitanka.info

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.